

Κεφάλαιο Δεύτερο

Θεωρητικό Πλαίσιο και Βιβλιογραφική Ανασκόπηση

Η θεωρητική οριοθέτηση του μελετώμενου θέματος πραγματοποιείται μέσα από την ανασκόπηση θεωρητικών και άλλων εργασιών για τα ακόλουθα κεντρικά θεματικά πεδία, που αποτελούν και τους τίτλους των κεφαλαίων: α) μετανάστευση και διασπορά (υποκεφάλαιο 2.1), β) εθνοπολιτισμικότητα και ελληνικότητα (υποκεφάλαιο 2.2), γ) ελληνοαυστραλιανή ταυτότητα (υποκεφάλαιο 2.3). Η ανασκόπηση αυτή είναι απαραίτητη, προκειμένου να κατανοηθεί η πολυπλοκότητα του αντικειμένου μελέτης και να αποκρυπτογραφηθούν οι δυναμικές που το διέπουν.

2.1 Μετανάστευση και Διασπορά

Η μετανάστευση, η συγκρότηση διασπορικών ομάδων, η εθνοπολιτισμική τους κινητικότητα και προσαρμογή στις κοινωνίες εγκατάστασης αποτελούν σύνθετα φαινόμενα, πτυχές των οποίων σκιαγραφούνται, ως η προμετωπίδα της βιβλιογραφικής ανασκόπησης. Συγκεκριμένα, στο παρόν κεφάλαιο εξετάζονται τα ακόλουθα ερευνητικά πεδία: α) ο σχηματισμός των διασπορικών ομάδων και οι τριπολικές τους σχέσεις, β) η εθνοπολιτισμικότητα των μεταναστών και των απογόνων τους και η ενσωμάτωσή τους στο ευρύτερο κοινωνικό γίγνεσθαι, γ) τα μεταναστευτικά παραδείγματα του ευρωπαϊκού και ελλαδικού χώρου και δ) το πολυπολιτισμικό παράδειγμα της Αυστραλίας και η συμβολή της μετανάστευσης.

2.1.1 Σχηματισμός των Διασπορικών Ομάδων και οι Τριπολικές τους Σχέσεις

Στο υποκεφάλαιο καλύπτονται τα παρακάτω θεματικά πεδία: α) οι έννοιες της μετανάστευσης και της διασποράς, β) η μετανάστευση και ο σχηματισμός διασπορικών κοινοτήτων, γ) οι σχέσεις της διασποράς με τη χώρα προέλευσης και τα τριαδικά δίκτυα αλληλεπίδρασης και δ) οι διασπορικές ομάδες ως παράγοντας κοινωνικής συνοχής και ειρήνης.

α) Οι έννοιες της μετανάστευσης και της διασποράς

Ο όρος μετανάστευση αναφέρεται κυρίως στην αυτόβουλη μετακίνηση μεμονωμένων ατόμων ή ομάδων, από τη χώρα καταγωγής και διαβίωσης σε νέους προορισμούς. Η αφετηρία μετανάστευσης ενδεχομένως να διαφοροποιείται από τη χώρα εθνικής καταγωγής. Σπανιότερα, οι μεταναστευτικές ροές έχουν ως προορισμό τη χώρα εθνικής καταγωγής, με αφετηρία ιστορικές κοινότητες (Cahill 1990), όπως η μετανάστευση προς το ελλαδικό εθνικό κέντρο χιλιάδων μεταναστών ελληνικής καταγωγής, από χώρες της πρώην Σοβιετικής Ένωσης και την Αλβανία, τις τελευταίες δεκαετίες. Ενώ, οι περιπτώσεις αναγκαστικής και ακούσιας μετανάστευσης προσδιορίζονται εννοιολογικά πληρέστερα με τον όρο προσφυγιά. Η πρώτη γενιά χαρακτηρίζεται ως μεταναστευτική, όπως και τα παιδιά των μεταναστών, όσα διαμορφώθηκαν γλωσσικά, εκπαιδευτικά και πολιτισμικά στη χώρα καταγωγής. Έτσι, οι όροι μετανάστες και μεταναστευτική ομάδα,

όπως και ο όρος απόδημοι αναφέρονται αυστηρά στην πρώτη γενιά,³ αλλά δεν προσδιορίζουν τις επόμενες γενιές. Η δεύτερη γενιά, συμπεριλαμβάνει τα παιδιά των πρώτων μεταναστών, που γεννήθηκαν στις κοινωνίες υποδοχής, ή διαμορφώθηκαν εκεί εκπαιδευτικά. Τα μέλη της έχουν έντονη τη συνείδηση πως πολιτισμικά ζουν σε δύο κόσμους. Η εθνική τους ταυτότητα διαμορφώνεται σε περιβάλλοντα που δεν ευνοούν πάντα τη διπολιτισμικότητα και τη διγλωσσία. Η τρίτη γενιά αφορά όσους γεννήθηκαν στη χώρα εγκατάστασης και είναι τα εγγόνια των πρώτων μεταναστών. Πιθανόν να μη διατηρούν επαφή με την εθνική και γλωσσική παράδοση των γονιών ή παππούδων και υπάρχουν αυξημένες πιθανότητες για διεθνικούς και διαθρησκευτικούς γάμους (Castles & Miller 2009).

Η έννοια της διασποράς έχει πλατύτερο περιεχόμενο σε σχέση με τη μεταναστευτική ομάδα, συμπεριλαμβάνοντας, τόσο τους μετανάστες της πρώτης γενιάς, όσο και τους απογόνους τους (Cohen 2008). Επιπρόσθετα, συμπεριλαμβάνει εθνικά σύνολα, γνωστά ως ιστορικές διασπορικές κοινότητες, που διαβιούν και εξελίσσονται για αιώνες εκτός των εθνικών τους ορίων (Weinar 2010). Εννοιολογικά, ο ελληνικός όρος διασπορά έχει βιβλικές καταβολές, παραπέμποντας στην παρουσία των Εβραίων μακριά από την πατρογονική τους κοιτίδα. Η διασπορά συγκροτείται από μέλη που διαβιούν εκτός της χώρας προέλευσης και κινούνται μεταξύ δύο πολιτισμικών συστημάτων και ως εκ τούτου διαμορφώνουν κάτω από ιδιαίτερες συνθήκες την ταυτότητά τους (Held et al. 1999, Cohen 2008). Η παρουσία και η εξέλιξη διασπορικών συνόλων, ως παροικίες, σε κρατικούς σχηματισμούς άλλων εθνών εμφανίζεται κυρίως ως προϊόν ηθελημένης ή αναγκαστικής μετανάστευσης,⁴ συγκροτώντας στις νέες κοινωνίες μεταναστευτικές κοινότητες. Μια πιο ανοικτή προσέγγιση του όρου διασπορά εκφράζει κάθε ανθρώπινο σύνολο, που υπάρχει μακριά από τον τόπο καταγωγής, έχοντας δημιουργήσει «κοινωνικά, οικονομικά και πολιτικά δίκτυα πέρα από τα σύνορα εθνικών κρατών» (Vertovec 1999, σ.1), καταβάλλοντας προσπάθεια να διατηρήσει την εθνοπολιτισμική του φυσιογνωμία, μέσα από οικογενειακούς κυρίως και θρησκευτικούς δεσμούς και συλλογικούς οργανισμούς, αλλά και να ενταχθεί στην κοινωνία εγκατάστασης (Weinar 2010). Ενώ, άλλες εθνικές διασπορικές ομάδες αναγνωρίζονται ως ιστορικές κοινότητες, χωρίς να έχουν ποτέ μετακινηθεί από τον εθνικό κορμό καταγωγής τους⁵ (Cohen 2008). Σύμφωνα με τον Wiewiorcka (Δαμανάκης 2007)⁶ οι διασπορικές ομάδες διακρίνονται i) ως αναγκαστική μετανάστευση, ii) ως εκούσια μεταναστευτικές ομάδες και iii) ως ετερογενείς υπερεθνικές κοινότητες αποτελούμενες από διαφορετικές εθνικές ομάδες στα πλαίσια πολυεθνικών κοινωνιών, αναπτύσσοντας τη δική τους κουλτούρα και αλληλέγγυους δεσμούς. Αντίθετα, ο Cohen (Δαμανάκης 2007) κατηγοριοποιεί τις διασπορές σε πέντε περιπτώσεις: i) εκτοπισμένα σύνολα, ii) εργατική, iii) αποικιακή iv) εμπορική και v) πολιτισμική. Σχετικά με την ελληνική παρουσία εκτός των ελλαδικών συνόρων, ο Δαμανάκης (2007) αναδιατάσσοντας τις κατηγοριοποιήσεις του Cohen κατηγοριοποιεί τις ελληνικές διασπορές σε δύο ομάδες: i) την ακούσια

³ Τα μέλη της άρχισαν ή και ολοκλήρωσαν τις σπουδές στους στη χώρα καταγωγής, ενώ άλλοι δεν ολοκλήρωσαν ή δεν άρχισαν τη στοιχειώδη εκπαίδευση.

⁴ Η αναγκαστική μετανάστευση αποτελεί μια ιδιαίτερη περίπτωση περιγράφοντας την κοινή μνήμη, κοινούς μύθους και μοίρα μιας «εκτοπισμένης από τη χώρα προέλευσης θρησκευτικής ή εθνικής ομάδας» (Kotkin 1993, σ.223).

⁵ Η ύπαρξη εθνικού κράτους από ιστορική άποψη μπορεί να είναι νοητή, όπως στην περίπτωση των Εβραίων, των Αρμενίων, αλλά και των ελληνικών παροικιών στην Ευρώπη, πριν την ίδρυση του νεοελληνικού κράτους (Bash et al. 1994, σ.296).

⁶ Διευκρινιστικά αναφέρουμε πως οι συγκεκριμένες αναφορές (Cohen 2003 και Wiewiorcka 2003) αντλήθηκαν από την εργασία του Δαμανάκη (2007, σελ. 42).

μετακίνηση πληθυσμών και ii) την εκούσια μετανάστευση. Ενώ, ο Χασιώτης (1993), αποδέχεται τη διασπορά ως ενιαίο σύνολο, συμπεριλαμβάνοντας όλες τις πληθυσμιακές ομάδες ελληνικής καταγωγής, εκτός του ελλαδικού γεωγραφικού χώρου, με την προϋπόθεση ότι διατηρούν συναισθηματική σχέση με τη χώρα καταγωγής τους.⁷ Ο Κίτροεφ (2002), επιχειρώντας μια ταξική, οικονομική και πολιτική κατηγοριοποίηση διακρίνει τις προνομιούχες εμπορικές παροικίες από τις εργατικές μεταναστευτικές κοινότητες και το μεταναστευτικό προλεταριάτο που συγκροτήθηκε από μεταναστευτικά κύματα από την Ελλάδα σε υπερατλαντικές χώρες, όπως οι ΗΠΑ, αλλά και η Αυστραλία. Σήμερα, πολλοί συγγραφείς εναλλακτικά με τον όρο διασπορά χρησιμοποιούν τον όρο διεθνική κοινότητα, προκειμένου να περιγράψουν τις πολυεπίπεδες διεθνικές σχέσεις που δημιουργούν οι μετανάστες έξω από τα σύνορα της χώρας εγκατάστασης (Goldring 1998, Brubaker 2005), καθώς επίσης τις επιδράσεις της παγκοσμιοποίησης στην εξέλιξή τους (Cohen 2008, Conversi 2012).

β) Μεταναστευτικά ρεύματα και σχηματισμός σύγχρονων διασπορικών ομάδων

Ποικίλες θεωρίες επιχειρήσαν να ερμηνεύσουν τη μετανάστευση, ως μηχανισμό σχηματισμού διασπορικών κοινοτήτων.⁸ Το παραδοσιακό νεοκλασικό μοντέλο (Smith 1954) προσέγγισε τη μετανάστευση ως παράγοντα ραγδαίας οικονομικής ανάπτυξης. Παραδείγματα τέτοιων μετακινήσεων αποτελούν τα ρεύματα από το φτωχό νότο προς τον πλούσιο βορρά και τις ακτές του Ατλαντικού και της Αυστραλίας. Βασική θέση του νεοκλασικού μοντέλου είναι πως η μετανάστευση συμβάλλει στην ταυτόχρονη ανάπτυξη των κοινωνιών υποδοχής, των χωρών αποστολής και των μεταναστών (Boyd 1989, Hoerder 2002). Ενώ, ο Weber (1968) αμφισβήτησε έντονα τις παραδοσιακές προσεγγίσεις και συνέδεσε τη μετανάστευση με τον αγώνα των μεταναστών για ανοδική οικονομική κινητικότητα, χωρίς ωστόσο οι νεόπλουτοι μετανάστες, να εντάσσονται στην ανώτερη αριστοκρατική τάξη, στην οποία ανήκαν άτομα λόγω καταγωγής (Banton 2007). Αντίθετα, οι θεωρητικοί του Μαρξισμού, ερμήνευσαν τη μετανάστευση ως προσπάθεια του κεφαλαίου για αύξηση των κερδών και μονοπώλησης των μέσων παραγωγής, στερώντας τις χώρες προέλευσης από το νεανικό και επιστημονικό τους κεφάλαιο (Marx 1983, Kamenka 1986). Επιπρόσθετα, το διαδεδομένο μοντέλο των δυνάμεων «έλξης και απώθησης», ανέδειξε τη σημασία λόγων εργασίας, οικονομίας, περιπέτειας, πολιτικής και θρησκευτικής ελευθερίας και εκπαίδευσης (Manning 2005).⁹ Στα πλαίσια του μοντέλου αυτού, επίσης υποστηρίχθηκε ότι συχνά εγκαθιδρύνονται ιδιαίτερες σχέσεις μεταναστευτικής ροής και εξάρτησης μεταξύ των αναπτυγμένων - αναπτυσσόμενων χωρών ή πρώην αποικιών, για την εκμετάλλευση των παραγωγικών πηγών των δεύτερων (Jennisen 2007). Άλλες ερμηνευτικές προσεγγίσεις της μετανάστευσης ανέδειξαν τη σπουδαιότητα και τη σημασία των προσωπικών, συναισθηματικών, ανθρωποκεντρικών και οικογενειοκεντρικών παραγόντων (Cahill

⁷ Επιπλέον, η ελληνική διασπορά μιας συγκεκριμένης χώρας συμπεριλαμβάνει το σύνολο των ελληνικών παροικιακών ομάδων που διαβιούν στη χώρα αυτή (Δαμανάκης 2007).

⁸ Στα πλαίσια της παρούσας εργασίας εξετάζονται διεξοδικά οι αντιπροσωπευτικότερες θεωρίες και μοντέλα ερμηνείας του μεταναστευτικού φαινομένου.

⁹ Μεταξύ των κεντρικότερων δυνάμεων απώθησης συμπεριλαμβάνονται η ανεργία, η απουσία επαγγελματικών ευκαιριών, η φτώχεια, οι πολιτικές πιέσεις, οι πόλεμοι, οι φυσικές καταστροφές και η έλλειψη πολιτικών / θρησκευτικών ελευθεριών. Αντίθετα, στις ελκτικές δυνάμεις συμπεριλαμβάνονται μεταξύ άλλων οι επαγγελματικές ευκαιρίες, οι καλύτερες συνθήκες διαβίωσης, οι πολιτικές / θρησκευτικές ελευθερίες, η ιατρική περίθαλψη, οι καλύτερες κλιματολογικές συνθήκες, οι οικογενειακοί δεσμοί και η εκπαίδευση (Manning 2005).

1990, Bauder 2006), όπως για παράδειγμα, η μετανάστευση ατόμων για αποστολή κεφαλαίων, σε μέλη της οικογένειας που παρέμειναν στη χώρα καταγωγής (Jennisen 2007). Σήμερα, η παγκοσμιοποίηση αποτελεί την κεντρικότερη συνισταμένη που διαμορφώνει τις πληθυσμιακές μετακινήσεις (Kimbrllin 2009, Castles & Miller 2009). Στη διεθνοποιημένη κοινωνία της αγοράς, οι αναπτυγμένες οικονομικά χώρες συνεχίζουν να προσελκύουν χαμηλοπληρωμένο ανειδίκευτο εργατικό δυναμικό από φτωχότερες χώρες, καθώς επίσης και εξειδικευμένους μετανάστες (Milner & Browitt 2002, Castles & Miller 2009). Αλλά και αντίστροφα, εκδηλώνονται μετακινήσεις επαγγελματιών από χώρες τεχνογνωσίας προς τις περιφερειακές αναπτυσσόμενες κοινωνίες για καλύτερες αμοιβές, ως προσωρινοί μετανάστες, αποσυνδέοντας την απόκτηση υπηκοότητας από τη μεταναστευτική τους ιδιότητα (Leipziger 2008, Wingens et all 2011).

γ) Σχέσεις της διασποράς με τη χώρα προέλευσης και τριπολικά δίκτυα αλληλεπίδρασης

Οι διασπορικές κοινότητες εξελίσσονται πολιτισμικά ανάμεσα στο δίπολο «χώρα καταγωγής - χώρα εγκατάστασης». Από τη μια μεριά εξελίσσονται και προσαρμόζονται στις κοινωνίες υποδοχής, συμβάλλοντας στην πολιτισμική, οικονομική και δημογραφική εξέλιξη των χωρών εγκατάστασης, αν και ο βαθμός κοινωνικής και επαγγελματικής κινητικότητας διαφοροποιείται από ομάδα σε ομάδα (Cohen 2008). Από την άλλη, αναπτύσσουν πολυεπίπεδες εξελισσόμενες σχέσεις αλληλεπίδρασης με τη χώρα προέλευσης, με σκοπό την εθνοπολιτισμική τους συνέχεια. Κατά κανόνα η πρώτη μεταναστευτική γενιά εγκαθιδρύει πολιτισμικούς, εκπαιδευτικούς, θρησκευτικούς, εμπορικούς, πολιτικούς δεσμούς και θεσμούς συνεργασίας με τη χώρα καταγωγής (Edaugh & Chafetz 2002). Η ανάπτυξη πολλαπλών πολιτισμικών, εμπορικών, θρησκευτικών δεσμών εκφράζει την αφοσίωση της πρώτης γενιάς προς την «πατρώα» γη (Kitroef 1989, Baubock & Faist 2010). Έχει πολλαπλά διαπιστωθεί πως οι αλληλεπιδράσεις της διασποράς με τη χώρα προέλευσης δεν εκφράζουν μια ισότιμη σχέση, καθώς οι χώρες αποστολής μεταναστών επιδιώκουν να έχουν τον κεντρικό ρόλο στη λήψη αποφάσεων και να προωθούν τα συμφέροντά τους, μέσα από τα δίκτυα των κοινοτήτων τους, εγκαθιδρύοντας σχέσεις μητροπολιτικού εθνικού κέντρου-περιφέρειας ή αλλιώς πομπού-δέκτη (Wyman 1993, Cohen 1998). Η επικρατούσα ιδεολογία για πολλά εθνικά κράτη εκφράστηκε με αντιλήψεις και πρακτικές ότι οι διασπορικές ομάδες αποτελούν τη συνέχεια του εθνικού κορμού. Με βάση το ιδεολογικό αυτό πλαίσιο, αποτελεί κοινή πρακτική εθνικών κέντρων να στηρίζουν οικονομικά, πολιτισμικά, εκπαιδευτικά και θρησκευτικά κοινότητες τους στη διασπορά, ιδιαίτερα την πρώτη μεταναστευτική γενιά (Edaugh & Chafetz 2002, Cahill 2003). Παρόμοια, η Ελλάδα έχει υποστηρίξει πολιτισμικά και οικονομικά ελληνικές κοινότητες και οργανώσεις στο εξωτερικό (Hasiotis 1993, Baltatzis 2003), κυρίως πριν την οικονομική κρίση. Η πρώτη γενιά μεταναστών κατά κανόνα εκλαμβάνει ως φυσιολογικές αυτές τις παρεμβατικές πρακτικές, ενώ αντίθετα οι γενιές που ακολουθούν αντιτίθενται στη σχέση εξάρτησης από τη χώρα προέλευσης, αντίθεση που εκφράζεται με την έλλειψη ενδιαφέροντος για συμμετοχή στα κοινά (Arvanitis 2000, Fernandez 2009). Η προδιάθεση αυτή της πρώτης μεταναστευτικής γενιάς σχετίζεται με ψυχολογικούς και πολιτισμικούς λόγους, καθώς τα πόδια τους είναι φυτεμένα σε δύο κοινωνίες (Cohen 2008). Αντίθετα, σύμφωνα με τις νεότερες αντιλήψεις, οι διασπορικές κοινότητες απομακρύνονται διαγενειακά από την ιδεολογική προσκόλλησή τους στο εθνικό κέντρο, καθώς αντιλαμβάνονται διαφορετικά από την πρώτη γενιά τη συναίσθηση «του ανήκειν» και

υιοθετούν αντιλήψεις για ισότιμη αλληλεπίδραση των διασπορικών ομάδων με τη χώρα προέλευσης, απορρίπτοντας το ρόλο των διασπορικών ομάδων ως δορυφόρο του εθνικού κέντρου (Ionescu 2006). Αλλά συχνά, σε πρακτικό επίπεδο, οι συναισθηματικές εξαρτήσεις της πρώτης γενιάς, οι αγκυλώσεις και οι στρεβλώσεις του παρελθόντος αποτελούν ανασχετικό παράγοντα στην καθιέρωση ισότιμης σχέσης. Επιπρόσθετα, οι οργανωτικές, ιδεολογικές, οικονομικές και πολιτικές αδυναμίες και των δύο πλευρών αποτελούν περιοριστικούς παράγοντες στην ποιοτική αλληλεπίδρασή τους (Vertovec 2009).

Οι διασπορικές ομάδες έχουν κομβική θέση μεταξύ των χωρών καταγωγής και διαβίωσης, ευνοώντας την ανάπτυξη τριπολικών δικτύων πολυεπίπεδης αλληλεπίδρασής τους (Baubock & Faist 2010). Λειτουργούν μεταξύ τους ως αμφίδρομη γέφυρα πολιτικής, πολιτισμικής, εμπορικής, εκπαιδευτικής συνεργασίας, λόγω της ιδιαίτερης θέσης τους μεταξύ δυο κρατικών συστημάτων. Αντίθετα, σε περιπτώσεις έντασης μεταξύ των χωρών διαβίωσης και καταγωγής, οι διασπορικές ομάδες αντιμετωπίζουν διλημματικές καταστάσεις (Δαμανάκης 2007). Σήμερα, τα διεθνικά δίκτυα και οι ρόλοι των διασπορικών συνόλων έχουν ακόμα πιο σύνθετο χαρακτήρα παρά ποτέ. Μάλιστα, ορισμένα διασπορικά σύνολα εξαπλώνονται ταχύτατα,¹⁰ όπως συμβαίνει στις περιπτώσεις ινδικών και κινέζικων διασπορικών ομάδων, μεταβάλλοντας με το μέγεθός τους τον πληθυσμιακό, πολιτισμικό και θρησκευτικό χάρτη στις νέες κοινωνίες εγκατάστασης (Rai & Reeves 2009).

δ) Οι διασπορικές ομάδες ως παράγοντας κοινωνικής συνοχής και ειρήνης

Κεντρικά ζητήματα σχετικά με την προσαρμογή των διασπορικών ομάδων στις κοινωνίες διαβίωσης αποτελούν ο βαθμός ένταξης και συμβολής τους στον κοινωνικοοικονομικό ιστό της νέας τους χώρας και η αφοσίωσή τους στις κοινές συνεκτικές αξίες ή αντίστασή τους σε αυτές (Hickman et al 2012). Η διεθνής εμπειρία συμπεριλαμβάνει θετικά αλλά και αρνητικά παραδείγματα για τη συμβολή των διασπορικών ομάδων στις κοινωνίες διαβίωσης. Οι θετικές περιπτώσεις συμπεριλαμβάνουν τον οικονομικό, επαγγελματικό, πολιτισμικό και δημογραφικό εμπλουτισμό των κοινωνιών εγκατάστασης. Από την άλλη, ανακύπτουν προβλήματα που έχουν να κάνουν με το ρατσισμό και την ξενοφοβία, αλλά και τάσεις εθνοκεντρισμού και φονταμενταλισμού που διεισδύουν στις δομές διασπορικών ομάδων (Cahill 2003). Στο επίκεντρο των πολιτικών συζητήσεων βρίσκεται ο ρόλος του Ισλάμ ως παράγοντας διεθνούς ειρήνης και αφοσίωσης των ισλαμικών διασπορικών ομάδων στις κοινές εθνικές αξίες των χωρών διαβίωσης (Strogier et al 2010). Πέραν αυτού, κεντρικά ζητήματα που ανέκυψαν και διογκώθηκαν με την παρουσία των εθνοτικών διασπορικών συνόλων στη διεθνοποιημένη εποχή μας, συμπεριλαμβάνουν την ανεξέλεγκτη και παράνομη μετανάστευση, τη διόγκωση της ξενοφοβίας, της ισλαμοφοβίας και του φυλετικού ρατσισμού (Karur 2010), προβλήματα που επαυξάνονται με την παρατηρημένη οικονομική κρίση και δυσπραγία στις διεθνείς χρηματαγορές (Klemkaite & Azkona 2012). Για το λόγο αυτό, στην ατζέντα των συζητήσεων για τη σύγχρονη μετανάστευση ανακύπτουν πολύπλοκα προβλήματα, όπως η ανασφάλιστη εργασία των

¹⁰ Υπολογίζεται ότι μέχρι το 2050 οι μεταναστευτικές και διασπορικές ομάδες θα ξεπεράσουν τα 400 εκατομμύρια σε μέλη (IOM 2010).

προσωρινών εργατών και ο θεσμικός τους αποκλεισμός, καταδεικνύοντας την αναγκαιότητα για κοινές συναινετικές πολιτικές και λύσεις (Sell 2012).

Ανακεφαλαιώνοντας, οι μεταναστευτικές ομάδες συγκροτούνται από τη μετακίνηση ατόμων από τη χώρα εθνικής καταγωγής ή άλλο τόπο, σε νέους προορισμούς εγκατάστασης. Ενώ οι διασπορικές κοινότητες έχουν ευρύτερο εννοιολογικό περιεχόμενο, εντάσσοντας στις δομές τους μετανάστες της πρώτης γενιάς και τους απογόνους τους, αλλά και μέλη ιστορικών κοινοτήτων που διαβιούν για αιώνες εκτός των εθνικών ορίων. Αντιπροσωπευτικότερες θεωρίες της μετανάστευσης είναι η νεοκλασική, η Βεμπαριανή, η ελκτική-απωθητική, η μαρξιστική, οι ψυχοκοινωνικές και άλλες, ενώ σήμερα, κεντρικό ρόλο σε σχέση με τη μετανάστευση παίζει η παγκοσμιοποίηση. Οι διασπορικές ομάδες παίζουν κομβικό ρόλο στις τριαδικές σχέσεις «διασπορά-χώρα προέλευσης-χώρα διαβίωσης», μέσα από δίκτυα αμφίδρομης αλληλεπίδρασης. Με τη δραστηριότητά τους εμπλουτίζουν πλουραλιστικά, εργασιακά και οικονομικά τις κοινωνίες υποδοχής και παίζουν σημαντικό ρόλο ως παράγοντας διαπολιτισμικής κατανόησης. Ταυτόχρονα, η παρουσία και εξάπλωσή τους συνοδεύεται από σημεία τριβής, ξеноφοβίας ή και την εμφάνιση εθνοκεντρικών τάσεων στο χώρο τους.

2.1.2 Πολιτισμική Ενσωμάτωση και Διατήρηση των Μεταναστών και των Απογόνων τους

Στο σημείο αυτό της βιβλιογραφικής ανασκόπησης εξετάζεται η πολιτισμική προσαρμογή της πρώτης, δεύτερης και τρίτης γενιάς στις πλουραλιστικές κοινωνίες. Από διαγενειακή άποψη, η ενσωμάτωση και η εθνοπολιτισμική διατήρηση των διασπορικών ομάδων στις κοινωνίες εγκατάστασης αποτελεί μέγεθος με διαφοροποιημένη σημασία, εξαιτίας των διαφορετικών συνθηκών και προϋποθέσεων πολιτισμοποίησης και προσαρμογής της κάθε γενιάς, αλλά και της χώρας υποδοχής.

Για πολλούς αιώνες, ιδιαίτερα πριν το Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο (Β΄ΠΠ) η μεταναστευτική εμπειρία προσεγγίζονταν μέσα σε ένα πλαίσιο πολιτισμικής ομοιογένειας και της επικρατούσας ιδεολογίας εθνών-κρατών, στην οποία οι μετανάστες και ιδιαίτερα οι επερχόμενες γενιές έπρεπε να αφομοιωθούν αγνοώντας τις εθνοπολιτισμικές τους ανάγκες (Chun et all 2002). Αντίθετα, μεταπολεμικά, ο μεγάλος αριθμός μεταναστευτικών ομάδων σε δυτικοευρωπαϊκές αλλά και αγγλόφωνες κοινωνίες, όπως οι ΗΠΑ, η Αυστραλία και ο Καναδάς, ευνόησε τη διάδοση του πολυπολιτισμού και την αποδοχή των ιδιαίτερων εκπαιδευτικών, γλωσσικών και πολιτισμικών αναγκών των μεταναστών. Οι σύγχρονοι αναλυτές δέχονται την άποψη ότι η μετανάστευση αποτελεί βασική αιτία πολλαπλών πολιτισμικών ανακατατάξεων στις διασπορικές ομάδες, καθώς και στις κοινωνίες υποδοχής (Gardener & Martin-Jones 2012). Η πολιτισμική αυτή κινητικότητα γνωστή με τον όρο 'acculturation' αναφέρεται συχνά στις μεταβολές που συμβαίνουν στα άτομα, στις εθνικές τους ομάδες αλλά και στις κοινωνίες υποδοχής (Berry et all 2006). Ο βαθμός εθνοπολιτισμικής διατήρησης των μεταναστών και των απογόνων τους και η πολιτισμική τους προσαρμογή στις κοινωνίες διαβίωσης προσδιορίζονται με ευρύ φάσμα συμπεριφορών, από την πλήρη ένταξη μέχρι

την εθνοπολιτισμική περιχαράκωση (Phinney 2005), με δεδομένες τις ακόλουθες διαφοροποιημένες προϋποθέσεις τους: α) προϋποθέσεις της χώρας υποδοχής, β) οικογενειακές προϋποθέσεις και κίνητρα, γ) προϋποθέσεις της εθνοτικής ομάδας και δ) προϋποθέσεις της χώρας καταγωγής (Chang 2009). Παράλληλα, προσδιορίζονται και από τα επίπεδα των σύνθετων τριαδικών αλληλεπιδράσεων μεταξύ της διασπορικής κοινότητας, της χώρας προέλευσης και χώρας εγκατάστασης (Chun et al 2002, Van Lange et al 2012).

Το διαγενειακό κριτήριο καθορίζει σε μεγάλο βαθμό την προσαρμογή των μεταναστών στις κοινωνίες εγκατάστασης και την εθνοπολιτισμική τους συμπεριφορά (Cope & Kalantzis 1997, Vertovec 2009). Η κοινωνική, επαγγελματική ένταξη της πρώτης γενιάς στις πλουραλιστικές κοινωνίες, όπως εκφράσθηκε μεταπολεμικά, κατά κανόνα εκδηλώθηκε με χαμηλότερο προφίλ σε σχέση με τη δεύτερη και τρίτη γενιά. Η περιορισμένη γλωσσομάθεια και το χαμηλό μορφωτικό επίπεδο των μεταναστών συνετέλεσαν στην απομόνωσή τους από τους θεσμούς της κοινωνίας και στον περιορισμό τους σε χαμηλοπληρωμένα επαγγέλματα, περιορίζοντάς τους στα όρια της εθνοτικής τους ομάδας (Safran 2004). Ενδοοικογενειακά, η γλωσσική ανεπάρκεια της πρώτης γενιάς και η απομόνωσή τους από τους θεσμούς της κοινωνίας έπληξε σε πολλές περιπτώσεις το κύρος των γονιών απέναντι στα παιδιά τους, με τη δεύτερη γενιά να αποτελεί κρίκο γλωσσικής επικοινωνίας με την κοινωνία υποδοχής¹¹ (Sam & Oppedal 2002, Arends-Tóth, & van de Vijver 2006).

Η εθνοπολιτισμική διατήρηση της δεύτερης και τρίτης γενιάς, σε πολυεθνικές κοινωνίες κινήθηκε με απαγορευτικούς όρους για πολλές δεκαετίες. Όμως η καθιέρωση ευνοϊκών μέτρων, μεταπολεμικά, ευνόησε την εκπαιδευτική και επαγγελματική τους ένταξη στις χώρες υποδοχής, επιτρέποντας παράλληλα την επαφή τους με τον πολιτισμό καταγωγής και την εθνοπολιτισμική τους καλλιέργεια (Safran 2009). Το βασικότερο ερώτημα για τη δεύτερη και τρίτη γενιά είναι σε ποιο τμήμα της κοινωνίας θα ενσωματωθούν και όχι αν ενσωματωθούν (Portes, Fernandez-Kelly & Haller 2005). Σύμφωνα με το διαδεδομένο μοντέλο της «τμηματοποιημένης ενσωμάτωσης» (segmented assimilation), κάποιες ομάδες της δεύτερης και τρίτης γενιάς κινούνται ανοδικά (upward assimilation) στο κυρίαρχο ρεύμα (Mainstream) της χώρας διαβίωσης, ενώ αντίθετα άλλες καθοδικά (downward assimilation), σχηματίζοντας κατώτερη αστική τάξη (urban underclass), με δεδομένη την κοινωνική και οικονομική ανισότητα, με συνέπεια τη γκετοποίηση, τον αποκλεισμό από τη μόρφωση και την επαγγελματική ένταξη (Zhou & Xiong 2005, Alba & Waters 2011, Rosenblum & Tichenor 2012). Η ανοδική κινητικότητα τους στην κυρίαρχη κοινωνία εκφράζεται με παράλληλη ένταξη στους πολιτισμικούς θύλακες της εθνοτικής τους κοινότητας ή με απώλεια του εθνοπολιτισμικού τους κεφαλαίου (Rumbaut 2004, Warikoo 2005). Αναλυτές της θεωρίας της τμηματοποιημένης ενσωμάτωσης υποστηρίζουν πως η δεύτερη γενιά μεταναστών, ακόμα και αν παραμένει στην εργατική τάξη, όπως οι γονείς τους, έχει μεγαλύτερο βαθμό ενσωμάτωσης και πρόσβασης στους θεσμούς της χώρας υποδοχής, ενώ σε πολλές περιπτώσεις η εκπαιδευτική τους διάκριση αποτελεί

¹¹ Σε ορισμένες περιπτώσεις η περιορισμένη γλωσσομάθεια και το χαμηλό μορφωτικό τους επίπεδο των γονέων αποτέλεσαν αφορμή κοινωνικών και ρατσιστικών διακρίσεων σε βάρος τους (Farley & Alba 2002).

παράγοντα ανοδικής κινητικότητας και ένταξης στον κοινωνικό ιστό της νέας κοινωνίας (Rosenblum & Tichenor 2012). Παράλληλα, χαρακτηρίζονται από διπολιτισμικότητα και στενή επαφή με το γλωσσικό και πολιτισμικό κεφάλαιο καταγωγής. Ακόμα πιο θετική εμφανίζεται η ένταξη και η προσαρμογή της τρίτης γενιάς των περισσότερων διασπορικών ομάδων, σε σχέση με τις προηγούμενες, στο εργασιακό και κοινωνικό περιβάλλον των χωρών εγκατάστασης, ενώ χαλαρώνει η επαφή τους με τις εθνοπολιτισμικές τους καταβολές (Waldinger & Feliciano 2004, Zhou & Xiong 2005).

Οι σύγχρονοι κοινωνιολόγοι διακρίνουν τέσσερα πεδία, που προσδιορίζουν την εθνοπολιτισμική συμπεριφορά των μεταναστών και των απογόνων τους και την ένταξή τους στις κοινωνίες εγκατάστασης. Πρώτο, το κοινωνικοοικονομικό προφίλ του ατόμου και της οικογένειας και η σταδιακή εξομοίωσή τους με την πλειονότητα σε τομείς όπως το μορφωτικό επίπεδο, το επάγγελμα και το εισόδημα. Δεύτερο, η εγκατάσταση σε εθνικές νησίδες και η οικιστική κινητικότητα των μεταναστών. Τρίτο, η χρήση της μητρικής γλώσσας και η γνώση της γλώσσας της χώρας υποδοχής, με την πρώτη γενιά να παραμένει προσηλωμένη στη μητρική γλώσσα, η δεύτερη χαρακτηρίζεται από ικανότητα διγλωσσίας, ενώ η τρίτη γενιά εμφανίζει συμβολική σχέση με τη μητρική γλώσσα. Τέταρτο, οι μικτοί γάμοι με βάση το εθνικό, φυλετικό, θρησκευτικό κριτήριο και τη διαγενειακότητα (Alba 2005, Rosenblum & Tichenor 2012).

Σημαντικό ζήτημα σχετικά με την ανοδική ενσωμάτωση της δεύτερης και τρίτης γενιάς στις νέες κοινωνίες είναι η εκπαιδευτική τους κινητικότητα (Arder 2008). Έχει πολλαπλά τεκμηριωθεί η προσπάθεια της δεύτερης και τρίτης γενιάς για επαγγελματική, οικονομική και κοινωνική ενσωμάτωση μέσα από την εκπαιδευτική της ανέλιξη, εκφράζοντας προσωπικές και οικογενειακές φιλοδοξίες (Waldinger & Feliciano 2004, Crul et al 2012), προϋποθέτοντας οικογενειακή υποστήριξη, ξεκάθαρους στόχους, αφοσίωση στη σχολική πρόοδο, αποφασιστικότητα και σε πολλές περιπτώσεις κοινωνικούς και οικονομικούς πόρους (Feliciano & Rumbault 2005). Παράλληλα, η οικονομική και επαγγελματική άνοδος της δεύτερης και τρίτης γενιάς ευνοείται από το βαθμό συνάφειας του πολιτισμικού τους κεφαλαίου με αυτό της κυρίαρχης ομάδας. Ταυτόχρονα, ευνοείται από την ένταξη, αποδοχή και εμφύτευση πολιτισμικών στοιχείων της ομάδας τους στο κυρίαρχο ρεύμα και την οικειοποίησή τους από πλατιά σύνολα ατόμων, καθιστώντας θολό το όριο μεταξύ πολιτισμικών στοιχείων της χώρας προέλευσης και διαβίωσης, διευκολύνοντας έτσι την αποδοχή τους από πλατιά σύνολα και συνεπώς την ενσωμάτωση¹² (Alba 2005).

Αντίθετα, η κινητικότητα της δεύτερης και τρίτης γενιάς προς τα κάτω και ο περιορισμός στα χαμηλά μορφωτικά και επαγγελματικά όρια της πρώτης γενιάς συνδέονται άμεσα με τις απαγορευτικές οικονομικο-κοινωνικές συνθήκες στη χώρα διαβίωσης (στο βαθμό που υπάρχουν), αλλά και το περιορισμένο οικογενειακό και εθνικό κεφάλαιο. Παράλληλα, η χαμηλή συσχέτιση των πολιτισμών της χώρας καταγωγής και της χώρας διαβίωσης αποτελεί μια πρόκληση, ιδιαίτερα στην εφηβική ηλικία, στην οποία κάθε άτομο αντιδρά διαφορετικά (Zhou & Xiong 2005). Σε ακραίες περιπτώσεις ένα τμήμα της δεύτερης

¹² Από την άλλη πλευρά, όσο πιο διακριτά και φανερά (bright) εμφανίζονται τα στοιχεία αυτά τότε τόσο δυσχεραίνεται η εμφύτευσή τους στις κοινωνίες υποδοχής και αποτελούν ενδο-εθνοτική υπόθεση.

γενιάς κοινωνικοποιείται μέσα σε συγκρουσιακό περιβάλλον, δηλαδή μεταξύ δύο διαφορετικών αξιακών πολιτισμικών συστημάτων, αυτών της εθνικής τους ομάδας και της χώρας υποδοχής, οδηγούμενο στην κοινωνική και επαγγελματική περιθωριοποίηση, υιοθετώντας μια κουλτούρα εναντίωσης (Waldinger & Feliciano 2004, d'Arrolonia & Reich 2010).

Ανακεφαλαιώνοντας, η πολιτισμική ενσωμάτωση και εθνοπολιτισμική διατήρηση μιας μεταναστευτικής ομάδας αποτελεί δυναμικό και σύνθετο φαινόμενο, με διαφοροποιήσεις από άτομο σε άτομο, από εθνότητα σε εθνότητα και από κοινωνία σε κοινωνία. Κατά κανόνα η πρώτη γενιά μεταναστών, όπως εκφράσθηκε μεταπολεμικά σε πλουραλιστικές κοινωνίες παραμένει προσηλωμένη εθνοπολιτισμικά στη χώρα καταγωγής, με χαμηλό προφίλ προσαρμογής στις κοινωνίες διαβίωσης. Αντίθετα, η δεύτερη γενιά παρουσιάζει θετικότερους ρυθμούς ενσωμάτωσης, διατηρώντας παράλληλα επαφή με την οικογενειακή κουλτούρα, ενώ η τρίτη και οι επερχόμενες γενιές εκδηλώνουν ακόμη θετικότερους ρυθμούς πολιτισμικής ενσωμάτωσης, με την εθνοπολιτισμικότητά τους να αποκτά πιο χαλαρό και συμβολικό χαρακτήρα.

2.1.3 Μεταναστευτικά παραδείγματα από τον Ευρωπαϊκό και Ελλαδικό χώρο

Στο τμήμα αυτό της ανασκόπησης παρουσιάζονται παραδείγματα σχετικά με το φαινόμενο της μετανάστευσης στην Ευρώπη γενικότερα και στην Ελλάδα ειδικότερα. Η παρουσίαση αυτή είναι χρήσιμη επειδή προσφέρεται για παραλληλισμούς με το αυστραλιανό μεταναστευτικό παράδειγμα, το οποίο επηρεάζει και καθορίζει την εξέλιξη της ελληνοαυστραλιανής ταυτότητας.

Μεταπολεμικά, τα μεταναστευτικά ρεύματα συνέβαλαν στην οικονομική ανασυγκρότηση των δυτικοευρωπαϊκών και βορειοευρωπαϊκών χωρών. Η μεταναστευτική πολιτική των ευρωπαϊκών χωρών τις δεκαετίες του 1970 και 1980 ήταν σαφώς περιοριστική, αποτρέποντας την είσοδο μεγάλου αριθμού μεταναστών.¹³ Αντίθετα, την τελευταία εικοσαετία, αυξήθηκαν αξιοσημείωτα οι μεταναστευτικές ροές προς την Ευρώπη, για αιτίες όπως η κατάρρευση των καθεστώτων της ανατολικής Ευρώπης, οι περιβαλλοντικές κρίσεις σε διάφορα σημεία του πλανήτη, οι δημογραφικοί λόγοι και οι περιφερειακές συγκρούσεις. Έτσι, το έτος 2009, το 6.4% του ευρωπαϊκού πληθυσμού ήταν γεννημένο εκτός Ευρωπαϊκής Ένωσης (Eurostat 2010), ενώ οι μη νόμιμοι μετανάστες στην Ευρώπη υπολογίζονταν σε δέκα εκατομμύρια (Council of Europe 2010). Στον ευρωπαϊκό χώρο υιοθετήθηκαν τρία αντιπροσωπευτικά μοντέλα μεταναστευτικής πολιτικής: α) το μοντέλο της πολιτικής αφομοίωσης (π.χ. Γαλλία), β) το πολυπολιτισμικό μοντέλο (Σουηδία, Μεγάλη Βρετανία, Ολλανδία) και γ) το μοντέλο του διαφοροποιημένου αποκλεισμού ή της λειτουργικής αφομοίωσης – migration regime (Γερμανία, Ιταλία, Ελλάδα) (Πετράκου & Ξανθάκου 2003). Τα διαφορετικά αυτά ευρωπαϊκά μοντέλα ενσωμάτωσης των μεταναστευτικών ομάδων αντανακλούν τις διαφοροποιήσεις από χώρα σε χώρα με βάση α) την απόκτηση υπηκοότητας, το δικαίωμα εργασίας και το συνεπαγόμενο πλαίσιο εργασιακών σχέσεων (Joppke 1999, Brubaker 2002, Castles & Miller 2009) και β) εκπαιδευτικά θεσμικά ζητήματα που αναφέρονται στη φοίτηση των

¹³ Η πετρελαϊκή κρίση του 1973 αποτέλεσε σταθμό στη μεταστροφή της ευρωπαϊκής μεταναστευτικής πολιτικής.

μεταναστών και στην επαγγελματική τους κατάρτιση (Crul & Vermeulen 2003a, 2003b, Crul & Vermeulen 2006). Οι διαφοροποιήσεις αυτές επιδρούν στην ισότητα ευκαιριών της δεύτερης και τρίτης γενιάς στην εκπαίδευση, στην επαγγελματική ένταξη και την κοινωνική τους προσαρμογή, παράλληλα με την εθνοπολιτισμική τους καλλιέργεια (Simon 2003, Phinney 2005). Η πλειοψηφία της δεύτερης και τρίτης γενιάς μεταναστών εκδηλώνει θετική προσαρμογή στο θεσμικό, εκπαιδευτικό και εργασιακό περιβάλλον των ευρωπαϊκών κοινωνιών, όπου διαβιούν (Worbs 2001, 2003). Ταυτόχρονα, έχουν ανακύψει ζητήματα που αφορούν τη διαχείριση και τη διάκριση των μεταναστών στους παραδοσιακούς μετανάστες, στους σύγχρονους οικονομικούς νεομετανάστες από το Νότο στο Βορρά και την Ανατολή στη Δύση, στις προσφυγικές ομάδες, στους παράνομους μετανάστες και στους διαμετανάστες¹⁴ (Kotzias 1998, Thomson & Crul 2007).

Το νοτιοευρωπαϊκό μεταναστευτικό μοντέλο αποτελεί ιδιαίτερη περίπτωση της ευρωπαϊκής μετανάστευσης. Μετά τη δεκαετία του 1980 οι νοτιοευρωπαϊκές χώρες, λόγω της γεωγραφικής τους θέσης και τα εύκολα προσπελάσιμα σύνορά τους έγιναν τόποι υποδοχής μεγάλου αριθμού μεταναστών, με τελικό προορισμό τη δυτική Ευρώπη (Παπαδόπουλος 2010α). Παρά τα υψηλά ποσοστά ανεργίας στον ευρωπαϊκό νότο, συγκεντρώθηκαν μεγάλα νούμερα μη νομιμοποιημένων μεταναστών, καλύπτοντας άτυπες/ανεπίσημες θέσεις εργασίας, (γεωργία, κατασκευές, τουρισμός, πλανόδιο εμπόριο, παραοικονομία), ενώ οι γηγενείς προσδοκούσαν πιο αξιοπρεπή απασχόληση (King 2000, Baldwin-Edwards 2004). Το έτος 2010 στο νότο ζούσαν εννέα εκατομμύρια μετανάστες στην Ευρώπη, ενώ την πενταετία 2005-2010 εισήλθαν στον ευρωπαϊκό χώρο 3.4 εκατομμύρια άτομα (IOM 2010, σ. 184).

Την τελευταία δεκαετία το μεταναστευτικό ζήτημα στην Ευρώπη προσεγγίζεται σε συνάρτηση με την επίδραση των μεταναστών στην κοινωνική συνοχή, στην κοινή ευρωπαϊκή ταυτότητα, στην οικονομική ανάπτυξη των ευρωπαϊκών χωρών και το βαθμό επαγγελματικής τους ένταξης. Παράλληλα, κυρίαρχα ζητήματα στην ατζέντα των πολιτικών συζητήσεων συμπεριλαμβάνουν την άνοδο του ισλαμικού παράγοντα στον ευρωπαϊκό χώρο, την εθνοπολιτισμική περιχαράκωση και το θρησκευτικό φονταμενταλισμό, ιδιαίτερα μετά την 11^η Σεπτεμβρίου 2001 και άλλες τρομοκρατικές επιθέσεις¹⁵ (Strozier et al 2010). Το μεταναστευτικό αναμένεται να οξυνθεί ως ζήτημα τις επερχόμενες δεκαετίες, με κεντρική διάσταση τη διόγκωση της μεταναστευτικής ροής, εξαιτίας φυσικών καταστροφών, πολεμικών συγκρούσεων και φτώχειας (Καβουνίδη 2012). Μεταξύ των στρατηγικών που προτείνονται για την αντιμετώπιση των παραπάνω είναι η ενθάρρυνση της κυκλικής μετανάστευσης (κίνητρα επιστροφής στις χώρες προέλευσης ή εισόδου), η ανάπτυξη διμερών και πολυμερών πολιτικών σχέσεων με τις εμπλεκόμενες χώρες και η ενίσχυση των οικονομιών των αναπτυσσόμενων χωρών (CLANDESTINO 2009, Council of Europe 2010, Eurostar 2010). Ωστόσο, η εφαρμογή μιας ενιαίας μεταναστευτικής πολιτικής δυσχεραίνεται λόγω της ευρωπαϊκής οικονομικής ύφεσης. Παράλληλα, η οικοδόμηση μιας ενιαίας

¹⁴ Οι τελευταίοι δεν εντάσσονται στις εγκαθιδρυμένες διασπορικές τους ομάδες, αλλά κινούνται αυτόνομα και ανοδικά στο εργασιακό δυναμικό των ευρωπαϊκών χωρών (Σαμπάκου 2010).

¹⁵ Σοβαρή ανησυχία στη Μεγάλη Βρετανία προκάλεσε η συμμετοχή μουσουλμάνων νέων, γεννημένων στην Αγγλία, στις τρομοκρατικές επιθέσεις, το καλοκαίρι του 2005. (Thomson & Crul 2007).

ευρωπαϊκής πολιτισμικής και πολιτισμικής ταυτότητας προσκρούει στο γεγονός ότι τα εθνικά ευρωπαϊκά κράτη συνεχίζουν να έχουν συμπαγή χαρακτήρα και προτάσσουν το εθνικό συμφέρον απέναντι στο ευρωπαϊκό ιδεώδες (Crul & Vermeulen 2003a, IOM 2010).

Η Ελλάδα δέχθηκε ριζικές ανακατατάξεις ως χώρα αποστολής και υποδοχής μεταναστών (Βεντούρα 1994). Από χώρα αποστολής μεταναστών, πριν και μετά το Β'ΠΠ εξελίχθηκε την τελευταία εικοσιπενταετία σε χώρα υποδοχής ενάμιση εκατομμυρίου μεταναστών, από 75 διαφορετικές εθνότητες (Παύλου & Χριστόπουλος 2004, Σαρρή 2011). Ενώ, αντίστροφα την τελευταία τριετία η Ελλάδα αποτελεί και πάλι χώρα αποστολής μεταναστών, σε περισσότερες από 80 χώρες και ιδιαίτερα προς στον ευρωπαϊκό χώρο,¹⁶ τις Ηνωμένες Πολιτείες και στην Αυστραλία, με δεδομένη την οικονομική δυσπραγία και την άνοδο της ανεργίας πάνω από 25% (Κασίμης & Παπαδόπουλος 2012). Οι μετανάστες στην Ελλάδα αποτελούν το 10% του πληθυσμού, αντιπροσωπεύοντας το υψηλότερο ευρωπαϊκό ποσοστό, από τους οποίους οι μισοί είναι αδήλωτοι ή παράνομοι (Κόντης 2009). Το 60% των μεταναστών είναι αλβανικής καταγωγής και ακολουθούν μεταναστευτικές ομάδες από χώρες της πρώην Σοβιετικής Ένωσης. Η μετανάστευσή τους έχει οικογενειακό χαρακτήρα και η δεύτερη γενιά τους ήδη έχει ενταχθεί εκπαιδευτικά στην ελληνική κοινωνία (Κασίμης & Παπαδόπουλος 2012). Αντίθετα, οι νεότερες μεταναστευτικές ομάδες, όπως οι Πακιστανοί απασχολούνται σε πιο χαμηλοπληρωμένες εργασιακές θέσεις. Από πλευράς εγκατάστασης, εμφανίζεται υψηλή συγκέντρωση σε μεγάλα αστικά κέντρα (Αθήνα, Θεσσαλονίκη), σε αγροτικές περιοχές και σε νησιά για την κάλυψη τουριστικών επαγγελματιών (Λαμπριανίδης & Συκάς 2012). Η συμβολή των μεταναστών στην ελληνική οικονομία και την άνοδο της παραγωγής, τουλάχιστον πριν το ξέσπασμα της οικονομικής ύφεσης θεωρείται ευεργετική.¹⁷ Σχετική έρευνα έδειξε υψηλό βαθμό προσαρμογής και ένταξης των μεταναστών από Αλβανία και πρώην Σοβιετική Ένωση,¹⁸ καλύπτοντας κενές θέσεις σε κλάδους όπως οι κατασκευές (24.5%) η γεωργία (17.5%) και ο τουρισμός (15.7%) (Κασίμης & Παπαδόπουλος 2012).¹⁹ Παρά τα παραπάνω, η ελληνική κοινωνία παρουσιάζει χαμηλότερους δείκτες ενσωμάτωσης των μεταναστών σε σχέση με άλλες Ευρωπαϊκές χώρες²⁰ (Petraou & Xanthakou 2003, Τριανταφυλλίδου & Γρώπα, 2012). Σε επίπεδο επίσημης πολιτικής παρατηρήθηκε έλλειψη συντονισμού μεταξύ Υπουργείων (Παπαδόπουλος 2010β). Για μεγάλο χρονικό διάστημα το ελλαδικό μεταναστευτικό νομοθετικό πλαίσιο παρουσίαζε σοβαρά κενά στην πολιτογράφηση και στην ένταξη των μεταναστών (Μαρβάκης 2004, Κόντης 2009). Μετά τη συνθήκη της Λισσαβόνας, το Μάρτιο του 2000, και την προσπάθεια της Ελλάδας για ενσωμάτωση των ευρωπαϊκών οδηγιών για ισότητα στην απασχόληση, το μεταναστευτικό ζήτημα αντιμετωπίστηκε μερικώς με τα νομοθετήματα 3556/2007 και 3838/2010 (Ζαβός 2012). Η παροχή

¹⁶ Περισσότεροι από 35,000 Έλληνες νέοι μετανάστευσαν το 2012 στη Γερμανία, αύξηση 43% σε σχέση με το 2011. Το μορφωτικό τους επίπεδο είναι από τα υψηλότερα στην Ευρώπη και η νέα γενιά παρουσιάζει μεγάλη κινητικότητα, ενώ η γλωσσομάθεια και η ευρεία χρήση του διαδικτύου αποτελεί ένα επιπλέον εφόδιο για την προσαρμογή τους. Η μεγάλη έκταση της μετανάστευσης χαρακτηρίζεται ως εθνική αιμορραγία, που στερεί τη χώρα από την τεχνολογία (Λαμπριανίδης 2013).

¹⁷ Σε παλαιότερη έρευνα (Κατσέλη 2008), διαπιστώθηκε η συμβολή της μετανάστευσης στην άνοδο του ΑΕΠ (1%).

¹⁸ Το 45% δήλωσε εξαιρετικές σχέσεις με Έλληνες και άλλους μετανάστες, ενώ το 70% των μεταναστών από Αλβανία είχε σταθερή δουλειά.

¹⁹ Επιπλέον, η παρουσία τους ως φτηνή εργατική δύναμη εκδηλώνεται και στον ευαίσθητο οικογενειακό χώρο, όπως η φύλαξη ηλικιωμένων Ελλήνων και ανήλικων παιδιών.

²⁰ Παράλληλα, η αδυναμία ένταξης στον κοινωνικό ιστό της ελληνικής κοινωνίας οδηγεί μια μερίδα μεταναστών σε παραβατικές συμπεριφορές (Καρούδης 2004).

εκλογικών δικαιωμάτων σε ομογενείς και νομιμοποιημένους μετανάστες αποτέλεσε θετικό βήμα ένταξης. Ωστόσο, η μη απόκτηση της ελληνικής ιθαγένειας από γεννήσεως οδηγεί στο θεσμικό αποκλεισμό της δεύτερης γενιάς μεταναστών (Μουτσάκη & Στεφανής 2010), παρά την ικανοποιητική εκπαιδευτική²¹ και πολιτισμική προσαρμογή τους στην ελληνική πραγματικότητα (Τριανταφυλλίδου & Γρώπα, 2012).

Μετά το 2010 το μεταναστευτικό ζήτημα στην Ελλάδα μπήκε σε νέα φάση, λόγω της ραγδαίας οικονομικής ύφεσης. Παρατηρήθηκαν σοβαρές αναταράξεις στην εργασιακή και κοινωνική ενσωμάτωση των μεταναστών. Ιδιαίτερα επλήγησαν οι τομείς της οικοδομής και του τουρισμού και λιγότερο του αγροτικού τομέα (Κασίμης & Παπαδόπουλος 2012, Καβουνίδη 2012). Παράλληλα, πολλαπλασιάστηκαν φαινόμενα ξеноφοβίας και βίας, με αποτέλεσμα τη λήψη μέτρων για τον αυστηρότερο έλεγχο των μεταναστευτικών οδών. Το μεταναστευτικό στην Ελλάδα βρίσκεται στο επίκεντρο των πολιτικών αντιπαραθέσεων. Μερίδα του πολιτικού σκηνικού αντιμετωπίζει τους μετανάστες ως απειλή για την ελληνική πολιτισμική ομοιογένεια και οικονομία και υιοθετεί διαχωριστικές ή επιθετικές μεθόδους για την επίλυση του προβλήματος.²² Αντίθετα, οι δυνάμεις της αριστεράς τάσσονται υπέρ της νομιμοποίησης των μεταναστών και της ισονομίας, ανεξαρτήτως καταγωγής και εθνικότητας (Δραγασάκης 2012). Σημαντική πρόκληση στην αντιμετώπιση του μεταναστευτικού ζητήματος είναι η διαχείριση των νέων μεταναστευτικών ρευμάτων στον ελλαδικό χώρο, καθώς αναμένεται αύξηση της μεταναστευτικής κινητικότητας από χώρες της Ασίας και της Αφρικής προς την Ευρώπη, με την Ελλάδα να δέχεται πιέσεις, εξαιτίας της γεωπολιτικής της θέσης (Κατσέλη 2012). Λόγω της ισχύουσας ευρωπαϊκής νομοθεσίας απέναντι στην παράνομη διαμονή, οι μη καταγεγραμμένοι μετανάστες εγκλωβίζονται στον ελλαδικό γεωγραφικό χώρο. Σύμφωνα με τα ισχύοντα, οι λαθρομετανάστες πρέπει να επιστρέφονται στη χώρα εισόδου, που πολλές φορές είναι η Ελλάδα (Σαρρή 2011, Καβουνίδη 2012). Έτσι, η διαχείριση του μεταναστευτικού ξεφεύγει από τα ελλαδικά όρια και αποτελεί μείζον ευρωπαϊκό θέμα, που απαιτεί κοινή στρατηγική και συναινετικές λύσεις (Ζαβός 2012).

Συνοψίζοντας, στον ευρωπαϊκό χώρο εκδηλώθηκαν διαφορετικά μοντέλα για τη μετανάστευση και τη διαχείριση των μεταναστευτικών ομάδων και των απογόνων τους, με γνώμονα τα εθνικά συμφέροντα των κρατών-μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Ο αριθμός των μεταναστών, την τελευταία εικοσαετία, έχει διογκωθεί σημαντικά στον ευρωπαϊκό χώρο, σηματοδοτώντας την ανάγκη υιοθέτησης κοινής πολιτικής για την αντιμετώπιση προβλημάτων όπως η επίδραση της μετανάστευσης στην κοινωνική συνοχή, η επαγγελματική τους ένταξη και η εθνοπολιτισμική περιχαράκωση συντηρητικών ομάδων, που θέτουν σε αμφισβήτηση την ευρωπαϊκή ταυτότητα. Στην Ελλάδα σημειώθηκαν ριζικές μεταβολές σε σχέση με τη μετανάστευση, καθώς από χώρα αποστολής μεταναστών μετεξελίχθηκε σε χώρα υποδοχής μεταναστών, κυρίως από γειτονικές χώρες, την ανατολική Ευρώπη, αλλά και χώρες της Ασίας και της Αφρικής,

²¹ Το 2002 περισσότεροι από 120,000 αλλόγλωσσοι μαθητές παρακολουθούσαν το ελληνικό σχολείο σε σύνολο ενάμιση εκατομμυρίου μαθητών (Μαυρομάτης και Τσιτσελίκης 2004).

²² Το πολιτικό κόμμα της Χρυσής Αυγής, που αποτελεί την τρίτη πολιτική συνιστώσα στον ελλαδικό χώρο, αντιμετωπίζει τους μετανάστες ως απειλή για την ελληνική πολιτισμική ομοιογένεια και την οικονομία, υιοθετώντας την καταστολή ως μέθοδο επίλυσης του προβλήματος.

αδυνατώντας να αναπτύξει αποτελεσματικές υποδομές κοινωνικής ένταξής τους. Ενώ την τελευταία τριετία, λόγω της οικονομικής δυσπραγίας της Ελλάδας δημιουργήθηκε νέο-μεταναστευτικό ρεύμα προς τις ευρωπαϊκές χώρες, τις Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής και τον αυστραλιανό χώρο.

2.1.4 Το Πολυπολιτισμικό Παράδειγμα της Αυστραλίας και η Συμβολή της Μετανάστευσης

Η περιγραφή του αυστραλιανού πολυπολιτισμικού παραδείγματος είναι απαραίτητη στην έρευνά μας, επειδή αποτελεί το πλαίσιο μέσα στο οποίο διαμορφώνεται η εθνοπολιτισμική συμπεριφορά των Ελληνοαυστραλών εφήβων, αλλά και η ευρύτερη πολιτισμοποίησή τους. Με αφετηρία το παραπάνω, τα κεντρικά ζητήματα τα οποία μελετώνται στο παρόν υποκεφάλαιο, σε συνάρτηση με το πολυπολιτισμικό αυστραλιανό παράδειγμα είναι τα ακόλουθα: α) η εθνοτική σύνθεση της Αυστραλίας, β) η αυστραλιανή μεταναστευτική πολιτική, γ) η συμβολή της μετανάστευσης στην αυστραλιανή κοινωνία και δ) οι προκλήσεις του αυστραλιανού πολυπολιτισμικού παραδείγματος και της μεταναστευτικής πολιτικής.

α) Εθνοτική σύνθεση της Αυστραλίας

Η σύγχρονη Αυστραλία αποτελεί προϊόν διαδοχικών μεταναστεύσεων από το 1788. Οι κάτοικοί της συμπεριλαμβάνουν τους Ιθαγενείς, τους μετανάστες και τους απόγονους τους, αρχικά από τη Βρετανία και αργότερα από όλα τα σημεία του πλανήτη. Ο σημερινός πληθυσμός στην Αυστραλία ανέρχεται σε 21,727,158 εκατομμύρια. Περισσότερες από 250 εθνοτικές ομάδες, 400 γλώσσες και εκατοντάδες θρησκευόμενα και δόγματα αποτελούν έκφραση αυτής της πλουραλιστικότητας. Το 26% του πληθυσμού είναι γεννημένο εκτός Αυστραλίας (ABS 2011a). Οι αντιπροσωπευτικότερες πληθυσμιακά εθνοτικές ομάδες έχουν τα ακόλουθα ποσοστά:²³ Άγγλοι (36.1%), Ιρλανδοί (10.4%), Σκωτσέζοι (8.9%), Ιταλοί (4.6%), Γερμανοί (4.5%), Κινέζοι (4.3%), Ινδοί (2%), Έλληνες (1.9%) και Ολλανδοί (1.7%). Τα στατιστικά στοιχεία δείχνουν σταδιακή αριθμητική μείωση εθνοτικών ομάδων με αγγλοκελική καταγωγή, όπως επίσης και από τη Βόρεια, Δυτική και Νότια Ευρώπη, ενώ ασιατικές ομάδες από την Κίνα, Ινδία και τη νοτιοανατολική Ασία πολλαπλασιάζονται αριθμητικά. Από διαγενειακή άποψη το 27% του πληθυσμού στην Αυστραλία αποτελεί την πρώτη γενιά (γεννημένοι εκτός Αυστραλίας), το 20% τη δεύτερη γενιά (τουλάχιστον ένας γονέας γεννημένος εκτός Αυστραλίας) και το μεγαλύτερο ποσοστό (53%) είναι η τρίτη γενιά και παραπέρα (ABS 2011a).

β) Αυστραλιανή μεταναστευτική πολιτική

Οι πολιτικές κατευθύνσεις μιας χώρας απέναντι στη μετανάστευση και στην εθνοπολιτισμικότητα αποτελούν προϊόν δυναμικών πολιτισμικών, οικονομικών και πολιτικών αλληλεπιδράσεων (Ozolins 1993, Rosenbloom & Tichenor 2012). Η Αυστραλία αποτελεί μια από τις λίγες χώρες που διατηρούν

---

²³ Ο υπολογισμός μιας εθνοτικής ομάδας με βάση την 'εθνοτική δύναμη' (Price 1994) αναφέρεται στην άθροιση των κλασματικών ποσοστών που ανήκει το άτομο, αποφεύγοντας έτσι την πολλαπλή άθροιση ατόμων με μικτή εθνοτική καταγωγή σε πολλές ομάδες. Αλλά, ακόμα και ο υπολογισμός της 'εθνοτικής δύναμης' αγνοεί τον παράγοντα του αυτοπροσδιορισμού εθνοτικών ατόμων από πολλαπλές εθνοτικές συζεύξεις.

μεταναστευτικό πρόγραμμα υποδοχής μεγάλου αριθμού μεταναστών σήμερα.²⁴ Πριν το Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο²⁵ (Β'ΠΠ) τα μεταναστευτικά ρεύματα προέρχονταν κυρίως από τη Βρετανία, τη Βόρεια και αργότερα την Ανατολική Ευρώπη. Η λευκή αυστραλιανή πολιτική ήταν απορριπτική απέναντι σε εθνοτικές ομάδες μη αγγλοσαξονικής καταγωγής και στο πολιτισμικό τους κεφάλαιο, αποβλέποντας μονολιθικά στην άμεση αφομοίωσή τους (Lo Bianco 1990, Djite 1994, Fitzgerald 2007).

Μεταπολεμικά, η πολιτική της Αυστραλίας απέναντι στους μετανάστες και στον πολιτισμό τους κατηγοριοποιείται σε πέντε περιόδους, εκφράζοντας τη μετάβαση από τα αυστηρά αγγλοσαξονικά πρότυπα στην αποδοχή της ετερότητας (Cahill 2001, 2005, Castles 2011). Η πρώτη περίοδος (μέσα της δεκαετίας του 1940 μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του 1970), αποσκοπούσε στην προσέλκυση μεταναστών από χώρες της Νότιας Ευρώπης και στην πολιτισμική τους αφομοίωση. Στη διάρκεια της δεύτερης περιόδου (μέσα της δεκαετίας του 1970 μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του 1980) ενθαρρύνθηκε η είσοδος μεταναστών από ασιατικές χώρες, υιοθετήθηκε ο πολυπολιτισμός και ενθαρρύνθηκε η διδασκαλία των εθνικών γλωσσών. Η πολιτογράφηση των μεταναστών ως Αυστραλοί πολίτες και το δικαίωμα ψήφου έπαιξαν καταλυτικό ρόλο στην καθιέρωση του πολυπολιτισμού (Kalantzis et al 1989, & 1990). Κατά την τρίτη περίοδο (μέσα της δεκαετίας του 1980 μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του 1990) υιοθετήθηκαν κριτήρια οικονομικού ορθολογισμού απέναντι στις ανάγκες των μεταναστών, επεκτάθηκε το άνοιγμα στις ασιατικές χώρες και δόθηκε έμφαση στην ενιαία αυστραλιανή ταυτότητα (Wimmer 1997, Hugo 1999). Παράλληλα, εμφανίσθηκαν και φαινόμενα ξενοφοβίας στον πολιτικό χώρο (Cahill 2001).²⁶ Στην τέταρτη περίοδο (από τα μέσα της δεκαετίας του 1990 μέχρι τα μέσα της επόμενης δεκαετίας) αποδυναμώθηκε περισσότερο η πρακτική του πολυπολιτισμού (Singh 2002, Hugo 2004, Cahill 2005). Η μεταναστευτική πολιτική εντάχθηκε σε ένα πλαίσιο διατήρησης των καθιερωμένων κοινωνικο-οικονομικών δομών, με τις δυνάμεις της παγκοσμιοποίησης να επιδρούν καθοριστικά στη χάραξη της πολυπολιτισμικής πολιτικής (Kalantzis 2002, Castles 2011). Από τα μέσα της πρώτης δεκαετίας του 21^{ου} αιώνα έως και σήμερα εγκαινιάζεται η πέμπτη μεταναστευτική περίοδος με την υποβάθμιση στον πολυπολιτισμό της διαφύλαξης των διαφορετικών παραδόσεων. Ζητήματα όπως η αριθμητική, οικονομική, πολιτισμική και θρησκευτική άνοδος ασιατικών εθνικών και θρησκευτικών ομάδων στην Αυστραλία και η επέκταση του ισλαμικού φονταμενταλισμού και της ισλαμοφοβίας σε παγκόσμια κλίμακα επιδρούν ανασταλτικά στην εμπέδωση πολυπολιτισμικής μεταναστευτικής πολιτικής στην Αυστραλία (Fitzgerald 2007, Winnifred et al 2010).

γ) Η συμβολή της μετανάστευσης στην αυστραλιανή κοινωνία

Η προσφορά της μετανάστευσης στην Αυστραλία είναι πολυδιάστατη και καθοριστική (de Vaus 2004), σε πεδία όπως η πληθυσμιακή αύξηση, η τόνωση της οικονομικής δραστηριότητας, η δημιουργία θέσεων εργασίας και η κάλυψη ειδικοτήτων εξειδικευμένου προσωπικού (Baker et al 1996, Howthorne 2008).

²⁴ Από το 2002 έως σήμερα περισσότερα από 130,000 άτομα μεταναστεύουν στην Αυστραλία κάθε χρόνο. Το αυστραλιανό μεταναστευτικό πρόγραμμα συμπεριλαμβάνει την επαγγελματική μετανάστευση δηλαδή τη μόνιμη ή προσωρινή μετανάστευση επαγγελματιών, εργατών και επιχειρηματιών. Επιπλέον, αναφέρεται στους μετανάστες για οικογενειακή επανασύνδεση, στους φοιτητές και στους πολιτικούς πρόσφυγες (ABS 2011b).

²⁵ Το 1850 μόλις 400,000 κατοικούσαν στην Αυστραλία, πληθυσμός που αυξήθηκε στα 3.8 εκατομμύρια το 1900 (ABS 2006a).

²⁶ Το φαινόμενο του χανσούισμού που εκδηλώθηκε την περίοδο αυτή αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα.

Επιπλέον, συμβάλλει στην οικονομική, πολιτισμική²⁷ και πολιτική αλληλεπίδραση της Αυστραλίας με άλλα κράτη και πολιτισμούς (Warburton & McLaughlin 2007). Οι εθνοτικές ομάδες στην Αυστραλία έχουν τη δυνατότητα διατήρησης των εθνοπολιτισμικών τους αξιών, παράλληλα με την κοινή τους ιδιότητα ως Αυστραλοί πολίτες (Price 1994).²⁸ Η πρώτη γενιά πολλών ομάδων χαρακτηρίζεται από την προσκόλλησή της σε εθνοτικούς θεσμούς, ενώ οι επόμενες γενιές αλληλεπιδρούν εκτενέστερα με το αυστραλιανό εκπαιδευτικό, εργασιακό, πολιτισμικό πλαίσιο (Docker & Fisher 2000, Geggie et al 2007). Έχει επιβεβαιωθεί επίσης, ότι παιδιά μεταναστών δεύτερης γενιάς παρουσιάζουν υψηλότερους δείκτες ολοκλήρωσης γυμνασιακών και πανεπιστημιακών σπουδών, ιδιαίτερα όσοι προέρχονται από μη αγγλόφωνες χώρες, ενώ στην τρίτη γενιά η τάση αυτή εξομοιώνεται με το μέσο αυστραλιανό όρο (Burnley 1995, Clyne 2011).

δ) Οι προκλήσεις του αυστραλιανού πολυπολιτισμικού παραδείγματος και της μεταναστευτικής πολιτικής

Το αυστραλιανό πολυπολιτισμικό παράδειγμα αναγνωρίζεται από τα πιο πετυχημένα παγκόσμια (Castles & Miller 1998, 2009), αν και εκφράζονται αμφισβητήσεις τόσο για την αποτελεσματικότητά του όσο και για την μεταναστευτική του πολιτική. Οι επικρίσεις εστιάζονται σε μεγάλο βαθμό στις ομάδες των Ιθαγενών, με κεντρικά σημεία τη γενοκτονία, την «κλεμμένη» τους γενιά, τα δικαιώματα γης, τη χαμηλή τους εκπαιδευτική και επαγγελματική ένταξη (McNamara 1997, Baringhorst 2010). Επιπλέον, υπογραμμίζεται η επιβίωση ρατσιστικών διακρίσεων εναντίον τους, οι οποίες εξακολουθούν να συμπεριλαμβάνονται στο σύνταγμα της Αυστραλίας²⁹ (Bradley 2011). Επίσης, οι ενστάσεις αναφέρονται στον πραγματικό ή υπολανθάνοντα ρατσισμό και την ξενοφοβία απέναντι σε ασιατικές και μουσουλμανικές ομάδες σήμερα, αλλά και σε νοτιοευρωπαϊκές παλαιότερα (Blouf 2008, Yasmineen 2008). Μάλιστα τα ξενοφοβικά αντανάκλαστικά αυξήθηκαν την προηγούμενη δεκαετία μετά την 11^η Σεπτέμβρη και τα τρομοκρατικά χτυπήματα σε διάφορα σημεία του πλανήτη³⁰ (Cahill 2003, Bouma 2003, Nelson et al 2012). Επιπρόσθετα, στην αυστραλιανή πολιτική ειδησιογραφία έχει προκαλέσει αίσθηση η στρατολόγηση περισσότερων από 60 νεαρών Αυστραλών Μουσουλμάνων, από δίκτυα της Αλ-Κάιντα, και η συμμετοχή τους σε στρατιωτικές επιχειρήσεις και τρομοκρατικές ενέργειες στο Ιράκ και στη Συρία (Whinnett 2014). Άλλα παραδείγματα επικρίσεων αφορούν σποραδικές περιπτώσεις εντάσεων μεταξύ εθνοτικών ομάδων, που υποδαυλίζουν την αρμονική τους συνύπαρξη.³¹ Επιπρόσθετα, προβάλλονται από τις προηγούμενες

²⁷ Πλατιά σύνολα της κοινωνίας εξοικειώθηκαν με πολιτισμικές εκφάνσεις των εθνοτικών ομάδων, όπως οι διατροφικές και οι φολκlorικές παραδόσεις, ενώ καθιερώθηκε η διδασκαλία εθνοτικών γλωσσών, πέρα από τα όρια των διασπορικών κοινοτήτων (Bommes et al 1999, Hawthorne 2012).

²⁸ Η ιδιότητα αυτή διέπεται από ένα πλαίσιο αξιών και αρχών όπως το Σύνταγμα, η νομοθεσία, η ανοχή της ετερότητας, η ισότητα, η δημοκρατία, η ελευθερία του λόγου, η καθιέρωση της αγγλικής ως επίσημης γλώσσας και η ισότητα των φύλων (Jordens 1995).

²⁹ Παρά το γεγονός πως στην τελευταία αναθεώρηση του αυστραλιανού συντάγματος, το 1967 περιορίστηκαν οι διακρίσεις απέναντι στους Ιθαγενείς, εξακολουθούν να υφίστανται αναχρονιστικές διατάξεις με φυλετικά κριτήρια, ακόμα και αν έχουν περιπέσει σε αχρηστία (Bradley 2011).

³⁰ Επιπρόσθετα, αυξήθηκαν οι ξενοφοβικές αντιλήψεις στην αυστραλιανή κοινωνία απέναντι σε μουσουλμανικές ομάδες (Yasmeen 2008).

³¹ Τα ρατσιστικά επεισόδια όπως στην Κουρνάλα του Σύδνεϋ (Jackson 2006), όπως και οι συγκρούσεις Λιβανέζων – Ινδών φοιτητών στο Σύδνεϋ και η δολοφονία δύο Ινδών σπουδαστών στη Μελβούρνη και στο Σύδνεϋ υποδαυλίζουν την πρακτική του πολυπολιτισμού (Νικολόπουλος 2009).

ήδη δεκαετίες ενστάσεις για τη χαμηλή αναποτελεσματικότητα της πολυπολιτισμικής εκπαίδευσης στη μετάδοση των εθνοτικών γλωσσών και πολιτισμών από τη μια γενιά στην άλλη (Bullivant 1981, Cahill 1984, 1986 & 1996, Ozolins 1993, Parademetre & Routoulas 2001, Clyne 2011). Ορισμένοι ακαδημαϊκοί υπογραμμίζουν επίσης τον εύθραυστο χαρακτήρα του αυστραλιανού πλουραλισμού, επιχειρηματολογώντας ότι οι εθνοτικές ομάδες στην Αυστραλία κινούνται με χαμηλό προφίλ συσχέτισης μεταξύ τους. Η αλληλεπίδραση αφορά σχεδόν αποκλειστικά τις επιδράσεις που δέχονται από το κυρίαρχο ρεύμα και τα καθιερωμένα αγγλοσαξονικά πρότυπα (Kalantzis et al 1984 & 1999, Tsolidis & Pollard 2010). Επιπρόσθετα, τονίζουν πως τα διαδεδομένα πολυπολιτισμικά φεστιβάλ του τύπου 'βρώσις και πόσις' και οι φολκlorικές εκδηλώσεις δε συνιστούν εστίες εκτεταμένης αλληλεπίδρασης του κυρίαρχου αγγλο-αυστραλιανού ρεύματος με τις πυρηνικές αξίες των εθνοτικών ομάδων (Castles & Miller 2009, Tsolidis 2008). Παράλληλα, η αυστραλιανή μεταναστευτική πολιτική την τελευταία δεκαετία αποτέλεσε το επίκεντρο επικρίσεων και ιδεολογικών αντιπαραθέσεων σε πολιτικό, επιστημονικό και κοινωνικό επίπεδο. Τα κύρια σημεία τριβής ήταν ο αριθμός των μεταναστών που δέχεται και μπορεί να δεχθεί η Αυστραλία (Hugo 2011), ο τρόπος διαχείρισης παράνομων μεταναστών,³² ο έλεγχος των θαλάσσιων οδών, η αποφυγή ανθρώπινων θυμάτων³³ και η ίδρυση κέντρων κράτησης για μετανάστες σε γειτονικές χώρες, εκτός Αυστραλίας (Hugo 2011, Vrachnas et al 2012, Hawthorn 2012).

Συνοψίζοντας, η αυστραλιανή κοινωνία από εθνοτική άποψη χαρακτηρίζεται από πλουραλιστικότητα και συνύπαρξη διαφορετικών εθνοπολιτισμικών ταυτοτήτων. Ο τρόπος με τον οποίο η επίσημη αυστραλιανή πολιτική διαχειρίστηκε τις εθνοτικές ομάδες σηματοδοτεί τη μεταστροφή της από τα αγγλοσαξονικά πρότυπα στην αποδοχή της πολιτισμικής ετερότητας και την εκπροσώπηση των εθνικών ομάδων στους θεσμούς της κοινωνίας. Η μεταναστευτική της πολιτική βασίστηκε για πολλές δεκαετίες σε αυστηρά βρετανικά πρότυπα, επεκτάθηκε αργότερα σε χώρες της δυτικής και βόρειας Ευρώπης, άνοιξε τα σύνορά της σε νοτιοευρωπαίους μετανάστες και τις δυο τελευταίες δεκαετίες σε ασιατικές χώρες. Σήμερα, η Αυστραλία συνεχίζει να αποτελεί χώρα υποδοχής μεταναστών, έχοντας επίσημα μεταναστευτικά προγράμματα. Συνολικά, η μετανάστευση και οι εθνοτικές ομάδες έπαιξαν και παίζουν αποφασιστικό ρόλο στην πολιτισμική, κοινωνική και οικονομική ανάπτυξη της Αυστραλίας. Ο βαθμός ενσωμάτωσης των εθνοτικών ομάδων είναι υψηλός, δικαιώνοντας την αυστραλιανή μεταναστευτική πολιτική για αποδοχή και ανοχή της πολιτισμικής διαφοράς. Παράλληλα, εκφράζονται και αντιρρήσεις σχετικά με την επιτυχία του αυστραλιανού πολυπολιτισμικού παραδείγματος και στον τρόπο άσκησης της μεταναστευτικής πολιτικής, με κύρια σημεία τριβής τη χαλάρωση του κυβερνητικού ενδιαφέροντος στην εφαρμογή της πολυπολιτισμικής πολιτικής, τη θέση και τα δικαιώματα των Ιθαγενών ομάδων, το φανερό ή επικαλυμμένο ρατσισμό, τα ξενοφοβικά αντανάκλαστικά, το χαμηλό προφίλ της διαπολιτισμικής αλληλεπίδρασης των

³² Στην Αυστραλία, αντίθετα με την Ευρώπη ο κρατικός μηχανισμός είναι σε θέση να αντιμετωπίσει αμεσότερα την παράνομη μετανάστευση, εξαιτίας της απουσίας χερσαίων συνόρων. Αριθμητικά, δε θα μπορούσε να γίνει σύγκριση Ελλάδας - Αυστραλίας στο ζήτημα της λαθρομετανάστευσης, επειδή το πρόβλημα εκδηλώνεται πολύ μικρότερο στην Αυστραλία από ό,τι στην Ελλάδα. Συνολικότερα, η Αυστραλία σε σύγκριση με την Ευρώπη έχει καλύτερους μηχανισμούς ελέγχου του αριθμού παράνομων μεταναστών (Papastergiadis 2011b).

³³ Κεντρικό ζήτημα που αναδύεται στην ατζέντα των συζητήσεων αποτελεί ο πνιγμός μεταναστών στην προσπάθειά τους να καταπλεύσουν με πλοία στην Αυστραλία αναζητώντας άσυλο (Vrachnas et al 2012).

εθνοτικών ομάδων, την παράνομη θαλάσσια μετανάστευση, αλλά και τον αριθμό των μεταναστών που μπορεί να δεχθεί η Αυστραλία.

2.2 Εθνοπολιτισμικότητα και Ελληνικότητα

Στην παγκοσμιοποιημένη εποχή μας όροι όπως ταυτότητα, ετερότητα, πλουραλισμός, πολιτισμική ποικιλομορφία και εθνοπολιτισμικότητα αποκτούν δυναμικότερο και πολυπλοκότερο χαρακτήρα σε σχέση με το παρελθόν και επαναπροσδιορίζονται τα όριά τους, ιδιαίτερα στα πλαίσια πολυπολιτισμικών κοινωνιών. Με αφετηρία την πραγματικότητα αυτή, στα επόμενα υποκεφάλαια εξετάζονται ζητήματα σε σχέση με α) την εθνότητα και την εθνοπολιτισμική ταυτότητα, β) την εθνοπολιτισμική ταυτότητα των Ελληνοπαίδων στη διασπορά και γ) την ελληνικότητα και τα διεθνικά διασπορικά δίκτυα.

2.2.1 Εθνότητα και Εθνοπολιτισμική Ταυτότητα

Εθνότητα και εθνοπολιτισμική ταυτότητα αποτελούν αλληλένδετες έννοιες και για το λόγο αυτό συνεξετάζονται στην πορεία του παρόντος υποκεφαλαίου. Συγκεκριμένα, γίνεται διαδοχική αναφορά σε διαστάσεις όπως: α) η έννοια και το περιεχόμενο της εθνότητας και της εθνοτικής ομάδας στις παραδοσιακές και σύγχρονες κοινωνίες, β) κοινωνική και εθνοτική ταυτότητα, γ) λειτουργίες της εθνοτικότητας, δ) συμβολική εθνοτικότητα, συλλογικότητα και προφορική μνήμη, ε) εθνοτική ταυτότητα σε πολυεθνοτικές κοινωνίες, στ) εθνική ταυτότητα και εθνικισμός και ζ) εθνοπολιτισμική ταυτοποίηση των εφήβων.

α) Η έννοια και το περιεχόμενο της εθνότητας: παραδοσιακές και σύγχρονες προσεγγίσεις

Οι όροι εθνότητα και εθνοτική ομάδα πηγάζουν από την ελληνική λέξη «έθνος» και αναφέρονται σε σύνολο ατόμων, που αναγνωρίζονται και συνδέονται μεταξύ τους μέσω μιας κοινής πολιτισμικής ταυτότητας, πραγματικής ή φανταστικής και εκλαμβάνονται από τους άλλους ότι αποτελούν ένα ιδιαίτερο σύνολο ανθρώπων, σε σχέση με άλλες συλλογικότητες (Anderson 1997, Δαμανάκης 2007). Η αυτοεικόνα μιας εθνότητας οργανώνεται ως συλλογική συμβολική κατασκευή, όπου σημαντική θέση διαδραματίζει η εθνική μνήμη, ως βάση μιας πολιτικής οντότητας και ενός εθνικού κράτους (Φραγκουδάκη & Δραγώνα 1997, Banton 2007). Ιστορικά, ο όρος «εθνικός» και άλλοι σχετικοί όροι πέρασαν μέσω της Καινής Διαθήκης από την εβραϊκή γλώσσα στην αγγλική και σε άλλες γλώσσες, προσδιορίζοντας αρχικά τους μη χριστιανούς, τους Έλληνες «εθνικούς» και αργότερα τους παγανιστές (Eriksen 2001a). Η χρήση των όρων εθνότητα και εθνοτική ομάδα, μόλις το 19^ο και ιδιαίτερα τον 20^ο αιώνα απέκτησαν το σύγχρονο εννοιολογικό τους πλαίσιο, προσδιορίζοντας ομάδες μεταναστών και των απογόνων τους, πέρα από τα σύνορα της χώρας προέλευσης ή ομάδες που διαφοροποιούνται καταγωγικά από την κυρίαρχη ομάδα ενός κράτους. Επιπλέον, η επέκταση των όρων αυτών συμβαδίζει με την άνοδο και την καθιέρωση των εθνικών κρατών στον ευρωπαϊκό χώρο, που σχηματοποιήθηκαν τους αιώνες αυτούς (Eriksen 2001b). Οι όροι εθνοτική ομάδα / εθνοτική παροικία και εθνική μειονότητα διαφοροποιούνται εννοιολογικά, καθώς ο όρος

εθνοτική ομάδα αναφέρεται σε ισότιμα σύνολα μιας πολυεθνοτικής κοινωνίας, αντίθετα με τις εθνικές μειονότητες (Δαμανάκης 2007).

Παραδοσιακά, οι μελετητές προσέγγισαν την εθνότητα ως προκαθορισμένο μέγεθος με αδιάσπαστη ιστορική συνέχεια, που δομείται στη βάση αρχέγονων φυλετικών, βιολογικών, κληρονομικών γνωρισμάτων και κοινών συλλογικών πολιτισμικών χαρακτηριστικών, όπως η γλώσσα, η ιστορία και η θρησκεία (Smith 1991, 1999). Υποστήριξαν ότι η κοινή εθνοτική ταυτότητα διαμορφώνεται από τα πρώιμα στάδια της ζωής παραμένοντας αμετάβλητη και αναντίρρητη³⁴ (Banton 2007). Οι παραδοσιακές αντιλήψεις μονοπόλησαν στη ζωή των εθνικών κρατών, ιδιαίτερα την προπολεμική εποχή, προβάλλοντας την ιδεολογία της κοινής εθνικής ταυτότητας, ενώ οι ιδιαίτερες εθνοπολιτισμικές ομάδες περιθωριοποιήθηκαν συστηματικά (Γκότοβος 2004). Οι προσεγγίσεις αυτές αν και αμφισβητήθηκαν έντονα³⁵ (Billinger 2007), εξακολουθούν να ασκούν επιρροή στη ζωή πολλών κοινωνιών, εκφράζοντας τη συναισθηματική και κοινωνική ανάγκη των μελών μιας εθνότητας να ανήκουν σε ένα σύνολο με κοινές αξίες, επιδιώκοντας την αναπαραγωγή της ως επίκτητη συμπεριφορά (Lon & Trangney 2003, Batrouney & Goldlust 2005).

Οι προσεγγίσεις του Weber έπαιξαν κομβικό ρόλο στο πέρασμα από τις παραδοσιακές στις σύγχρονες αντιλήψεις περί εθνότητας. Έφεραν στο προσκήνιο των κοινωνικών επιστημών την έννοια της εθνότητας και της εθνοτικής ομάδας, υποστηρίζοντας πως η φυλή και η εθνότητα αποσυνδέονται μεταξύ τους, ως δομικά γνωρίσματα και η ομοιότητα αίματος δεν αναδεικνύεται ο σημαντικότερος συνδετικός κρίκος της εθνοτικής ομάδας. Αμφισβήτησε ότι οι κοινές παραδόσεις και η κοινή μεταναστευτική εμπειρία εξασφαλίζουν αυτονόητα τη συνέχεια της ομάδας (Weber 1968). Υποστήριξε σθεναρά ότι οι εθνοτικές ομάδες έχουν συνθετική βάση και δεν αποτελούν κατ' ανάγκη αυτόματα αναπαραγόμενα σύνολα. Επιπλέον, τόνισε πως η πεποίθηση μεταξύ των μελών μιας ομάδας για κοινή εθνική ταυτότητα δε δημιουργεί αυτομάτως την ομάδα αυτή, αντίθετα η ομάδα δημιουργεί αυτή την πεποίθηση.

Παρόμοια με το Weber, μια ομάδα προοδευτικών αναλυτών υποστήριξε τον εξελικτικό και αναπροσαρμοζόμενο χαρακτήρα της εθνότητας στο πέρασμα του χρόνου, ενώ παράλληλα, δέχθηκε την άποψη ότι η έννοια της εθνικότητας έχει ιστορικές καταβολές (Noel 1968, Barth 1969, Eriksen 1993, Babo & Hutchings 1996 Abizadeh 2001). Εκπρόσωποι της τάσης αυτής προέβλεπαν ότι τα έθνη και οι εθνικές ομάδες αναδύονται, μεταβάλλονται ή εξαφανίζονται στην ιστορική τους πορεία, τονίζοντας πως η ανάδυση και η συνέχεια μιας εθνικής ομάδας καθορίζεται από την ικανότητά της να διατηρεί τα συλλογικά της χαρακτηριστικά και συμφέροντα, στις πολιτικές και κοινωνικές συνθήκες που την περιβάλλουν (Barth 1969, Seidner 1982). Κοινωνιολόγοι της ομάδας αυτής, όπως ο Noel Donald (1968) υποστήριξαν ότι η άνοδος και η συνέχεια μιας εθνοτικής ομάδας σχετίζονται με τη θέση της στην κοινωνική διαστρωμάτωση

³⁴ Οι παραδοσιακές προσεγγίσεις αποδέχονταν πως η εθνότητα: α) συνιστά πρωτογενές δομικό γνώρισμα της ομάδας, που καθορίζει τις κοινωνικές αλληλεπιδράσεις και δεν καθορίζεται από αυτές, β) αποτελεί προέκταση κοινών βιολογικών δεσμών, οι οποίοι αυτονόητα παραπέμπουν σε κοινά πολιτισμικά γνωρίσματα όπως η γλώσσα, η θρησκεία και οι παραδόσεις, γ) συνιστά πρωτογενές δομικό γνώρισμα της ομάδας, αποδίδοντας την κοινή ομαδική εμπειρία αντίληψης του κόσμου (Smith 1999).

³⁵ Οι προσεγγίσεις αυτές έχουν επικριθεί ως συντηρητικές, καθώς αδυνατούν να εξηγήσουν πως τα έθνη και οι εθνοτικές ομάδες εμφανίζονται ή εξαφανίζονται στην ιστορική τους πορεία (Smith 1999, Cahill 2003). Επίσης, αγνοούν τη διαπολιτισμική κατανόηση και την ανάδυση πολύπτυχων ταυτοτήτων (Banton 2007).

και την ιεραρχική θέση των μελών της στην κοινωνία. Τα διακριτικά εθνοτικά γνωρίσματα, όπως η γλώσσα, η θρησκεία και η φυλή αποτελούν εργαλεία βελτίωσης της θέσης της ομάδας στην κοινωνική διαστρωμάτωση και καθιέρωσής της, αλλά και επικυριαρχίας σε σχέση με άλλες εθνικές ομάδες με χαμηλότερο, κοινωνικό, πολιτικό, οικονομικό επίπεδο (Donald 1968). Με αυτή την έννοια πολλές από τις εθνοτικές αξίες, πρακτικές και νόρμες δεν έχουν αιώνιο χαρακτήρα, αλλά συνιστούν αποτελέσματα αιτιατών σχέσεων ατόμων και ομάδων σε συγκεκριμένο τόπο και χρόνο (Babo & Hutchings 1996). Πολλοί αναλυτές συνέχισαν να εκλαμβάνουν τη φυλή, τη θρησκευτική πίστη και τη γλώσσα ως θεμελιακά προσδιοριστικά γνωρίσματα της εθνότητας και δομικά κοινωνικά στοιχεία, οριοθετώντας ωστόσο τα μεταξύ τους όρια, ώστε να αποφεύγονται οι λαθεμένες γενικεύσεις και ετεροπροσδιορισμοί³⁶ (Eriksen 1993). Με βάση τα προσδιοριστικά αυτά εθνοτικά γνωρίσματα οι εθνότητες κατηγοριοποιούνται σε μακρο-εθνότητες και μικρο-εθνότητες³⁷ (Abizadeh 2001). Για ορισμένους αναλυτές, τα εθνοτικά γνωρίσματα μιας ομάδας διαχωρίζονται σε πυρηνικά όπως η εθνοτική γλώσσα, η θρησκεία, η οικογενειακή συνοχή, η επαφή με τη χώρα προέλευσης και σε δευτερογενή, που παίζουν ελάσσονα ρόλο στην εθνοπολιτισμική συνέχεια, όπως οι διατροφικές συνήθειες, οι φολκlorικές παραδόσεις, τα καλλιτεχνήματα και οι μύθοι (Smolicz & Secombe 1985, Smolicz et al 2001).³⁸

Μια πιο ριζοσπαστική ομάδα θεωρητικών, απέρριψε απόλυτα την έννοια της εθνότητας ως βασικό γνώρισμα των ομάδων, υποστηρίζοντας πως οι εθνοτικές ομάδες αποτελούν αποκλειστικό προϊόν κοινωνικών διαντιδράσεων και διατηρούνται μόνο όσο έχουν κάποιο ρόλο στη δομή των κοινωνιών (Cerulo 1997, Pakulski & Tranter 2000). Ριζοσπαστικοί αναλυτές (Cohen 1978, Grosfoguel 2004) υποστήριξαν τη σχετικότητα του εθνοτικού αυτοπροσδιορισμού, τονίζοντας πως είναι δυνατό να αντανakλά λαθεμένα την ιστορική εξέλιξη και πραγματικότητα. Παράλληλα, απέρριψαν την καθολική ισχύ των εθνοτικών αξιών ως διακριτικά και συνεκτικά στοιχεία για όλα τα μέλη της εθνότητας, καθώς παρατηρούνται ταξικές, οικογενειακές και ατομικές αποκλίσεις, δίνοντας έμφαση στην υπευθυνότητα των προσώπων να επιλέγουν τις αξιακές πολιτισμικές τους αναφορές, να αναπτύσσουν και να οικοδομούν την εθνοτική τους συμπεριφορά και τη σχέση τους με την εθνοτική τους ομάδα (Cerulo 1997).

β) Κοινωνική/πολιτισμική, εθνοτική και εθνοπολιτισμική ταυτότητα

Το ζήτημα της ταυτότητας στις διάφορες εκδοχές του, από τη δεκαετία του 1970, με τις θεωρίες του Erikson (1968) αναδύθηκε και επεκτάθηκε στο χώρο της ψυχολογίας, της κοινωνιολογίας και της αγωγής. Οι ψυχολόγοι χρησιμοποιούν τον όρο ταυτότητα, δίνοντας βαρύτητα στην προσωπική ταυτότητα του

³⁶ Για παράδειγμα αν κάποιος αυτοπροσδιορίζεται ως Ιουδαίος, Άραβας ή Έλληνας, ο συνειρμός παραπέμπει όχι απλά μόνο στην εθνότητα αλλά και σε θρησκευτικά, πολιτισμικά και φυλετικά γνωρίσματα, τα οποία είναι διαδεδομένα στις εθνότητες αυτές. Με αυτή την έννοια όταν κάποιος συστήνεται ως Έλληνας, αυτόματα εκλαμβάνεται από τους περισσότερους ως Ορθόδοξος.

³⁷ Οι πλατιές εθνοτικές κατηγοριοποιήσεις με κοινούς γλωσσικούς, φυλετικούς, θρησκευτικούς προσδιορισμούς ονομάζονται μακρο-εθνότητες και διακρίνονται από τις μικρο-εθνότητες, οι οποίες συνδέονται με ορισμένους μόνο πολιτισμικούς ή φυλετικούς προσδιορισμούς

³⁸ Οι πυρηνικές αξίες αποτελούν θεμελιακά και αυθεντικά χαρακτηριστικά μιας εθνοτικής ομάδας και η συρρίκνωσή τους εμποδίζει την εθνοπολιτισμική συνέχεια. Ενώ, η συμβολική ταυτοποίηση κυρίως με δευτερογενή πολιτιστικά χαρακτηριστικά, όπως το φολκlor και η διατροφή, επιταχύνει την εθνοπολιτισμική αφομοίωση, στα πλαίσια πολυπολιτισμικών κοινωνιών (Smolicz et al 2001).

ατόμου.³⁹ Αντίθετα, οι κοινωνιολόγοι μέσα από τον όρο ταυτότητα περιγράφουν την κοινωνική ταυτότητα ή αλλιώς την πολιτισμική ταυτότητα, δηλαδή τις συλλογικότητες στις οποίες ανήκει το άτομο (Tajfel 1978) και τη συνολική αλληλεπίδρασή του με τον εξωτερικό του περίγυρο, καθώς η κοινωνική ταυτότητα εκφράζεται σε σχέση με τους άλλους (Δαμανάκης 2008α). Ένα ζήτημα που απασχόλησε τους ερευνητές της κοινωνικής ψυχολογίας είναι ποιες εσωτερικές διεργασίες διαμορφώνουν τη στάση των ατόμων απέναντι στην ταυτότητα και στην ετερότητα, χωρίς ωστόσο να έχει απαντηθεί πειστικά.

Η κοινωνική ταυτότητα σύμφωνα με τον Goffman (1976) αποτελεί κεντρική κατηγορία για τη μελέτη της κοινωνικής αλληλεπίδρασης, δεδομένου ότι τα μέλη μιας ομάδας δεν αλληλεπιδρούν ως ατομικότητες και ως φορείς ιδιοτήτων και ρόλων. Σύμφωνα με την προσέγγιση του Tajfel (1990) η κατηγοριοποίηση των ατόμων σε οικεία και μη οικεία σύνολα προκαταλαμβάνει τη στάση των ατόμων απέναντι στις εσωτερικές ή εξωτερικές ομάδες. Βασική προϋπόθεση για την ανάδυση της κοινωνικής ταυτότητας αποτελεί η αλληλεπίδραση με τους «άλλους», η οποία επιτρέπει τη συγκρότηση αντιληπτικών σχημάτων για τους «οικείους» και «ξένους» (Γκότοβος 2001, Jenkins 2008). Επομένως, η κοινωνική ή πολιτισμική ταυτότητα σχετίζεται με το σύνολο των κατηγοριών στις οποίες ανήκει το άτομο, μαζί με άλλα άτομα, ως συλλογικές οντότητες, εκφράζοντας τον εθνικό, εθνοτικό, θρησκευτικό και γεωγραφικό προσδιορισμό του μέλους (Γκότοβος & Μάρκου 2004). Στην εποχή της παγκοσμιοποίησης γίνεται λόγος για ευρύτερες πολιτισμικές ταυτότητες, όπως η Ευρωπαϊκή και η παγκόσμια ταυτότητα. Η παραδοσιακή αντίληψη πως για κάθε εθνικό κράτος αντιστοιχεί μια πολιτισμική ταυτότητα καταρρέει σε ένα σύγχρονο διεθνοποιημένο περιβάλλον, όπου κυριαρχεί πολλαπλότητα ταυτοτήτων (Cote & Charles 2000, Josselson & Harway 2012).

Η εθνική / εθνοτική ταυτότητα⁴⁰ αποτελεί μέρος της ευρύτερης κοινωνικής ή πολιτισμικής ταυτότητας του ατόμου, εντός και εκτός οικογένειας και αναφέρεται στην αυτοσυναίσθησή του, ως μέλος μιας εθνικής / εθνοτικής ομάδας, καθώς και στις συμπεριφορές που εκφράζουν τη συναίσθηση αυτή (Verkuyten 2005, Giles et al 2010). Ενώ η πολιτισμική ταυτότητα συνδέεται με τον τρόπο κοινωνικοποίησης του ατόμου, η εθνική και στην περίπτωση μας η εθνοτική ταυτότητα βασίζεται σε πραγματικά διαπιστώσιμα στοιχεία όπως γλώσσα, θρησκεία, ιστορία ή συμβολικά, όπως μύθοι και προφορικές παραδόσεις ή ακόμα οικοδομείται από συνδυασμό παραγόντων. Με βάση τη διάκριση αυτή συχνά η εθνοτική ταυτότητα εμφανίζεται ως συμβολική εθνοτικότητα, δηλαδή απουσιάζει η βιωματικότητα και οι σχετικές πρακτικές, ακόμα και με τη μορφή του πολιτισμικού/γλωσσικού ελάχιστου (Δαμανάκης 2001).

Σύμφωνα με την Phinney (1990) η εθνοτική ταυτότητα συναρθρώνεται από τις ακόλουθες τέσσερις παραμέτρους: α) εθνοτική αυτοσυναίσθηση (διάκριση της εθνοτικής ομάδας που ανήκει ένα άτομο σε σχέση με άλλες ομάδες), β) εθνοτικός αυτοπροσδιορισμός (αυτοχαρακτηρισμός με την ονομασία μιας εθνοτικής ομάδας), γ) εθνοτικές στάσεις (συναίσθημα απέναντι στην εθνική του ομάδα και σε

³⁹ Η προσωπική ταυτότητα εκδηλώνεται ως αυτοαντίληψη και αποτελεί το πρίσμα μέσα από το οποίο αυτοεκφράζεται το άτομο (Cote & Charles 2000).

⁴⁰ Με τον όρο εθνική ταυτότητα αποδίδεται κυρίως η κοινή συναίσθηση των ατόμων στα όρια ενός κρατικού σχηματισμού ή και εκτός αυτού. Αλλά ο όρος εθνοτική ταυτότητα προσδιορίζει τους κοινούς καταγωγικούς, πολιτισμικούς δεσμούς των μελών μιας εθνότητας που διαβιούν εντός μιας πολύμορφης κοινωνίας.

εξωτερικές ομάδες) και δ) εθνοτική συμπεριφορά (επαφή με εθνοπολιτισμικές πρακτικές). Η σημασία της εθνοτικής καταγωγής έχει διαφορετική σπουδαιότητα από άτομο σε άτομο, καθώς και τα συναισθήματά του απέναντι σε αυτήν (Singelis 1998, Fenton 2010). Η κινητικότητα ανάμεσα στα δυο πολιτισμικά συστήματα, της χώρας προέλευσης και χώρας υποδοχής (acculturation) εκδηλώνεται με πολλαπλότητα σχημάτων. Ένα σύνολο ατόμων εκδηλώνει αφομοιωτική συμπεριφορά (assimilation), υιοθετώντας στάσεις και συμπεριφορές της πλατύτερης κοινωνίας, απορρίπτοντας παράλληλα στοιχεία της εθνοτικής του ομάδας. Μια δεύτερη ομάδα ενσωματώνεται στους θεσμούς της ευρύτερης κοινωνίας, διατηρώντας ταυτόχρονα ισχυρά ή χαλαρά ερείσματα σε σχέση με την εθνοπολιτισμική της ταυτότητα (integration). Μια τρίτη ομάδα αναπτύσσει τάσεις εθνοκεντρισμού και διαχωρισμού της (separation) από τα ευρύτερα πολιτισμικά πρότυπα, μένοντας προσηλωμένη αποκλειστικά στις πολιτισμικές αξίες της εθνότητας. Τέλος, ένα άλλο σύνολο ατόμων περιθωριοποιείται (marginalization) καθώς χάνει την επαφή του με την πολιτισμική του καταγωγή, ενώ αδυνατεί να αναπτύξει δεσμούς στα πλαίσια της ευρύτερης κοινωνίας (Berry et al 2006, Gar 2010, Berry et al 2011).

Συχνά και εναλλακτικά με τον όρο εθνοτική ταυτότητα, που οριοθετεί κυρίως την κοινή καταγωγική προέλευση, χρησιμοποιείται ο όρος εθνοπολιτισμική ταυτότητα, ο οποίος εκφράζει κοινούς πολιτισμικούς, γλωσσικούς, θρησκευτικούς δεσμούς και εμπειρίες (Schwartz et al 2011). Ιδιαίτερη περίπτωση εθνοτικής πολιτισμικής ταυτότητας, αποτελεί η εθνικοτοπική ταυτότητα, αντανακλώντας τις κοινές πολιτισμικές εμπειρίες ατόμων, με βάση την ιδιαίτερη πατρίδα τους και έθιμα του τόπου τους (Baltatzis 2003). Ωστόσο, ο κοινός γεωγραφικός χώρος και η κοινή βιολογική καταγωγή δε συνεπάγονται αυτόματα μια κοινή εθνοπολιτισμική ταυτότητα ομάδων, όταν υπάρχουν μεταξύ τους εθνοθρησκευτικές διαφοροποιήσεις (Γκότοβος 2004), όπως στην περίπτωση εθνοπολιτισμικών και θρησκευτικών συνόλων στην πρώην Γιουγκοσλαβία, οδηγώντας μάλιστα σε εμφύλιες αντιπαραθέσεις (Schwartz et al 2011). Επιπρόσθετα, διαφορετικές εθνοτικές ομάδες είναι δυνατό να έχουν κοινές πολιτισμικές αναφορές σε σχέση με το θρησκευτικό παράγοντα. Έτσι, οι Καθολικοί της Αυστραλίας προσδιορίζονται με τις ίδιες θρησκευτικές αξίες ανεξάρτητα από την εθνική τους καταγωγή. Παρόμοια, οι Έλληνες της Αυστραλίας έχουν την ίδια θρησκευτική ταυτότητα με άλλους ορθόδοξους της Αυστραλίας, αν και διαφοροποιούνται μεταξύ τους εθνικά και καταγωγικά, χωρίς ωστόσο να έχουν αναπτύξει, έως τώρα, εκτεταμένους κοινούς δεσμούς πνευματικής και συλλογικής αλληλεπίδρασης (Kyriakopoulou-Baltatzi 2005).

Στα πλαίσια των σύγχρονων πολυεθνικών κοινωνιών η δεύτερη και τρίτη γενιά παράγουν νέα σχήματα εθνικής και εθνοτικής ταυτότητας, καθώς ταυτίζονται με τον τόπο καταγωγής μέσα από τις αφηγήσεις και εμπειρίες της προηγούμενης γενιάς, διαμορφώνοντας τις αντιλήψεις τους μεταξύ παρόντος και παρελθόντος (Josselson & Harway 2012). Οι σύγχρονες προσεγγίσεις της εθνοπολιτισμικής ταυτότητας σε πλουραλιστικά πλαίσια δεν έχουν μονολιθικό χαρακτήρα, αλλά αναφέρονται σε μια σύγχρονη διεθνοποιημένη κοινωνία αλληλεπίδρασης (Arends-Tóth & van de Vijver 2006, Arder 2008).⁴¹ Ένας

⁴¹ Χαρακτηριστικά ο σύγχρονος δυτικοποιημένος άνθρωπος αισθάνεται μέλος μιας τοπικής κοινωνίας και παράλληλα μιας παγκόσμιας κοινότητας.

σύγχρονος όρος που αναφέρεται συχνά σε σχέση με τις εθνοτικές ταυτότητες της δεύτερης ή της τρίτης γενιάς σε πολυπολιτισμικά σύνολα είναι η υβριδική ταυτότητα, σαν αποτέλεσμα συνάντησης και αλληλεπίδρασης δύο ή περισσότερων εθνοπολιτισμικών παραδόσεων (Holmes 1995, Kalantzis 1999, Iyall Smith & Leavy 2008). Η υβριδική εθνοπολιτισμική ταυτότητα εκφράζεται εννοιολογικά με δύο ή περισσότερους συνθετικούς όρους π.χ. στην περίπτωση μας ως Ελληνοαυστραλός, Αυστραλοέλληνας και Ελληνορθόδοξος. Όπως υποστηρίζεται από αναλυτές, οι διαφορετικές αυτές πλευρές της διπλής⁴² ή πολλαπλής ταυτότητας ενεργοποιούνται στο προσκήνιο ανάλογα με τις περιστάσεις, με βάση τις προηγούμενες κοινωνικές, πολιτισμικές εμπειρίες και αλληλεπιδράσεις (Batrouney 2002). Δηλαδή, η υβριδική ταυτότητα υπόκειται στους νόμους της εξέλιξης και της μεταβολής, με την πρώτη γενιά να προσκολλάται στη χώρα προέλευσης, ενώ για τη δεύτερη και τρίτη γενιά ο τόπος καταγωγής παίζει συμβολικό ρόλο (Bertelli 1968, Fisher & Lerner 2005). Επιπρόσθετα, η κατηγοριοποίηση σε εθνοτικές ταυτότητες με κριτήρια όπως το επίθετο, τα φυλετικά χαρακτηριστικά ή ο αυτοπροσδιορισμός από τα άτομα αναδεικνύεται ανεπαρκής σε πλουραλιστικά περιβάλλοντα, σε περιπτώσεις διεθνικών γάμων, όπου η εθνοτική ταυτοποίηση έχει πιο πολυδιάστατο χαρακτήρα, με γονείς διαφορετικών προελεύσεων. Μικρή προσοχή δόθηκε σε περιπτώσεις μαθητών με πολλαπλή εθνοτική καταγωγή ή σε μαθητές που αυτοπροσδιορίζονται εθνικά με εθνοπολιτισμικές ομάδες διαφορετικές από τα εξωτερικά τους χαρακτηριστικά (Suarez-Orozco & Baolian Qin 2006, Brettell 2007), καταδεικνύοντας ότι η εθνοπολιτισμική ταυτότητα διαγενειακά δεν έχει στατικό, αλλά ρευστό και δυναμικό χαρακτήρα. Σε πλουραλιστικά περιβάλλοντα γίνεται λόγος για δόμηση πολυπολιτισμικής ταυτότητας, αντλώντας στοιχεία από ένα ευρύ φάσμα εθνοπολιτισμικών περιγραφών (Warikoo 2005). Μέσα σε ένα τέτοιο συγχρονικό πλαίσιο, όπου εμφανίζεται πολλαπλότητα ταυτοτήτων, το άτομο αυτοπροσδιορίζεται και ετεροπροσδιορίζεται μέσα από μια διαρκή διαδικασία ταυτοποίησης (Hall 1996, Berry et al 2011). Οι αλληλοσχετιζόμενοι όροι πολυπολιτισμικότητα και πολιτισμική πολυμορφία αναφέρονται στη συνύπαρξη πολλών πολιτισμικών ταυτοτήτων, χωρίς να αντανakλούν απαραίτητα την ισότιμη συνύπαρξη και αλληλεπίδρασή τους. Αντίθετα, η έννοια του όρου διαπολιτισμικότητα αναφέρεται στη συνάντηση και δημιουργική ετέρωση διαφορετικών πολιτισμικών εκφράσεων. Το ζητούμενο για την ομαλή ψυχοκοινωνική προσαρμογή και ένταξη της δεύτερης γενιάς, αλλά και των επόμενων, είναι η ανάπτυξη μιας ισορροπημένης διαπολιτισμικής (transcultural) ταυτότητας με πολυδιάστατες αποχρώσεις (Suarez-Orozco & Qin-Hillard 2004).

γ) Λειτουργίες της εθνοτικότητας

Η εθνοπολιτισμική ταυτότητα εμφανίζεται μέσα από λειτουργίες όπως οι παρακάτω: α) επιλεκτική / προαιρετική, β) εμπλουτιστική, γ) αντισταθμιστική και δ) εργαλειακή (Waters 1990). Η επιλεκτική λειτουργία της εθνοπολιτισμικότητας εκφράζεται με την προαιρετική υιοθέτηση ορισμένων πτυχών της εθνοτικής καταγωγής και προφορικής παράδοσης, όπως το επίθετο, τα φυλετικά χαρακτηριστικά, η γενεαλογία και η ιστορία της οικογένειας. Συχνά εμφανίζεται ως συμβολική εθνοτικότητα, δηλαδή ως

⁴² Η διπολιτισμικότητα εκφράζει την ικανότητα του ατόμου να συνδυάζει κριτικά, στοιχεία δύο πολιτισμών και να «διαχειρίζεται τη διπολιτισμική-διγλωσσική του κατάσταση και να υπερασπίζεται προς τα έξω τη διπολιτισμικότητα και τη διγλωσσία του» (Δαμανάκης 2007).

προαιρετική ταυτοποίηση με εθνοπολιτισμικά στοιχεία, όπως το φολκλόρ, η γνώση ορισμένων λέξεων και φράσεων, η ονομασία φαγητών, τα οποία ωστόσο δεν επηρεάζουν καθοριστικά την καθημερινότητα και ένταξη του ατόμου στην ευρύτερη κοινωνία, αλλά προσδίδουν στην ατομικότητα ιδιαίτερες αποχρώσεις. Στις πολυπολιτισμικές μάλιστα κοινωνίες, όπως οι ΗΠΑ αποδέχονται το δικαίωμα και την ανάγκη των ατόμων να ταυτοποιούνται επιλεκτικά με στοιχεία της εθνικής τους καταγωγής, εμπλουτίζοντας την κοινή εθνική ταυτότητα (Waters 1990). Η εμπλουτιστική λειτουργία της εθνοπολιτισμικότητας εκφράζεται σε σχέση με την κοινωνία διαβίωσης και ενθαρρύνεται από αυτήν, προβάλλοντας μια ισχυρή ενιαία εθνική ταυτότητα, εμπλουτισμένης επιλεκτικά με λεκτικά, φολκλορικά και διατροφικά στοιχεία. Αλλά, η εμπλουτιστική λειτουργία της εθνοπολιτισμικής ταυτότητας δεν ισχύει σε περιπτώσεις εθνοτικών ομάδων που στερούνται της ισότητας και της αναγνώρισης. Τότε, η λειτουργία της εθνοτικότητας είναι αντισταθμιστική, ως μια αμυντική προσπάθεια συνειδητής εθνοπολιτισμικής διατήρησης και ψυχολογικής ισορροπίας, όπως για παράδειγμα στην περίπτωση των πληθυσμών ελληνικής καταγωγής σε χώρες της πρώην Σοβιετικής Ένωσης. Μια επιπρόσθετη λειτουργία της εθνοπολιτισμικής ταυτότητας εκφράζεται όταν άτομα ή ομάδες εργαλαιοποιούν την εθνοτικότητά τους, προκειμένου να προωθήσουν ατομικούς ή συλλογικούς στόχους ή να αντιπαρατεθούν με την κυρίαρχη εθνική ταυτότητα της κοινωνίας διαβίωσης (Δαμανάκης 2007).

δ) Συμβολική εθνοτικότητα, συλλογικότητα, και προφορική μνήμη

Η ατομική εθνοτική ταυτότητα, ως συμβολική ή πραγματική βιωματική έκφραση προϋποθέτει την ύπαρξη της συλλογικής ταυτότητας. Στα πλαίσια μιας εθνοτικής ομάδας ή κοινότητας που εξ ορισμού συγκροτούν συλλογικότητες ατόμων, η κοινή συλλογική ταυτότητα αντανακλά τα πολιτισμικά στοιχεία που δομούν και εκφράζουν την αίσθηση του «ανήκειν» στην ομάδα. Τα πραγματικά ή μυθικά/συμβολικά στοιχεία της συλλογικής ταυτότητας ως αξιακές αναφορές σφυρηλατούν τη συλλογική συνοχή (Δαμανάκης 2007). Ιδιαίτερη βαρύτητα στη διαμόρφωση της εθνοτικής ταυτότητας του ατόμου παίζει η κοινή συλλογική μνήμη, ως προφορική παράδοση αποτελώντας τη μήτρα γέννησης και ανάπτυξης της ατομικής μνήμης. Δηλαδή, η ατομική μνήμη, σε σχέση με την εθνοτική ταυτότητα δε δομείται αναγκαία βιωματικά, αλλά λειτουργεί ως δανεισμένη μνήμη, με εργαλείο την αφηγηματικότητα και την προφορική ιστορία της οικογένειας και της ομάδας. Η σχέση της δανεισμένης συλλογικής μνήμης και της συμβολικής εθνοτικότητας είναι άμεση, ακόμα και αν η δανεισμένη μνήμη του ατόμου οικοδομείται μέσα από την εξιδανίκευση του παρελθόντος και απουσιάζουν τα βιωματικά πραγματολογικά στοιχεία. Με αυτή την έννοια η ελληνικότητα στη συμβολική της έκφραση διαμορφώνεται μέσω της προφορικότητας και δομείται μέσα από την «καθημερινή προφορική, οικογενειακή επικοινωνία, η οποία δεν πρέπει να έχει κατ' ανάγκην ως κώδικα την ελληνική» (Δαμανάκης 2007 σ.133).

ε) Εθνοτική ταυτότητα σε πολυεθνοτικές κοινωνίες

Τα μέλη μιας πολυεθνοτικής κοινωνίας υιοθετούν μια ενιαία εθνική πολιτισμική αναφορά σε σχέση με τις κοινές αξίες της χώρας διαμονής, ταυτόχρονα όμως διαφοροποιούνται ως προς τις εθνοτικές πολιτισμικές τους ταυτότητες (Blumer 1976, Gellner 1992, Verkuyten 2005). Σύμφωνα με τη διεθνή εμπειρία οι

εθνοτικές ομάδες σε μια ευρύτερη εθνική επικράτεια προσδιορίζονται σε σχέση με «α) την πολιτική φιλοσοφία του εθνικού κράτους... β) την πολιτική ιδιότητα των μελών της εθνοτικής παροικίας (αλλοδαποί ή πολίτες) και γ) την ύπαρξη εθνικού κέντρου ως σημείου αναφοράς για την παροικία» (Γκότοβος 2004, σ.52-53). Σε σχέση με την πρώτη διάσταση, τα εθνικά κράτη είναι πολυεθνικά ή μονοεθνικά. Η πολιτική φιλοσοφία των πολυεθνικών κρατών μπορεί να επιτρέπει ή να περιορίζει την αναπαραγωγή εθνοτικών ταυτοτήτων, αν και υπάρχουν προσδιορισμένες γεωγραφικά, θρησκευτικά ή πολιτισμικά διαφορετικές εθνότητες.⁴³ Σε σχέση με τη δεύτερη διάσταση τα μέλη εθνοτικών και μεταναστευτικών ομάδων είναι δυνατόν να αποτελούν ισότιμους πολίτες στις χώρες διαμονής ή να θεωρούνται ως αλλοδαποί, χωρίς πολιτικά δικαιώματα (Armstrong 1976, Tobisco 2006). Σε ό,τι αφορά την τρίτη διάσταση, το εθνικό κέντρο αναφοράς, είναι δυνατό να έχει συγκεκριμένη κρατική υπόσταση ή να απουσιάζει (Gellner 1983, Fernandez 2009). Στις πλουραλιστικές κοινωνίες, η πολιτισμική ετέρωση των διαφορετικών εθνοτικών ταυτοτήτων με την πλειονότητα νομιμοποιείται και πραγματώνεται θεσμικά, μέσα από τους γλωσσικούς, διοικητικούς μηχανισμούς της χώρας διαβίωσης (Baubock & Faist 2010). Επιπλέον, οι εθνοτικές κουλτούρες διακρίνονται μεταξύ τους με κυρίαρχο κριτήριο τα πολιτισμικά όρια που τις διαφοροποιούν, παρά τα κοινά πολιτισμικά προϊόντα που περιλαμβάνονται σε αυτές (Barth 1969, Cote & Charles 2002, Bertell 2007). Τα εθνοπολιτισμικά όρια «συμπεριλαμβάνουν» και «αποκλείουν» πολιτισμικές συμπεριφορές οικείες ή ανοίκειες προς τα κοινά εθνοπολιτισμικά στοιχεία ή είναι «ουδέτερα», ανάλογα με τον τρόπο που εκλαμβάνονται από άλλους ανθρώπους⁴⁴ (Anderson 1997, Λιάκος 2005).

Οι εθνοτικές ομάδες αντιμετωπίζουν δύο πεδία έντασης. Πρώτον, η εθνοπολιτισμική ταυτότητα και η αυτοεικόνα των εθνοτικών ατόμων επηρεάζεται από τα στερεότυπα και τις στάσεις της κυρίαρχης ομάδας. Δεύτερον, πολλές εθνοτικές ομάδες βιώνουν ένταση μεταξύ διαφορετικών πολιτισμικών συστημάτων, αυτών της χώρας προέλευσης και αυτών της κυρίαρχης κουλτούρας (Phinney 1990, Phinney et al 2000). Στις περιπτώσεις όπου οι χώρες διαμονής των εθνοτικών ομάδων, ακολουθούν μονοεθνική φιλοσοφία τότε οι εθνοτικές ομάδες εξελίσσονται μέσα σε ένα συγκρουσιακό και διαχωριστικό ιδεολογικό πλέγμα, στο οποίο οι μετανάστες και οι απόγονοί τους θεωρούνται «οι ξένοι», που θα πρέπει να αφομοιωθούν ή να περιθωριοποιηθούν (Smith 2010). Ωστόσο, η αφομοιωτική πολιτική και οι διαχωριστικές γραμμές της χώρας διαμονής, σε θεσμικό και κοινωνικοπολιτισμικό επίπεδο, ενεργοποιούν σε αρκετές περιπτώσεις τα εθνοτικά αντανάκλαστα του ατόμου, στρέφοντάς το στην εθνοτική του ομάδα (Γκότοβος 2004, Britannica 2007). Τον περασμένο αιώνα αναπτύχθηκαν δυο τάσεις για την αντιμετώπιση των αντιπαραθέσεων αυτών. Η πρώτη τάση (Habermas 1972) υποστηρίζει ότι τα σύγχρονα κράτη πρέπει να βασίζονται στην πολιτική αυτονομία των εθνοτικών και εθνικών ομάδων. Ενώ, σύμφωνα με τη δεύτερη τα

⁴³ Κλασικό παράδειγμα αποτελούν πρώην πολυεθνικές αυτοκρατορίες, που εξελίχθηκαν σε εθνικά κράτη, στα οποία ζουν εθνότητες ως μειοψηφίες (π.χ. Τουρκία).

⁴⁴ Ας υποθέσουμε πως ένας μονόγλωσσος Έλληνας μπαίνει σε ένα χώρο όπου μερικοί μιλούν ελληνικά και μερικοί όχι. Αυτοί που δεν μιλούν ελληνικά ενδεχόμενα να εκλάβουν τη μονογλωσσία του Έλληνα ως ουδέτερο όριο ταυτότητας, ενώ άλλοι ως όριο αποκλεισμού. Όσοι επικοινωνούν στα ελληνικά είναι πολύ πιθανό να θεωρήσουν τη γλώσσα του νεοφερμένου ως παράγοντα ταυτοποίησης. Είναι εξίσου πιθανό όμως να αποφύγουν να προσεγγίσουν το νέο πρόσωπο και να το δουν ως αρνητικό όριο, φοβούμενοι οι ίδιοι τον κοινωνικό αποκλεισμό ή νιώθοντας ανασφαλείς για τα ελληνικά τους.

κράτη οφείλουν να αναγνωρίζουν και να διασφαλίζουν τις εθνοτικές πολιτισμικές ταυτότητες και να αναπτύσσουν διαδικασίες έκφρασής τους στα πλαίσια των εθνικών κρατών (Taylor 1997).

Η εθνοπολιτισμικότητα των εθνοτικών διασπορικών ομάδων στη σύγχρονη εποχή αποκτά πιο πολύπλοκο χαρακτήρα, καθώς συνδέεται με τη διαφύλαξη της πολιτισμικής πολυμορφίας των κοινωνιών, οι οποίες μετεξελίσσονται σε μια παγκόσμια κοινότητα (Brubaker 2002, Castles 2011). Η συνύπαρξη διαφορετικών εθνοτήτων, στα πλαίσια πολυεθνικών κοινωνιών δε συνεπάγεται αυτόματα τη δυναμική και ισότιμη αλληλεπίδρασή τους, αλλά ούτε και την αναπαραγωγή των πολιτισμικών τους ιδιαιτεροτήτων (Milner & Browitt 2002). Οι φολκlorικές παραδόσεις και οι γαστρονομικές συνήθειες των εθνικών ομάδων δεν αποτελούν πειστικό παράδειγμα ισότιμης αποδοχής τους, όταν δε συνοδεύονται από προσπάθεια για κοινωνική και οικονομική τους ανάπτυξη (Phillips 2009), με δεδομένο ότι κεντρικό ζήτημα στο πλαίσιο πολυπολιτισμικών κοινωνιών δεν είναι αν υπάρχουν διαφορετικές πολιτισμικές εκφράσεις των ομάδων, αλλά οι στρατηγικές επικοινωνίας μεταξύ τους, η γεφύρωση των οικονομικών ανισοτήτων και στερεότυπων και η επαγγελματική τους ένταξη (Josselson & Harway 2012).

στ) Εθνική ταυτότητα και εθνικισμός

Οι αναγνώσεις της εθνικής ταυτότητας, αλλά και των εθνοτικών ταυτοτήτων επιδέχονται διαφορετικές προσεγγίσεις και εκφράστηκαν ιστορικά με διάφορα σχήματα. Στην ακραία της μονολιθική έκφραση παρουσιάζεται ως εθνοκεντρισμός ή εθνικισμός, δηλαδή ως τάση να βλέπουμε τον κόσμο μέσα από τις περιγραφές της δικής μας κουλτούρας, υποβιβάζοντας άλλες εθνοτικές ομάδες (Bobo & Hutchings 1996, Eriksen 2010). Ως φαινόμενο είναι σύμφυτο με την ιστορική εξέλιξη και συνδέεται με την άνοδο των κρατών-εθνών και την αντίληψη πως τα όρια του κράτους και του έθνους ταυτίζονται (Gellner 1997, Smith 2010). Το δέκατο ένατο αιώνα η λογική αυτή του «ένα κράτος- ένα έθνος» ήταν κυρίαρχη στην πολιτική σκηνή των δυτικών κοινωνιών. Σε πολλές περιπτώσεις η άνοδος της εθνικής ιδεολογίας συνδέθηκε με την προσπάθεια λαών και εθνοτήτων για πολιτική ανεξαρτησία και αυτονομία, όπως φαίνεται με τη διάλυση δυο ισχυρών αυτοκρατοριών το 19^ο αιώνα, της Οθωμανικής αυτοκρατορίας και της Αυστροουγγαρίας και τη δημιουργία ανεξάρτητων εθνικών κρατών, μεταξύ των οποίων και η Ελλάδα (Stavrou 2008). Ο 19^{ος} αιώνας ως περίοδος, κατάλυσης, ανάδυσης και επανάγνωσης εθνοτικών και εθνικών ταυτοτήτων παραμένει «δυσαναγνώστος» και αντιφατικός, ευνοώντας από τη μια μεριά, μέσω του φιλελευθερισμού την πολιτική αυτονομία εθνοτικών ομάδων και την καθιέρωση εθνοτικών και εθνικών ταυτοτήτων, ενώ από την άλλη εμπεδώθηκαν παράδοξα, διεργασίες καλλιέργειας και επέκτασης του εθνικισμού (Frey & Frey 2004). Η περίοδος του γαλλικού διαφωτισμού, αποτελεί κλασσικό παράδειγμα του είδους, ήδη από τον 18^ο αιώνα (Colton & Palmer 1995). Επιπρόσθετα, οι αρνητικές όψεις της εθνικής ιδεολογίας εκφράστηκαν στη Δύση μέσα από την πολιτική της αποικιοκρατίας, του εμπορίου και του καπιταλισμού (Bergman 2012). Ακραίες μορφές εθνοκεντρισμού εκδηλώθηκαν μέσα από την πολιτική ιδεολογία του εθνικισμού. Χαρακτηριστικά παραδείγματα ήταν η άνοδος του γερμανικού εθνικισμού, τον περασμένο αιώνα, που οδήγησε σε δυο παγκόσμιους πολέμους (Rash 2012). Οι πιο σύγχρονες μορφές περιφερειακών εθνο-θρησκευτικών συρράξεων εκδηλώθηκαν σε πρώην χώρες του υπαρκτού σοσιαλισμού,

της πρώην Γιουγκοσλαβίας και βέβαια στη Μέση Ανατολή, με τη μακρόχρονη κρίση Ισραηλινών-Παλαιστινίων (Piscatori 1991, Ram 2011). Παραπέρα, στις μέρες μας, ο εθνοθηρσκευτικός φονταμενταλισμός απειλεί τη διεθνή σταθερότητα και ειρήνη, όπως δείχνουν οι επιθέσεις της ενδεκάτης Σεπτέμβρη στους δίδυμους πύργους της Νέας Υόρκης, οι συγκρούσεις Ισραηλινών-Παλαιστινίων και ο εθνοθηρσκευτικός πόλεμος μεταξύ Σέρβων, Κροατών και Βοσνίων. Βασική αντίληψη των εθνικιστικών αντιπαραθέσεων είναι ότι η ένοπλη δραστηριότητα μπορεί να φέρει την ειρήνη μετά τη νίκη, παραβλέποντας ωστόσο την τραγική πραγματικότητα πως ο κύκλος των εθνικιστικών αντιπαλοτήτων ανατροφοδοτείται (Cahill 2003, Tibi 2004, Smith 2010).

ζ) Εθνοπολιτισμική ταυτοποίηση των εφήβων

Η εθνοπολιτισμικότητα στην εφηβική ηλικία παρουσιάζει ιδιαιτερότητες, με γνώμονα τα ηλικιακά δεδομένα και τις μεταβολές που συμβαίνουν στη διάρκεια της εφηβείας. Η προσπάθεια για κατανόηση της εθνοπολιτισμικής συμπεριφοράς των εφήβων οφείλει να λαμβάνει υπόψη τα δεδομένα αυτά. Για το λόγο αυτό αρχικά παρουσιάζονται οι παραδοσιακές και σύγχρονες αντιλήψεις για την εφηβεία και στη συνέχεια, πιο εξειδικευμένα αναφέρονται οι επιδράσεις της μετανάστευσης στην εθνοπολιτισμικότητα των εφήβων.

(i) Γενική περιγραφή της εφηβείας μέσα από τις παραδοσιακές και σύγχρονες προσεγγίσεις

Στη διάρκεια της εφηβείας συντελούνται ραγδαίες σωματικές, διανοητικές, συναισθηματικές και κοινωνικές μεταβολές (Kohlberg 1969). Η εφηβεία χαρακτηρίστηκε ως στάδιο ανακάλυψης της ηθικής αυτονομίας (Piaget 1952) και σχηματισμού της προσωπικής ταυτότητας (Erikson 1968). Επιπλέον, θεωρήθηκε ως η ηλικία της αυτοσυνειδητοποίησης, της ρευστότητας, της αστάθειας, του ανικανοποίητου, της αντίθεσης, της ονειροπόλησης, των συναισθηματικών μεταπτώσεων, της εξιδανίκευσης, της μετατόπισης του ενδιαφέροντος από τον οικογενειακό περίγυρο στην ομάδα και στους φίλους, της αμφισβήτησης του κατεστημένου και των οικογενειακών αξιών (Hayes 1994). Τα προηγούμενα πολιτισμικά και ψυχολογικά χαρακτηριστικά της εφηβείας για τους οπαδούς των παραδοσιακών αντιλήψεων έχουν σχεδόν νομοτελειακό χαρακτήρα, λόγω των βιολογικών μεταβολών που μετασχηματίζουν την αυτοεικόνα των εφήβων και της ανάγκης τους για αυτονομία, που τους φέρνει σε συγκρουσιακή σχέση με τον κόσμο και τους θεσμούς των ενηλίκων (Petersen & Crockett 1985). Στον αντίποδα των παραδοσιακών απόψεων, οι προοδευτικοί αναλυτές αντέκρουσαν την άποψη ότι η εφηβεία αποτελεί εξ ορισμού περίοδο έντονων εσωτερικών και εξωτερικών συγκρούσεων και την προσέγγισαν κυρίως ως περίοδο αλλαγής ρόλων στους οποίους οφείλει να προσαρμοσθεί ο έφηβος εντός και εκτός οικογένειας⁴⁵ (Kwak 2003). Η μετατόπιση του ενδιαφέροντος από την οικογένεια στην ομάδα συνομηλίκων αποδίδεται στη χαμηλή προσβασιμότητα που έχουν οι έφηβοι των δυτικοποιημένων κοινωνιών στον κόσμο των ενηλίκων,⁴⁶ ευνοώντας τη δημιουργία εφηβικών ομάδων με ξεχωριστούς κώδικες επικοινωνίας. Παρά, τις εντάσεις που παρατηρούνται στη

⁴⁵ Στις παραδοσιακές κοινωνίες με σταθερότητα δομών οι ρόλοι-πρότυπα των ενηλίκων γονέων ήταν πιο ξεκάθαροι και οι έφηβοι προσαρμόζονταν με βάση τους μελλοντικούς τους ρόλους. Αντίθετα, στις σύγχρονες τεχνολογικές κοινωνίες με τη μαζικοποίηση των προτύπων υπάρχει σύγχυση ρόλων με αποτέλεσμα οι έφηβοι να στρέφονται ολοένα περισσότερο σε ομάδες συνομηλίκων (Williams et al 2009).

⁴⁶ Υπάρχουν απαγορευτικά κοινωνικά πλαίσια (π.χ. χρήση του αλκοόλ, είσοδος σε συγκεκριμένους χώρους ψυχαγωγίας). Αντίθετα, σε πρωτόγονες φυλές παρατηρείται πιο ομαλή μετάβαση στην ενήλικη ζωή (Freeman 1984).

διάρκεια της εφηβείας, η πλειοψηφία των εφήβων διαχειρίζονται ισορροπημένα τους νέους ρόλους τους, σύμφωνα με τα προσωπικά, οικογενειακά και κοινωνικά τους δεδομένα (Coleman και Hendry 1990, Williams et all 2009). Αντίθετα, ένα μικρότερο ποσοστό εφήβων αδυνατεί να προσαρμοστεί ανάμεσα στις προηγούμενες εμπειρίες και στις προσδοκίες της νέας πραγματικότητας, με συνέπεια να μη διαμορφώνει ικανοποιητική αυτοεικόνα και να βιώνει κρίση ταυτότητας ή ακόμη και συγκρουσιακή σχέση με το οικογενειακό, σχολικό και κοινωνικό περιβάλλον (Ward 2008).

(ii) Εφηβεία και μετανάστευση

Η μετανάστευση δημιουργεί νέο πλαίσιο ενδοοικογενειακών αλληλεπιδράσεων, επηρεάζοντας την εθνοπολιτισμική διαμόρφωση των εφήβων. Οι έφηβοι στην πλειοψηφία τους διαχειρίζονται ισορροπημένα τις πολιτισμικές αντιθέσεις του οικογενειακού και ευρύτερου κοινωνικού τους περιγύρου, αν και συχνά αισθάνονται πως κινούνται σε δυο κόσμους (Portes & Rumbaut 2001, Phinney 2005 et all, Portes, Stuart et all 2009). Άλλοτε, υιοθετούνται σχήματα εθνοκεντρισμού και απόρριψης της κυρίαρχης κουλτούρας. Σε αντίθετες περιπτώσεις ταυτίζονται με την κυρίαρχη κουλτούρα, ενώ ορισμένοι εξελίσσονται σε περιβάλλον πολιτισμικής έντασης, βιώνοντας πολιτισμικό κενό, στον ενδιάμεσο χώρο, μεταξύ της οικογενειακής κουλτούρας και του εξωτερικού πολιτισμικού περιβάλλοντος με ό,τι αυτό συνεπάγεται (Ward 2008). Σε ακραίες περιπτώσεις, η πολιτισμική αυτή ένταση σχετίζεται με την ένταξη των εφήβων σε συμμορίες και παραβατικές συμπεριφορές, ιδιαίτερα των αγοριών⁴⁷ (Ma 2002, Kwak 2003).

Κεντρικό ζήτημα στην εθνοπολιτισμική προσαρμογή των εφήβων αποτελεί ο βαθμός συνάφειας της οικογενειακής τους κουλτούρας και της κοινωνίας εγκατάστασης (Georgas et all 2006). Οικογένειες με συλλογικές κουλτούρες (π.χ. νότια Ευρώπη, Ασία, Αφρική, Μέση Ανατολή), αντίθετα με τα δυτικοευρωπαϊκά και βορειοευρωπαϊκά οικογενειακά πρότυπα, εμφανίζουν ισχυρότερη οικογενειακή συνοχή, με την οικογένεια και όχι το άτομο να αποτελεί το βασικό κοινωνικό κύτταρο⁴⁸ (Berry et all 2006). Βασικός προσανατολισμός των οικογενειών με διαφορετική κουλτούρα από την κοινωνία υποδοχής είναι η διαφύλαξη του εθνοπολιτισμικού τους πλαισίου. Είναι παρατηρημένα επίσης, η επέκταση των πατριαρχικών δομών σε εθνοτικές οικογένειες με διαφορετικό σύστημα αξιών από την κοινωνία εγκατάστασης (Kwak 2003, Stuart 2008). Σε σχέση με τον παράγοντα φύλο, εκδηλώνονται αυξημένες προσδοκίες από τα κορίτσια, ως οι «θεματοφύλακες» των οικογενειακών αξιών⁴⁹ (keepers of the culture (Billson 1995, Suarez-Orozco & Qin-Hilliard 2004, Georgas et all 2006). Επιπρόσθετα, η σχολική επίδοση των κοριτσιών εμφανίζεται υψηλότερη από την αντίστοιχη των αγοριών⁵⁰ (Lopez 2003). Οι μεταναστευτικές οικογένειες, κυρίως όσες προέρχονται από αντιθετικό σύστημα πολιτισμικών αξιών, σε σχέση με τα καθιερωμένα κυρίαρχα πολιτισμικά πρότυπα είναι εκτεθειμένες σε μεγαλύτερο βαθμό σε

⁴⁷ Ακόμα, μέλη της δεύτερης και τρίτης γενιάς και περισσότερο τα κορίτσια εκδηλώνουν σε μεγαλύτερο βαθμό από την πρώτη γενιά προβλήματα που σχετίζονται με το άγχος και τα διαφορετικά πολιτισμικά συστήματα της οικογένειας και της κυρίαρχης κουλτούρας (Suarez-Orozco & Baolian Qin 2006).

⁴⁸ Σε μεταναστευτικές οικογένειες είναι έντονο το αίσθημα των υποχρεώσεων της οικογένειας απέναντι στο μέλλον των παιδιών της. Άλλωστε, βασικό κίνητρο μετανάστευσης είναι και οι καλύτερες μελλοντικές δυνατότητες των παιδιών (Berry et al, 2006).

⁴⁹ Ωστόσο, έχει παρατηρηθεί στην εφηβική ηλικία πως κορίτσια δεν αποδέχονται στο σύνολό τους τις παραδοσιακές αυτές αντιλήψεις και εκδηλώνονται περιπτώσεις αποστασιοποίησης (Rosenthal & Hrynevich 1985).

⁵⁰ Ορισμένες εθνοθηρηκευτικές ομάδες περιορίζουν τη μόρφωση των κοριτσιών, δίνοντας βαρύτητα στο γρήγορο σχηματισμό οικογένειας.

διαγενειακές εντάσεις. Με αυτή την έννοια, οι έφηβοι που προέρχονται από αυστηρές μουσουλμανικές οικογένειες βιώνουν σε μεγαλύτερο βαθμό τη διαπολιτισμική ένταση με την κουλτούρα διαβίωσης, ιδιαίτερα σε περιβάλλοντα που επικρατεί η προκατάληψη και ισλαμοφοβία (Cahill 2003). Ωστόσο, οι εντάσεις που πηγάζουν από τα ηλικιακά δεδομένα των εφήβων και όσων σχετίζονται με τη μεταναστευτική εμπειρία και προσαρμογή οριοθετούνται διαφορετικά⁵¹ (Kwak 2003), αν και συγχέονται σε πολλές περιπτώσεις.⁵² Οι έφηβοι κατά κανόνα παραμένουν ικανοποιημένοι από την οικογενειακή τους ζωή και οι διαφοροποιήσεις που εκφράζονται σχετίζονται μερικώς με εθνοπολιτισμικά ζητήματα (Sam et al 2006). Τα συχνότερα παράπονα που προτάσσονται από τους εφήβους είναι ο περιορισμός της προσωπικής τους αυτονομίας και της ιδιωτικής τους ζωής, καθώς και η έλλειψη εμπιστοσύνης από τους γονείς (Cahill & Ewen 1987). Ενώ, οι κεντρικοί προβληματισμοί που απασχολούν τους γονείς είναι: α) η χαλάρωση της οικογενειακής συνοχής, η διαφοροποίηση των ιεραρχιών στην οικογένεια και η έλλειψη σεβασμού και πειθαρχίας, β) η αμφισβήτηση της γονεϊκής υπεροχής σε σχέση με τα παιδιά, γ) ο φόβος πολιτιστικού αποπροσανατολισμού των παιδιών στη χώρα υποδοχής, δ) η έλλειψη προετοιμασίας της οικογένειας για ενδεχόμενες αλλαγές, ε) οι διαπληκτισμοί ως μέρος της μεταναστευτικής εμπειρίας και στ) οι σχέσεις με συγγενείς και μέλη της εθνότητας⁵³ (Arends-Tóth & van de Vijver 2006, Stuart et al 2009). Παρά τους παραπάνω προβληματισμούς των εφήβων και των γονέων, ο οικογενειακός παράγοντας αναδεικνύεται σημαντικός, στην κοινωνική ένταξη των εφήβων στο νέο τους πολιτισμικό περιβάλλον, ελαχιστοποιώντας την πολιτισμική αλλοτρίωση και αφομοίωση (Falicov 2005a, 2005b). Συχνά, αναπτύσσονται δυναμικές οικογενειακής αλληλεγγύης, που μειώνουν τις αρνητικές συνέπειες των διαφορετικών αξιών μεταξύ οικογενειακού και ευρύτερου κοινωνικού περιβάλλοντος και βοηθούν στην ομαλή προσαρμογή των εφήβων στην ευρύτερη κοινωνία (Stuart 2008).

Ανακεφαλαιώνοντας, οι παραδοσιακές αντιλήψεις των θεωρητικών προσεγγίζουν την εθνοτική ταυτότητα ως προκαθορισμένο και αμετάβλητο μέγεθος. Αντίθετα, οι νεώτερες τάσεις αποδέχονται τη ρευστότητα και τη διαπραγματευσιμότητα της ταυτότητας στη διάρκεια της ζωής. Γενικά πάντως, η εθνοπολιτισμική ταυτότητα ως αποτέλεσμα της κοινωνικοποίησης του ατόμου στο οικογενειακό, εθνοτικό και ευρύτερο περιβάλλον της χώρας διαβίωσης συνιστά έννοια με ολόένα πιο ρευστό και συμβολικό περιεχόμενο από γενιά σε γενιά, μέσα από μια ευρεία ποικιλότητα μορφών και σχημάτων. Καθοριστικοί παράγοντες διαμόρφωσής της αποτελούν η κυβερνητική πολιτική και η στάση της κυρίαρχης ομάδας απέναντι στην ετερότητα, τα δίκτυα οικογενειακής αλληλεπίδρασης, η πληθυσμιακή δύναμη της διασπορικής ομάδας, αλλά και οι προσωπικές επιλογές και οριοθετήσεις του ατόμου. Στις πολυπολιτισμικές κοινωνίες οι νέες

⁵¹ Η διαγενειακή ένταση αποτελεί προσωρινή φυσιολογική κατάσταση στις δυτικές κοινωνίες και μέρος ανακάλυψης της προσωπικής ανεξαρτησίας και διαμόρφωσης του προσωπικού συστήματος αξιών, η οποία σταδιακά εξισορροπείται και απαλύνεται (Karadia & Miller 2005). Η επιδίωξη της αυτονομίας και ανεξαρτησίας από τους εφήβους, που αποτελεί φυσιολογική εκδήλωση της ηλικίας τους φαίνεται να οδηγεί σε εντάσεις που επιτείνονται από τη διαδικασία μεταναστευτικής προσαρμογής και ενσωμάτωσης (Phinney et al, 2005).

⁵² Για παράδειγμα η αλλαγή των τρόπων στους εφήβους, εκλαμβάνεται από παραδοσιακές μεταναστευτικές οικογένειες ως διαβρωτική συνέπεια της κυρίαρχης κουλτούρας, με αποτέλεσμα την ανατροφοδότηση των εντάσεων (Phinney et al 2000, Ward et al 2001).

⁵³ Επιπρόσθετα σημεία τριβής μεταξύ γονέων και εφήβων εστιάζονται σε ζητήματα όπως α) η χρήση των ΜΜΕ και του ηλεκτρονικού υπολογιστή από τους εφήβους, β) η επιλογή των φίλων και η σχέση με το άλλο φύλο, γ) η διαχείριση του χρήματος, δ) οι έξοδοι, ε) η σχολική εργασία, στ) η βοήθεια στο σπίτι, ζ) το ντύσιμο, ιδιαίτερα σε μουσουλμανικές ομάδες, η) η συμμετοχή σε οικογενειακές κοινωνικές εκδηλώσεις, θ) το κάπνισμα, το ποτό και τα ναρκωτικά (Stuart 2008).

υβριδικές ταυτότητες που παράγονται παραπέμπουν σε μια πολλαπλότητα ταυτοτήτων. Τέλος, στη διάρκεια της εφηβείας η ταυτοποίηση με την εθνική ομάδα και τις πρακτικές της αποτελεί ακόμα πιο ευμετάβλητο και ρευστό μέγεθος, με βάση τις ψυχολογικές και συναισθηματικές ιδιαιτερότητες της ηλικίας αυτής.

2.2.2 Η Εθνοπολιτισμική Ταυτότητα των Ελληνοπαίδων στη Διασπορά

Η ελληνική πολιτισμική ταυτότητα της δεύτερης και τρίτης γενιάς οριοθετείται σε σχέση με την παρουσία και την εξέλιξη της ελληνικής διασποράς σε διάφορα σημεία του πλανήτη. Βασικό χαρακτηριστικό των ελληνικών διασπορικών κοινοτήτων είναι η ομοιογένεια αλλά και η ετερογένεια, εξαιτίας ιστορικών, πολιτισμικών, οικονομικών, πολιτικών παραγόντων. Συνεπώς, η πολιτισμοποίηση των εφήβων συντελείται μέσα σε αυτά τα διαφοροποιημένα αλλά και κοινά πολιτισμικά πλαίσια. Με αφετηρία το παραπάνω, στο υποκεφάλαιο αυτό παρουσιάζονται α) τα επίπεδα εθνοπολιτισμοποίησης των μαθητών ελληνικής καταγωγής στη διασπορά και β) οι μορφές και δείκτες ελληνικότητας στη διασπορά.

α) Επίπεδα εθνοπολιτισμοποίησης των μαθητών ελληνικής καταγωγής στη διασπορά

Η διαμόρφωση της ελληνικότητας των μαθητών ελληνικής καταγωγής στην ελληνική διασπορά σύμφωνα με εμπειρισταωμένες αναλύσεις του Δαμανάκη (1999, 2001, 2007) συντελείται σε τέσσερα επίπεδα: Το *ατομικό επίπεδο*, το οποίο αφορά τα βιώματα, τις παραστάσεις, τα συναισθήματα, τις δεξιότητες και τις γνώσεις των μαθητών. Το *μικροεπίπεδο* που αναφέρεται στις αλληλεπιδράσεις με ομάδες όπως η οικογένεια, οι συνομήλικοι, οι συγγενείς, η σχολική τάξη, ως διαδικασία δευτερογενούς κοινωνικοποίησης. Το *μεσοεπίπεδο* που αφορά τη σχέση των μαθητών ελληνικής καταγωγής με τους θεσμούς και τις οργανώσεις της ελληνικής παροικίας. Επίσης, συμπεριλαμβάνει τους θεσμούς και τις εξελίξεις της χώρας διαμονής των μαθητών, καθώς επίσης και την αλληλεπίδραση των μαθητών με τη χώρα καταγωγής. Τέλος, το *μακροεπίπεδο* αναφέρεται στις σχέσεις της Ελλάδας με τις παροικίες και τις χώρες διαμονής, οι οποίες επηρεάζουν την εθνοπολιτισμική διαμόρφωση των μαθητών.

β) Μορφές και δείκτες ελληνικότητας στη διασπορά

Η εθνοπολιτισμικότητα των μαθητών ελληνικής καταγωγής στο διεθνή χώρο αποτυπώνεται ποικιλόμορφα, σε συνάρτηση με τις κοινωνικοοικονομικές, πολιτισμικές και πολιτικές συνθήκες οι οποίες τους περιβάλλουν. Στον ελλαδικό χώρο, εκδηλώνεται ως ελλαδική ελληνικότητα. Εκτός Ελλάδας εμφανίζεται ως ελλαδοκεντρική ή ελληνοκεντρική ελληνικότητα και ως συμβολική ελληνικότητα (Δαμανάκης 2007). Η ελλαδοκεντρικότητα και η ελληνοκεντρικότητα, στο χώρο της διασποράς εκφράζονται ως πυκνή αλληλεπίδραση με τον ελληνικό τρόπο ζωής και πολλές φορές με την Ελλάδα (Γκότοβος 2004) και ως παρουσία «συγχρονικών διαπιστώσιμων στοιχείων, όπως γλώσσα, θρησκεία, ιστορία...παραδόσεις» (Δαμανάκη 2004α, σ.31). Αφορά κυρίως μέλη της πρώτης γενιάς παρά της δεύτερης και ιδιαίτερα της τρίτης γενιάς, αφού οι παραστάσεις κοινωνικοποίησής τους είναι διαφορετικές. Αντίθετα, η συμβολική ελληνικότητα παραπέμπει στις χαλαρές πρακτικές ελληνικότητας, στην περιορισμένη επαφή με τον ελλαδικό χώρο, στην επιλεκτική ταύτιση με ορισμένα εθνοπολιτισμικά

στοιχεία, όπως λέξεις, φράσεις, και στην παρουσία ελληνικών φολκλορικών και διατροφικών στοιχείων, με αποτέλεσμα το αυτοσυναισθημα της δεύτερης και τρίτης γενιάς, ως Έλληνες να πραγματώνεται σε πολλές περιπτώσεις κυρίως μέσα από σύμβολα και συμβολισμούς. Η μορφή αυτή εθνοπολιτισμικότητας χαρακτηρίζει ιδιαίτερα, τα μέλη των ελληνικών ιστορικών κοινοτήτων στη διασπορά. Επιπρόσθετα, επεκτείνεται διαγενειακά και στη μεταναστευτική διασπορά (Δαμανάκης 2010). Μεταξύ των δύο αυτών σχημάτων εκδηλώνονται ποικίλες μορφές ελληνικότητας, με αποτέλεσμα την ύπαρξη πολλαπλών ελληνικών ταυτοτήτων και συμπεριφορών, με συνδυαστικό γνώρισμα την κοινή ιδεολογική βάση, δηλαδή την πίστη στην κοινή καταγωγή, ιστορία, παραδόσεις, πέρα από το επίπεδο εθνοπολιτισμικών πρακτικών. Η συμβολική εθνοπολιτισμικότητα, ως έκφραση ελληνογενών πολιτισμικών και γλωσσικών ψηγμάτων, περιγράφεται με τον όρο «πολιτισμικό ελάχιστο». Βασικό χαρακτηριστικό του πολιτισμικού αυτού ελάχιστου αποτελεί η ιστορικότητα, δηλαδή η πίστη στην κοινή καταγωγή, η προφορική παράδοση και η απουσία ρεαλιστικής βάσης. Το πολιτισμικό ελάχιστο πιστοποιεί την πολιτισμική και γλωσσική απομάκρυνση του ατόμου από την εθνοπολιτισμική παράδοση της ομάδας, αλλά δε συνεπάγεται και τη συναισθηματική του αποξένωση από αυτήν ή την αφομοίωσή του από την κυρίαρχη κουλτούρα (Δαμανάκης 2001, 2007).

Το βασικό ζητούμενο για τη δεύτερη και τρίτη γενιά ελληνικής καταγωγής εκτός ελλαδικού χώρου είναι η διαπολιτισμικότητα και η δόμηση μιας ισορροπημένης διπολιτισμικότητας. Δηλαδή η πλήρης πολιτισμική προσαρμογή στις κοινωνίες διαβίωσης και ταυτόχρονα η ανάπτυξη μιας ρεαλιστικής σχέσης με τον ελληνικό τρόπο ζωής. Ωστόσο, προκύπτουν περιορισμοί που σχετίζονται με την «τυραννία της απόστασης» από τον ελλαδικό χώρο και η πολιτισμοποίηση της δεύτερης και τρίτης γενιάς σε παροικιακά περιβάλλοντα όπου κυριαρχεί η ιδεολογία φουστανέλα και σουβλάκι, οι μυθικές προβολές και η ταύτιση της ελληνικότητας με τον περιπλανώμενο Οδυσσέα (Κίτροεφ 2004).

Κεντρικοί δείκτες της ελληνικότητας, ως πραγματικά στοιχεία θεωρούνται η ελληνική γλώσσα, η αλληλεπίδραση με τον ελλαδικό χώρο και η γνώση στοιχείων ελληνικού πολιτισμού, χωρίς ωστόσο οι δείκτες αυτοί να αποτελούν τεκμήρια ελληνικότητας αν δε συνοδεύονται από τη συναισθηση της κοινής ταυτότητας. Παράδειγμα, ένας ελληνομαθής που γνωρίζει την ελληνική ιστορία και έχει επαφή με τη σύγχρονη Ελλάδα δε θεωρείται Έλληνας, σε αντιδιαστολή με μέλη της ιστορικής ή σύγχρονης ελληνικής διασποράς, που συνδέονται μόνο συναισθηματικά και ιδεολογικά με την ελληνικότητα, έχοντας απωλέσει δείκτες ελληνικότητας όπως η γλώσσα και η ιστορική μνήμη/γνώση.⁵⁴ Αν εξετάσουμε παραπέρα το ρόλο της ελληνικής γλώσσας ως δείκτη ελληνικότητας στο χώρο της διασποράς, είναι φανερό ότι η χρήση της χαρακτηρίζει κυρίως την πρώτη γενιά Ελλήνων. Ο βαθμός γλωσσικής συγκράτησης, διαγενειακά εμφανίζεται υψηλός σε χώρες Ευρωπαϊκής Ένωσης, καθώς επίσης και στη δεύτερη γενιά Ελληνοαυστραλών (Kyriakoroulou Baltatzi 2005). Σε επίπεδο ελληνόφωνων οργανισμών, όπου

---

⁵⁴ Κλασικό παράδειγμα αποτελούν οι τουρκόφωνοι ελληνικοί πληθυσμοί, που μετακινήθηκαν στην Ελλάδα μετά τη Μικρασιατική καταστροφή του 1922 ή οι τουρκόφωνοι Έλληνες στα χωριά της Τσάλκας στη Γεωργία και οι ταταρόφωνοι Έλληνες της Ουκρανίας (Φωτιάδης 1999β).

κυριαρχούν μέλη της πρώτης γενιάς, η χρήση της ελληνικής γλώσσας επιτρέπει τη διασύνδεση των ελληνικών διασπορικών κοινοτήτων μεταξύ τους και με την Ελλάδα, προσδίδοντας στην ελληνική γλώσσα ένα οικουμενικό ρόλο. Ταυτόχρονα, στη σύγχρονη κοινωνία της ραγδαίας τεχνολογικής προόδου και της επανάστασης στην πληροφόρηση (π.χ. ελληνική τηλεοπτική ενημέρωση) οι Έλληνες της διασποράς έχουν πρόσβαση και δυνατότητα στην ελληνόφωνη αλληλοενημέρωση και αλληλεπίδραση (Τάμης & Τσιανίκας 2014). Η εύκολη πρόσβαση στην παγκόσμια πληροφόρηση μέσω της ελληνικής γλώσσας και η επικοινωνιακή διασύνδεση ελλαδιτών και Ελλήνων της διασποράς λειτουργεί ενισχυτικά στην εθνοτική, θρησκευτική και πολιτισμική συνέχεια (Γκότοβος 2004).⁵⁵ Παρά τις παραπάνω δυνατότητες και τις ευνοϊκές προοπτικές για τη παρουσία της ελληνικής στο διεθνή χώρο, διαγενειακά παρατηρείται υποχώρηση στη χρήση της. Αντίθετα, άλλοι δείκτες της ελληνικής πολιτισμικής ταυτότητας παραμένουν ισχυροί. Για παράδειγμα, τα θρησκευτικά όρια αναδεικνύονται ανθεκτικότερα στη χρονική διάβρωση, ακόμα και σε αφομοιωτικά περιβάλλοντα, καθώς έχουν πιο ευέλικτο και προσαρμοστικό χαρακτήρα απέναντι στις εξωτερικές μεταβολές και πιέσεις, με την Ορθόδοξη εκκλησία στη διασπορά να αποτελεί στυλοβάτη των ελληνικών γλωσσικών και πολιτισμικών παραδόσεων (Kyriakopoulou-Baltatzi 2005).

Μια σημαντική διάσταση αναφορικά με τους δείκτες της ελληνικής πολιτισμικής ταυτότητας διεθνώς, αποτελεί ο τρόπος αναγνώρισής της από άλλα μέλη της ελληνικής διασποράς (ως αυτοπροσδιορισμός), τους ελλαδίτες της Ελλάδας, αλλά και άτομα στις χώρες διαβίωσης (ως ετεροπροσδιορισμός). Η αναγνώριση αυτή της ταυτότητας είναι σημαντική, με δεδομένο πως ο προσδιορισμός της ταυτότητας πραγματοποιείται μέσα από μια διαλογική σχέση με τους άλλους (Taylor 1997, Berry et al 2006). Σε σχέση με το παραπάνω, αποτελεί συνηθισμένη διαπίστωση από Έλληνες της διασποράς όταν είναι στην Ελλάδα να εκλαμβάνονται ως ξένοι και αντίστοιχα στις χώρες εγκατάστασης να εκλαμβάνονται από την κυρίαρχη ομάδα ως Έλληνες, διαπίστωση που εκφράζεται με τη διαχωριστική φράση «στα ξένα είμαι Έλληνας και στην Ελλάδα ξένος». Οι παραπάνω διαχωρισμοί πηγάζουν από το ότι είναι ευκολότερο να εντοπισθούν όρια και συμπεριφορές που «αποκλείουν» παρά που «περικλείουν», παρανοήσεις που ασφαλώς παραπέμπουν σε μονολιθικές αναγνώσεις της εθνοτικής ταυτότητας και της έννοιας «ανήκω». Στην παρούσα έρευνα σημαντικές διαστάσεις που αναδύονται για τους Ελληνοαυστραλούς εφήβους είναι πως βλέπουν τον «ελληνικό» τους εαυτό, πως βλέπουν τους «άλλους» (ελλαδίτες, Ελληνοαυστραλούς, άλλους Αυστραλούς) και πως τους βλέπουν ή πως νομίζουν ότι τους βλέπουν οι «άλλοι». Ο εθνοτικός αυτοπροσδιορισμός και ετεροπροσδιορισμός των Ελλήνων στον κόσμο, από ονοματολογική προσέγγιση⁵⁶ παραπέμπει στη χρήση των σχετικών όρων Έλληνας, Γραικός και Ρωμιός και τις συνεπαγόμενες ορολογίες

⁵⁵ Η αποκλειστική γλωσσική προσηλωση στις εξελίξεις της Ελλάδας και στους παροικιακούς θεσμούς επικρίνεται ότι επιβραδύνει τη γλωσσική και πολιτισμική ένταξη των ατόμων στα σύστημα των χωρών διαβίωσης (Δαμανάκης 2007). Επιπρόσθετα, οι ελλαδοκεντρικές μορφές ελληνόγλωσσας εκπαίδευσης, που εφαρμόστηκαν στην ελληνική διασπορά, όπως τα αμιγή ελληνικά σχολεία στη Γερμανία έχουν επικριθεί πως απομονώνουν τους μαθητές τους από τις κοινωνίες υποδοχής (Δαμανάκης 1997, 1999).

⁵⁶ Στην ιστορική ονοματολογική παράδοση του ελληνικού έθνους συνυπάρχουν και οι τρεις όροι, κατά τη βυζαντινή περίοδο. Ήδη από τον 15^ο αιώνα ο ιστορικός του Βυζαντίου Δούκας 15^{ος} ταλαντεύεται μεταξύ των όρων Ρωμαίοι-Γραικοί-Έλληνες. Μετά την ίδρυση του νεοελληνικού κράτους εκδηλώθηκαν διαφορετικές προσεγγίσεις για τον όρο που αντιπροσωπεύει πληρέστερα την ιστορική συνέχεια του έθνους και εκφράζει τη συλλογική εθνική συνείδηση, ως αυτοπροσδιορισμός από τους Έλληνες και ετεροπροσδιορισμός, από άλλους εθνικούς εαυτούς. Ο Αδαμάντιος Κοραής αποδέχεται τους δυο όρους Έλληνες-Γραικοί, αλλά απορρίπτει το Ρωμιό. Αντίθετα, στον 20^ο αιώνα ο Παλαμάς υπερασπίζεται τόσο το όνομα Ρωμιός, όσο και το «Έλληνα» (Χρήστου 1993, Μπουκαλάς 2012).

Ελλάδα (Hellas) και «Greece», με τον πρώτο όρο να χρησιμοποιείται στο εσωτερικό της Ελλάδας ως εθνική κρατική οντότητα, ενώ ο δεύτερος ως διεθνής προσδιορισμός. Επιπλέον, ο εθνοτικός όρος Έλληνας καθιερώθηκε ως αυτοπροσδιορισμός, εντός της Ελλάδας, ενώ ο όρος Γραικός «Greek» υιοθετήθηκε ως διεθνής ετεροπροσδιορισμός και ο όρος Ρωμιός, εμφανίζεται σπανιότερα πλέον.

Περνώντας στο κεντρικό μας ζήτημα που είναι η εθνοπολιτισμική ταυτότητα των Ελληνοπαίδων της διασποράς, αν αντιπαραβάλλουμε την ελληνικότητά τους με την αντίστοιχη των ελλαδικών συνομηλίκων τους, ίσως δημιουργείται εσφαλμένα η εντύπωση της εθνοπολιτισμικής ελλειμματικότητας, με βάση με το επίπεδο γνώσης της ελληνικής γλώσσας και πολιτισμού. Η εντύπωση αυτή είναι εθνοκεντρική και εσφαλμένη, αφού το βασικότερο σημείο αναφοράς και κοινωνικοποίησης για τα Ελληνόπουλα του εξωτερικού δεν αποτελεί ο ελλαδικός πολιτισμός, αλλά ο πολιτισμός και η εξέλιξη της ελληνικής παροικίας στις χώρες διαμονής (Δαμανάκης 2007). Επομένως, η σύγκριση με τον ελλαδικό πολιτισμό οδηγεί σε λαθεμένα συμπεράσματα. Ο προσδιορισμός της ελληνικής πολιτισμικής ταυτότητας των μαθητών εκτός Ελλάδας έχει ρεαλιστικό νόημα μόνο όταν προσδιορίζεται από τους ίδιους, είτε αναφέρεται σε σύγχρονα γνωστικά ελληνικά πολιτισμικά στοιχεία, είτε εμφανίζεται ως συναισθηματική και ιδεολογική ταυτοποίηση, με τη μορφή του πολιτισμικού ελάχιστου. Με βάση όσα προαναφέρθηκαν μια έρευνα μπορεί να μετρήσει τα συγχρονικά στοιχεία της ελληνικής πολιτισμικής ταυτότητας των μαθητών, ενώ αντίθετα η συμβολική εθνοτικότητα και η συναισθηματική ταύτιση με την ελληνικότητα «μπορούν να λειτουργήσουν ως εργαλεία ποιοτικής ανάλυσης, δεν προσφέρονται όμως για ποιοτικές μετρήσεις» (Δαμανάκης 2004α, σ.34).

Με βάση τα προηγούμενα, είναι φανερό ότι οι βιογραφίες των μαθητών ελληνικής καταγωγής δε διαφοροποιούνται μόνο ως προς τον ελλαδικό χώρο ή από χώρα σε χώρα και από ήπειρο σε ήπειρο, αλλά και στα πλαίσια μιας χώρας, με δεδομένες τις διαφορετικές συνθήκες κοινωνικοποίησης και προϋποθέσεις κάθε οικογένειας. Σχετική συγκριτική έρευνα για την ελληνική πολιτισμική ταυτότητα των Ελληνοπαίδων στη Γερμανία, ΗΠΑ και Γεωργία επιβεβαίωσε πως ο κοινός παρονομαστής της εθνοπολιτισμικότητάς τους είναι η συμβολική ελληνικότητα, ακόμη και αν είναι υποτονικά τα πραγματολογικά στοιχεία και δείκτες όπως η γλώσσα (Παπαλεξοπούλου 2004). Μαθητές από τη Γερμανία έδωσαν έμφαση στη γνώση της ελληνικής γλώσσας ως κριτήριο ελληνικότητας. Αντίθετα ο ρόλος της ελληνικής για τους μαθητές από τις ΗΠΑ και τη Γεωργία δεν εμφανίζεται ως συνθετικός παράγοντας εθνοπολιτισμικής ταυτοποίησης. Στην περίπτωση της ελληνικής πολιτισμικής ταυτότητας στη Γεωργία καθοριστικό ρόλο στο πέρασμα του χρόνου έπαιξε η προφορική ιστορική παράδοση, η αφηγηματικότητα της ελληνικότητας στο χώρο της οικογένειας και της κοινότητας ως μέσο εθνοπολιτισμοποίησης.⁵⁷

Επομένως, η ελληνική πολιτισμική ταυτότητα παρουσιάζεται με διάφορες εκφάνσεις στο χώρο της διασποράς. Η πολιτισμική αλληλεπίδραση μεταξύ αυτών των πολλαπλών εκφάνσεων της ελληνικότητας σε διάφορα σημεία του πλανήτη, ονομάζεται «ενδοελληνική διαπολιτισμικότητα» (Δαμανάκης 2004α, σ. 35)

⁵⁷ Οι ιστορικές αναφορές για τη σχέση της ομάδας με το Βυζάντιο, την Τουρκοκρατία και την εγκατάσταση στη Γεωργία αποσυνδέονται από τη γνωστική τους διάσταση και λειτουργούν ως παράγοντας διαμόρφωσης του αυτοσυναισθήματος και σφρηγιάτησης αλληλέγγυων δεσμών εντός της ομάδας (Παπαλεξοπούλου 2004).

και πραγματώνεται με πολλούς τρόπους, με κύριο συντελεστή την ελληνόγλωσση εκπαίδευση, καθώς και τα εκπαιδευτικά προγράμματα για τους ομογενείς. Ωστόσο, η αλληλεπίδραση αυτή παρουσιάζει χαμηλούς δείκτες, αν λάβουμε υπόψη ότι ο ελληνισμός της διασποράς έχει ελλειμματική ενημέρωση για την ελλαδική πολιτισμική πραγματικότητα και αντίστοιχα οι ελλαδίτες αγνοούν ζητήματα των Ελλήνων της διασποράς. Συνεπώς, είναι αναγκαία η ενίσχυση της διαλογικής τους σχέσης και αλληλοπληροφόρησης, στα πλαίσια μιας αμφίδρομης σχέσης Ελλάδας – διασποράς (Δαμανάκης 2010).

Συνοψίζοντας, η ελληνικότητα των μαθητών ελληνικής καταγωγής στη διασπορά συντελείται σε ατομικό επίπεδο, μικροεπίπεδο, μεσοεπίπεδο και μακροεπίπεδο, εκφράζοντας την αλληλεπίδρασή τους με τους φορείς και θεσμούς κοινωνικοποίησής τους. Η εθνοπολιτισμικότητά τους, είτε ως ελλαδοκεντρική έκφραση και ύπαρξη συγχρονικών στοιχείων ελληνικότητας είτε ως συμβολική και συναισθηματική προσήλωση, αποτελεί μέγεθος υπό συνεχή διαπραγμάτευση, με συνεκτικό κρίκο αναφοράς την πίστη τους στην κοινή καταγωγή. Η ελληνική πολιτισμική ταυτότητα στη διασπορά διαφοροποιείται από τη μια γενιά στην άλλη, με τους μαθητές τρίτης γενιάς να διατηρούν σε πολλές περιπτώσεις γλωσσικά μόνο ψήγματα ελληνικότητας. Οι δείκτες ελληνικότητάς τους αναφέρονται στα επίπεδα χρήσης της ελληνικής γλώσσας, στις ελληνικές πρακτικές, στην αλληλεπίδραση με την Ελλάδα, την ελληνική παροικία και το ελληνικό στοιχείο, καθώς και τη γνώση ιστορικών και πολιτισμικών παραδόσεων. Επιπρόσθετα, η ελληνική πολιτισμική τους ταυτότητα καθορίζεται από την ύπαρξη ορίων που περικλείουν ή αποκλείουν, σε σχέση με άλλους πολιτισμικούς εαυτούς. Δηλαδή, ο αυτοπροσδιορισμός και ο ετεροπροσδιορισμός της ελληνικότητας αποτελούν σημαντικές παραμέτρους διαμόρφωσής της. Η παρουσία πολλαπλών μορφών ελληνικότητας διεθνώς, εκφράζεται ως ενδοελληνική διαπολιτισμικότητα, σηματοδοτώντας την ανάγκη αμοιβαίας πληροφόρησης και αλληλεπίδρασης μεταξύ τους, ώστε να καλυφθεί το έλλειμμα πληροφόρησης που υφίσταται.

Στη συνέχεια, για να κατανοηθεί πληρέστερα η εθνοπολιτισμική ταυτότητα των Ελληνοπαίδων στο διεθνή χώρο εξετάζονται ζητήματα για τον ελληνισμό της διασποράς, που αποτελεί τον ευρύτερο φυσικό και νοητό χώρο όπου διαμορφώνεται εθνοπολιτισμικά η τρίτη γενιά.

2.2.3 Ελληνικότητα και Διεθνικά Διασπορικά Δίκτυα

Οι Έλληνες υπήρξαν από τα βάρη της ιστορίας μεταναστευτικός λαός. Σήμερα, η ελληνική παρουσία εντός και εκτός των ελλαδικών ορίων εμφανίζεται ως διεθνοποιημένος ελληνισμός, με περισσότερα από 14,500,000 μέλη (Χασιώτης 1993, Χασιώτης κ.α. 2006). Η παρουσίαση της ελληνικής διασποράς στην παρούσα εργασία αποσκοπεί στο να κατανοηθούν οι δυνάμεις που διέπουν την εξέλιξή της και να αποδοθεί μια συνοπτική εικόνα για α) τη διάκρισή της σε ιστορική και σύγχρονη διασπορά και β) τα διεθνικά δίκτυα αλληλεπίδρασης Ελλάδας – ελληνικής διασποράς.

α) Ιστορική και σύγχρονη διασπορά

Ο διεθνικός ελληνισμός διακρίνεται στην ιστορική και στη μεταναστευτική διασπορά (Δαμανάκης 2008β).⁵⁸ Η πρώτη αναφέρεται στον ελληνισμό του εξωτερικού πριν το Β'ΠΠ. Σε αυτήν εντάσσονται ομάδες όπως οι ιστορικές ελληνικές κοινότητες του 18^{ου} και 19^{ου} αιώνα, οι οποίες συγκροτούσαν την εμπορική και αστική τάξη, με σημαίνουσα θέση στις κοινωνίες εγκατάστασης, με ελαχιστοποιημένο τον κίνδυνο γλωσσικής και πολιτισμικής αφομοίωσης, αφού είχαν ηγετική θέση από οικονομική, πολιτισμική και κοινωνική άποψη (Clogg 2004). Ορισμένες από τις ομάδες του ελληνισμού στη διασπορά δημιουργήθηκαν ως αποτέλεσμα εμπορικών και προσφυγικών μετακινήσεων, τους περασμένους αιώνες (Kitroef 1997, Κίτροεφ 2002), όπως ο παρευξίνιος ελληνισμός, της ιστορικής Μαριούπολης, τα χωριά της Τσάλκας και ο ελληνισμός της Γεωργίας (Φωτιάδης 1999α). Παλαιότερα, ο ιστορικός ελληνισμός της διασποράς προέκυψε ως αποτέλεσμα διάλυσης της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας και μετακινήσεων ελληνικών πληθυσμών στη διάρκεια της Τουρκοκρατίας σε ευρωπαϊκά και βαλκανικά κέντρα (Hasotis et al 2006).⁵⁹ Ο υπόδουλος και παροικιακός ελληνισμός ως έκφραση οικουμενικότητας ήταν προσηλωμένος σε ένα ιδεατό ελληνικό εθνικό κέντρο, την Κωνσταντινούπολη, παίζοντας πρωταγωνιστικό ρόλο στην ανασύσταση του ελληνικού κράτους. Με την ίδρυση του ελληνικού κράτους, σταδιακά ένα σημαντικό μέρος των Ελλήνων εκτός Ελλάδας εγκαταστάθηκαν στην πατρογονική γη (Δαμανάκης 2008β). Ενώ, όσοι παρέμειναν στο εξωτερικό παρέμειναν αποκομμένοι από τη μέριμνα της ελληνικής πολιτείας, για πολλές δεκαετίες, με αποτέλεσμα οι ακμαίες ελληνικές παροικιακές κοινότητες να οδηγηθούν σε παρακμή (Κωνσταντινίδης 2004α).

Τη δεύτερη δεκαετία του 21^{ου} αιώνα οι ιστορικές κοινότητες της ελληνικής διασποράς διατηρούνται κυρίως σε χώρες της πρώην Σοβιετικής Ένωσης, σε ανατολικές χώρες, στα Βαλκάνια και στη Μέση Ανατολή (Κίτροεφ 1989).⁶⁰ Η ελληνικότητα που διατήρησαν πολλές από τις ιστορικές αυτές ελληνικές κοινότητες, δεν παραπέμπει σε σύγχρονες απεικονίσεις του ελληνικού πολιτισμού, αλλά εμφανίζεται ως ιδεολόγημα και ως εξιδανίκευση, μέσα από τις αφηγήσεις προηγούμενων γενεών. Μετά τη μεταπολίτευση στην Ελλάδα, το 1974 και ιδιαίτερα τη δεκαετία του 1990 ο ελληνισμός επανασυνδέθηκε με τις κοινότητες του ιστορικού ελληνισμού, ενώ εκδηλώθηκε αυξημένο κύμα μετανάστευσης και εισόδου στην Ελλάδα, αν και δεν υπήρξε ο οργανικός χώρος προέλευσής τους (Χασιώτης κ.α. 2006). Ιδιαίτερη περίπτωση αποτελεί ο συρρικνωμένος αριθμητικά ελληνισμός της Κωνσταντινούπολης, της Ίμβρου και της Τενέδου συσπειρωμένος γύρω από το Οικουμενικό Πατριαρχείο, η παρουσία του οποίου βρίσκεται στο επίκεντρο των ελληνοτουρκικών σχέσεων (Cogg 2004).

⁵⁸ Σύμφωνα με μια άλλη προσέγγιση η ελληνική διασπορά διακρίνεται σε ευρωπαϊκή την υπερατλαντική. Στην πρώτη περίπτωση το όραμα της επιστροφής παρέμεινε ζωντανό, ενώ στη δεύτερη η «τυραννία της απόστασης» δεν ενθάρρυνε τη μαζική παλιννόστηση (Tsoupris 1971, Χασιώτης 1993). Με βάση την θεώρηση αυτή η ελληνική διασπορά στην Αυστραλία χαρακτηρίζεται ως υπερατλαντική.

⁵⁹ Ο ελληνισμός αυτός ακολούθησε μια πορεία ακμής για αρκετούς αιώνες πριν συρρικνωθεί.

⁶⁰ Ορισμένες από αυτές αποτελούν τμήματα του ιστορικού αλύτρωτου ελληνισμού, που δεν συμπεριλήφθηκαν στα όρια του ελλαδικού κράτους, όπως της Κωνσταντινούπολης και της Βόρειας Ηπείρου.

Αντίθετα, οι σύγχρονες ελληνικές μεταναστευτικές κοινότητες που προήλθαν κυρίως μεταπολεμικά από την αποδημία περισσότερων του ενός εκατομμυρίου Ελλήνων έχουν διαφορετικό χαρακτήρα από τον αντίστοιχο των ιστορικών (Μιχαλακάκη 2007). Εμφανίσθηκαν ως εργατική μεταπολεμική δύναμη στις ταχύτατα αναπτυσσόμενες χώρες της δυτικής Ευρώπης, της Αμερικής και της Αυστραλίας, ή ακόμη σε χώρες της Λατινικής Αμερικής και της Αφρικής (Χασιώτης κ.α. 2006). Παράλληλα, στις σύγχρονες ελληνικές κοινότητες της διασποράς ανήκουν και αρκετές χιλιάδες πολιτικών προσφύγων που αναγκάστηκαν να μεταναστεύσουν, ως εκτοπισμένοι πολιτικοί μετανάστες, σε χώρες της ανατολικής Ευρώπης, μετά τον εμφύλιο σπαραγμό του 1944-1949, διαγράφοντας τη δική τους ξεχωριστή πορεία ενσωμάτωσης στις κοινωνίες υποδοχής και διατήρησης της ελληνικότητάς τους, μέσα από μια τραυματική ιδεολογική σχέση με την Ελλάδα, ως τόπου προέλευσης (Παπαθανασίου 2011).

β) Ελλάδα και διεθνικά δίκτυα σχέσεων και εκπροσώπησης

Οι σχέσεις μητρόπολης-διασποράς, στην ελληνική περίπτωση εκφράσθηκαν μέσα από δίκτυα ιδεολογικής αλληλεγγύης και οικουμενικών αντιλήψεων του ελληνισμού, με την Ελλάδα να αποτελεί το κέντρο και η ελληνική διασπορά την περιφέρεια (Χασιώτης 1993, Tzionas 2009). Μέσα από το πρίσμα αυτό, ο εξωελλαδικός ελληνισμός προσεγγίσθηκε από την ελληνική πολιτεία με όρους όπως απόδημος και παροικιακός ελληνισμός (Psomiadis 1993, Kitroef 2009). Οι χαρακτηρισμοί αυτοί δεν αντιπροσωπεύουν τη ρεαλιστική σύνθεση και εικόνα του ελληνισμού, δεδομένου πως βρισκόμαστε στη δεύτερη, τρίτη και τέταρτη γενιά ομογενών ελληνικής καταγωγής.⁶¹ Ο προσδιορισμός τους ως απόδημοι περιπλέκεται στις περιπτώσεις των απογόνων μικτών γάμων. Πολύ περισσότερο δεν καλύπτει τις ιστορικές κοινότητες του ελληνισμού, στις οποίες τα μέλη τους δεν αποδήμησαν από τον ελλαδικό χώρο. Αντίθετα, ο όρος ελληνική διασπορά έχει ρεαλιστικότερο περιεχόμενο και αντανακλά, εννοιολογικά πειστικότερα το ευρύ φάσμα εκφάνσεων της ελληνικότητας, από χώρα σε χώρα και από ήπειρο σε ήπειρο (Cogg 2004).

Αν θελήσουμε να εξετάσουμε τις σχέσεις της ελληνικής διασποράς με την Ελλάδα και τις χώρες εγκατάστασής τους, είναι φανερό ότι το ενδιαφέρον των μελετητών εκδηλώθηκε καθυστερημένα, αν και για την ελληνική πολιτεία η διατήρηση της ελληνικής πολιτισμικής συνέχειας εκτός ελλαδικού χώρου, αποτελεί ζήτημα ζωτικής σημασίας (Kyriakoroulou-Baltatzi 2002). Η ελλαδική μέριμνα εκφράσθηκε με πολλαπλούς τρόπους, όπως η εκπαιδευτική υποστήριξη (απόσπαση εκπαιδευτικών, αποστολή διδακτικού υλικού, προγράμματα εκπαιδευτικής φιλοξενίας), η συγκρότηση του Συμβουλίου Αποδήμου Ελληνισμού (ΣΑΕ), οι πολιτιστικές ανταλλαγές, οι εμπορικές σχέσεις, η αλληλεπίδραση και υποστήριξη σε ζητήματα εθνικής σημασίας κ.α. (Kyriakoroulou-Baltatzi 2005). Οι σχέσεις μεταξύ Ελλάδας και ελληνικής διασποράς για μακρά χρονική περίοδο αποτυπώθηκαν με παραδοσιακά και ελλαδοκεντρικά πρότυπα, προωθώντας τα συμφέροντα του «ελλαδικού κέντρου» στις χώρες εγκατάστασης (Φραγκουδάκη & Δραγώνα 1997). Ο συντηρητισμός της ελληνικής πολιτείας απέναντι στην ελληνική διασπορά εκφράσθηκε μέσα από την ιδεολογία της αδιάσπαστης συνέχειας της ελληνικής εθνότητας μέσα στο χρόνο (Tsoukalas 1996). Οι

⁶¹ Στην πλειοψηφία τους γεννήθηκαν, κοινωνικοποιήθηκαν και πολιτογραφήθηκαν σχεδόν αποκλειστικά στις χώρες υποδοχής. Άλλοι, διατήρησαν αποκλειστικά την ελληνική τους ιθαγένεια, χωρίς να έχουν πολιτογραφηθεί στις χώρες διαβίωσης.

σχέσεις μεταξύ Ελλάδας και θεσμών ελληνικότητας στο χώρο της διασποράς, όπως οι ελληνικές κοινότητες, τα ελληνικά σχολεία ή άλλοι θρησκευτικοί και πολιτισμικοί θεσμοί προέβαλαν στερεοτυπικά μια συμπαγή και ενιαία ελληνορθόδοξη ταυτότητα (Φραγκουδάκη & Δραγώνα 1997, Venturas 2009).

Μακροπρόθεσμα, ο ελλαδοκεντρισμός απορρίπτεται ως ανεδαφική και αναχρονιστική πολιτική, δεδομένου ότι καλλιεργεί εξαρτήσεις των ελληνικών διασπορικών κοινοτήτων και δεν καλύπτει τις σύγχρονες ανάγκες της δεύτερης και τρίτης γενιάς για συμμετοχή σε ζητήματα οικουμενικού ελληνισμού (Δαμανάκης 2007). Μια θεώρηση των σχέσεων Ελλάδας-ελληνικής διασποράς εκφράζεται μέσα από τη θεωρία του γαλαξία, που αναφέρεται στη συγκρότηση ενός οικουμενικού δικτύου ισότιμης αμφίδρομης αλληλεπίδρασης σε επίπεδο παροικιακών κοινοτήτων μεταξύ τους, αλλά και μεταξύ Ελλάδας-διασποράς (Κωνσταντινίδης 2004β, Τζιόνας 2009). Μέσα σε ένα τέτοιο πλαίσιο αμφίδρομης αλληλεπίδρασης εντάχθηκε η ίδρυση του ΣΑΕ, το 1995. Αλλά, η συγκρότηση του δεν είναι απαλλαγμένη από ελλαδοκεντρισμό και την αποδοχή της Ελλάδας ως συντονιστικού κέντρου των αποδήμων (Arvanitis 2000). Παράλληλα, εκφράζονται αμφιβολίες σχετικά με την αποτελεσματικότητα των ελληνικών κοινοτήτων να αναλάβουν πρωταγωνιστικό ρόλο σε ζητήματα της ελληνικής διασποράς (Κωνσταντινίδης 2004β), ενώ επιπρόσθετα προσβλέπουν στην Ελλάδα ως συντονιστικό κέντρο του ελληνισμού (Δαμανάκης 2010). Εξάλλου, ανακύπτουν διλήμματα και προσκόμματα στην εκπροσώπηση των απανταχού Ελλήνων, εξαιτίας διαιρέσεων, που άλλοτε εκδηλώθηκαν ως ενδοπαροικιακές, εθνικοτοπικές και άλλοτε μέσα από τη ρήξη εκκλησιαστικών και κοινοτικών φορέων, εντάσεις οι οποίες έχουν αποτελέσει ή και αποτελούν ανασχετικό παράγοντα στην ενότητα της ελληνικής διασποράς και στην ικανότητά της να διαχειρισθεί αποτελεσματικά τα τοπικά και διεθνικά της προβλήματα (Kyriakopoulou-Baltatzi 2005, Δαμανάκης 2007). Ιδιαίτερα την τελευταία εξαετία με το ξέσπασμα της οικονομικής κρίσης στην Ελλάδα, ο ρόλος της Ελλάδας ως συντονιστικό κέντρο των δυνάμεων του απανταχού ελληνισμού δέχθηκε ισχυρούς περιορισμούς, οδηγώντας στη διάλυση σχεδόν του ΣΑΕ και στον παροπλισμό του.

Η μελλοντική επιβίωση του μείζονος ελληνισμού σε μια διεθνοποιημένη κοινωνία αλληλεπίδρασης προϋποθέτει μια πολιτισμική οικουμενικότητα, απαλλαγμένη από ελλαδοκεντρισμό καθώς και αυτονομημένη εξέλιξη των κοινοτήτων της διασποράς. Μια διαλεκτική σύνθεση όλων των εκφράσεων της ελληνικότητας συμβάλλει πληρέστερα στη διατήρηση έστω του πολιτισμικού ελάχιστου, ως συνεκτικό στοιχείο των ελληνικών κοινοτήτων στη διασπορά (Κωνσταντινίδης 2004α, Δαμανάκης 2010). Σε μια τέτοια συμμετοχική προσπάθεια δε θα μπορούσαν να εξαιρεθούν αντιπροσωπευτικοί συλλογικοί, πολιτισμικοί και πνευματικοί φορείς του ελληνισμού, με διακριτό και οριοθετημένο ρόλο, όπως το Οικουμενικό Πατριαρχείο, το οποίο συνιστά το πνευματικό κέντρο των Ελλήνων Ορθοδόξων στη διασπορά και από ιστορική άποψη διεκδικεί κεντρικό ρόλο στη συνοχή του απανταχού ελληνισμού.⁶²

⁶² Ωστόσο, η πνευματική του αποστολή και ο οικουμενικός του ρόλος περιορίζεται από τουρκικές κυβερνήσεις, καθώς η έδρα του βρίσκεται για ιστορικούς λόγους στην Κωνσταντινούπολη και τα ανθρώπινα δικαιώματα στην Τουρκία καταστρατηγούνται (Kyriakopoulou-Baltatzi 2005). Σήμερα, ο εκδημοκρατισμός και ο σεβασμός των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και θρησκευτικής ελευθερίας στην Τουρκία αποτελεί βασική προϋπόθεση για την είσοδό της στην Ευρωπαϊκή Ένωση, ως πλήρες μέλος.

Συνοψίζοντας, στην ελληνική διασπορά εντάσσονται οι ιστορικές ελληνικές κοινότητες και οι σύγχρονες μεταπολεμικές μεταναστευτικές ελληνικές κοινότητες. Η ελληνικότητα, εμφανίζεται με ποικίλες μορφές, μεταξύ δύο πόλων, πρώτον του ελληνοκεντρισμού τη διαπίστωση δηλαδή υπαρκτών εθνοπολιτισμικών στοιχείων και δεύτερο της συμβολικής ελληνικότητας, γνωστή και ως πολιτισμικό ελάχιστο. Οι σχέσεις ελλαδικού κέντρου και ελληνικής διασποράς κινήθηκαν για μεγάλο διάστημα με ελλαδοκεντρικές αντιλήψεις, ενώ τα τελευταία χρόνια καταβάλλεται προσπάθεια από την Ελλάδα για ισότιμη αλληλεπίδραση με τις διασπορικές κοινότητες, προκειμένου να συνδιαμορφώσουν τη μελλοντική παρουσία της ελληνικότητας στο διεθνή χώρο. Ωστόσο, η προσπάθεια αυτή δεν είναι απαλλαγμένη από ανασχετικούς παράγοντες που καλούνται να αντιμετωπίσουν οι δυνάμεις του οικουμενικού ελληνισμού.

2.3 Ελληνοαυστραλιανή Ταυτότητα

Η μεταφύτευση της ελληνικότητας στον αυστραλιανό χώρο εκδηλώθηκε με υποτονική παρουσία πριν το Β'ΠΠ, ενώ αναπτύχθηκε σημαντικά μεταπολεμικά, αντανακλώντας τις φιλοδοξίες της πρώτης μεταναστευτικής γενιάς για εθνοπολιτισμική διατήρηση (Venturas 2009, Κόντης & Τάσης 2012)⁶³. Τα θέματα τα οποία εξετάζονται στα επόμενα υποκεφάλαια, σε συνάρτηση με την ελληνοαυστραλιανή ταυτότητα στην Αυστραλία είναι τα ακόλουθα: α) η ιστορική, θεσμική, εκπαιδευτική παρουσία και εξέλιξη του ελληνισμού στην Αυστραλία και β) η ανασκόπηση εργασιών για την ελληνική πολιτισμική ταυτότητα των μαθητών ελληνικής καταγωγής.

2.3.1 Ελληνισμός της Αυστραλίας: Αριθμητική Εξέλιξη - Πολιτιστική Συγκρότηση - Δίκτυα Συνεργασίας με Ελλάδα

Η ιστορική εξέλιξη του ελληνισμού στην Αυστραλία, η ενσωμάτωσή του και η εθνοπολιτισμική του ανάπτυξη σχετίζονται άμεσα με τη διαμόρφωση της ελληνικότητας των Ελληνοαυστραλών εφήβων. Για το λόγο αυτό στο παρόν υποκεφάλαιο εξετάζονται τα ακόλουθα συναφή πεδία για τον ελληνισμό της Αυστραλίας: α) ιστορική εξέλιξη - αριθμητική παρουσία - νεομετανάστευση, β) επαγγελματική και κοινωνική ενσωμάτωση, γ) θρησκευτική και συλλογική οργάνωση, δ) συλλογική συγκρότηση: αστικές κοινότητες και αδελφότητες, ε) εκπαίδευση και νεοελληνική γλώσσα, στ) ευρύτερη πολιτιστική ανάπτυξη και ψυχαγωγία: αθλητισμός, μέσα ενημέρωσης, γράμματα, τέχνες, ζ) σχέσεις Ελλάδας-ελληνικής διασποράς στην Αυστραλία και η) δίκτυα εκπαιδευτικής συνεργασίας Ελλάδας-ελληνοαυστραλιανής παροικίας.

α) Ιστορική εξέλιξη - αριθμητική παρουσία - νεομετανάστευση

Προπολεμικά, η παρουσία των Ελλήνων στην Αυστραλία ήταν υποτονική. Οι επτά πρώτοι Έλληνες έφτασαν στην Αυστραλία το 1829, ως κατάδικοι για πειρατεία. Δύο από αυτούς παρέμειναν στην

⁶³ Η σύγχρονη αυτή εργασία ασχολείται πολυδιάστατα με την ελληνική διασπορά στην Αυστραλία, με τους παρακάτω αναλυτές διάφορων επιστημονικών πεδίων να συγκροτούν τη συγγραφική ομάδα: Τάμης, Α. Ζάχου, Χ. Τάσης, Ν. Κόντης, Α. Γλυτσός, Ν. Νάζου, Π. Ηροδότου, Μ. Αλλοίμονος, Κ. Τσαπαλιάρης, Β. Ισκάβου, Μ. Μπέλλα, Σ. Πριόβολλου, Σ. Λεοτσίνης, Γ. Χρυσανθοπούλου, Β. Καραλής, Β. Τσιανίκας, Μ. Καναράκης, Γ. και Δεμερτζής, Ν.

Αυστραλία και δημιούργησαν οικογένειες με γυναίκες αγγλοσαξονικής καταγωγής (Tsounis 1971). Ο πρώτος ελεύθερος Έλληνας που ήρθε στην Αυστραλία ήταν ο Samuel Donnes το 1838. Στη συνέχεια έφθασαν Έλληνες ναυτικοί, τυχодиώκτες, φυγάδες και μετά το 1850 χρυσοθήρες. Η διάνοιξη της διώρυγας του Σουέζ, μετά το 1870 επέτρεψε τη μετανάστευση περισσότερων Ελλήνων, ιδιαίτερα από τα νησιά του Αιγαίου και του Ιονίου, μέσα από την καθιέρωση αλυσιδωτής μετανάστευσης συγγενικών προσώπων (Gilchrist 1992). Μετά τη Μικρασιατική καταστροφή (1923) συμπαγείς ομάδες Ελλήνων από τα παράλια της Μικράς Ασίας, την Πελοπόννησο και τη Μακεδονία έφθασαν στις ακτές της Αυστραλίας. Το 1901 υπήρχαν περίπου 1,000 Έλληνες στην Αυστραλία, (Price 1975), ενώ στις παραμονές του Β'ΠΠ ζούσαν στην Αυστραλία περισσότεροι από 15,000 Έλληνες (Gilchrist 1992).

Η ελληνική μετανάστευση πριν το Β'ΠΠ παρέμεινε ανδροκρατική με βασική αφετηρία τα νησιά. Είχε προσωρινό χαρακτήρα, αποβλέποντας στο γρήγορο πλουτισμό. Από οικογενειακή άποψη, οι πρωτοπόροι εκείνοι Έλληνες δημιούργησαν οικογένειες κυρίως με Ιρλανδέζες γυναίκες, ενώ οι απόγονοί τους διασκορπίστηκαν, μέσα σε ένα έντονα αφομοιωτικό αγγλοσαξονικό περιβάλλον, που τους αντιμετώπιζε ως ξένους (Vondra 1979). Καθώς ο αριθμός των Ελλήνων αυξανόταν, μετά το 1900 το προφίλ της ελληνικής οικογενειακής ταυτότητας στην Αυστραλία άλλαξε χαρακτήρα. Επέλεξαν νέες από τον τόπο τους για τη δημιουργία οικογένειας, ενώ παράλληλα βελτίωσαν το κοινωνικοοικονομικό τους επίπεδο, αναπτύσσοντας οικογενειακή επιχειρηματική δραστηριότητα, σε τομείς όπως η λειτουργία καταστημάτων. Πολιτισμικά, ανέπτυξαν δεσμούς αλληλεγγύης με άλλους συντοπίτες τους, παλεύοντας ενάντια στην «τυραννία της απόστασης», που τους συντρόφευε βασανιστικά στη «ξένη γη» (Tsounis 1971).

Μετά το Β'ΠΠ η ελληνική παρουσία στην Αυστραλία εξαπλώθηκε, ως αποτέλεσμα της μεταναστευτικής πολιτικής της Αυστραλίας για προσέλκυση εργατικών χεριών από τη Νότια Ευρώπη και την υπογραφή διακρατικής συμφωνίας Αυστραλίας-Ελλάδας (1952), γνωστής ως ΔΕΜΕ ⁶⁴ (Gilchrist 1988). Προέρχονταν κυρίως από την Πελοπόννησο, τη Μακεδονία, την Ήπειρο, την Κρήτη, την Κύπρο και την Αίγυπτο. Το 1952 ζούσαν στην Αυστραλία 30,000 Έλληνες, ενώ στις αρχές της δεκαετίας του 1970 έφθασαν τις 300,000 (Price 1975). Τα κύματα μετανάστευσης τις δεκαετίες 1950, 1960 και 1970 ενίσχυσαν τον οικογενειακό θεσμό, τη συλλογική οργάνωση των Ελλήνων και την πολιτισμική τους ανάπτυξη στην Αυστραλία. Η μετανάστευση μεγάλου αριθμού γυναικών, μεταπολεμικά, ενδυνάμωσε τον οικογενειακό θεσμό, όπως επίσης και η πρακτική των προξενίων μεταξύ των ετών 1950-1975 (Νάζου 2013). Μετά το 1953 μετανάστευσαν Έλληνες από τη Ρουμανία, ενώ τη δεκαετία του 1990 εκατοντάδες Έλληνες επιστήμονες και επιχειρηματίες μετανάστευσαν από τη Νότια Αφρική στην Αυστραλία (Dimitreas 1998). Μετά το 1974 περιορίστηκε σημαντικά το μεταναστευτικό ρεύμα από Ελλάδα προς Αυστραλία. Επίσης, ένας αδιευκρίνιστος αριθμός Ελληνοαυστραλών παλιννόστησε στη γενέτειρα.⁶⁵ Σήμερα, με βάση την απογραφή του 2011 συνολικά 378,276 άτομα δήλωσαν ελληνική / ελληνοκυπριακή καταγωγή, από δύο

⁶⁴ Οι νεοφερμένοι Έλληνες μεταφέρονταν σε κέντρα υποδοχής μέχρι να βρεθεί εργασία.

⁶⁵ Οι δυσκολίες ακριβούς υπολογισμού των παλιννοστούτων έγκειται στις διαδοχικές τους παλιννοστήσεις προς Ελλάδα και αντίστροφα.

γονείς ή σε συνδυασμό με άλλη εθνότητα. Οι ελλαδογεννημένοι⁶⁶ αποτελούν το 30.9% της ελληνικής ομογένειας, η δεύτερη γενιά το 44.8% και η τρίτη γενιά το 24.3%. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον προκαλεί το γεγονός πως το 26.2% δήλωσαν και άλλη καταγωγή εκτός την ελληνική, δείχνοντας ότι προέρχονται από μικτούς γάμους ή πως έχουν πολλαπλή εθνοτική ταυτοποίηση. Λεπτομερέστερη εικόνα για τον αριθμό των Ελλήνων στην Αυστραλία, ανά τόπο γέννησης παρουσιάζεται στον επόμενο πίνακα, με βάση την αυστραλιανή στατιστική υπηρεσία (ABS 2011a).

Πίνακας 2.1: Αριθμός των Ελλήνων στην Αυστραλία ανά Τόπο Γέννησης των Γονέων

Πολιτεία / Επικράτεια	Αμφότεροι γονείς γεννημένοι στο εξωτερικό	Πατέρας γεννημένος στο εξωτερικό	Μητέρα γεννημένη στο εξωτερικό	Αμφότεροι γονείς γεννημένοι στην Αυστραλία	Δεν απαντώ / ελλιπή στοιχεία	Σύνολο
Βικτώρια	105,060	14,522	6,340	32,257	3,601	161,780
Νέα Νότια Ουαλία	75,531	12,550	5,567	30,516	2,749	126,913
Νότια Αυστραλία	21,791	3,819	1,513	9,726	827	37,686
Κουηνσλάνδη	11,127	4,020	1,602	10,365	584	27,698
Δυτική Αυστραλία	6,353	1,923	860	4,463	225	13,824
Περιοχή Πρωτεύουσας	2,459	527	231	1,257	79	4,533
Βόρεια Επικράτεια	1,955	535	177	860	104	3,631
Τασμανία	1,065	310	88	686	42	2,191
Σύνολο	225,341	38,206	16,388	90,130	8,211	378,276

Τα κεντρικά στοιχεία του πίνακα δείχνουν ότι για την πλειοψηφία των Ελλήνων στην Αυστραλία (225,341) και οι δύο γονείς τους γεννήθηκαν εκτός Αυστραλίας και ακολουθούν όσοι προέρχονται από δύο αυστραλογεννημένους γονείς (90,130), όσοι έχουν πατέρα γεννημένο στο εξωτερικό (38,206) και αυτοί που έχουν μητέρα γεννημένη εκτός Αυστραλίας, ενώ ένας σημαντικός αριθμός δεν απάντησε (8,211). Η ανάγνωση του πίνακα με κριτήριο την Πολιτεία / Επικράτεια Αυστραλίας δείχνει πως ο μεγαλύτερος αριθμός των Ελλήνων στην Αυστραλία είναι συγκεντρωμένος στη Βικτώρια (161,780) και ακολουθούν η Νέα Νότια Ουαλία (126,913), η Νότια Αυστραλία (37,686), η Κουηνσλάνδη (27,698), η Δυτική Αυστραλία (13,824), η περιοχή πρωτεύουσας (4,553), η Βόρεια Επικράτεια (3,631) και τέλος η Τασμανία (2,191). Ο αριθμός των Ελλήνων στην Αυστραλία σύμφωνα με άλλες πηγές εμφανίζεται μεγαλύτερος. Εκτιμήσεις της Ελληνικής Κοινότητας Μελβούρνης αναφέρουν 600,000 άτομα, ενώ αντίστοιχα η Ιερά Αρχιεπισκοπή Αυστραλίας δίνει τον αριθμό 700,000. Επίσης, διασταυρώσεις στοιχείων που πραγματοποιήθηκαν από Ελληνοαυστραλούς ερευνητές εκτιμούν ότι, το έτος 2011 ο συνολικός αριθμός των Ελλήνων στην Αυστραλία, συμπεριλαμβανομένων και των 65,000 Κυπρίων ελληνικής καταγωγής, ανήλθε σε 518.500⁶⁷ (Τάμης & Τσιανίκας 2014).

⁶⁶ Ο αριθμός των ελλαδογεννημένων (92,787) μειώθηκε κατά 10,050 άτομα (0.6%) από το 2006. Παρόμοιο ποσοστό μείωσης (0.6%) παρουσίασαν και οι γεννημένοι στην Κύπρο, μείωση που οφείλεται στην βιολογική αποχώρηση των Ελλήνων της πρώτης γενιάς. Ένας μικρός αριθμός από τους ελλαδογεννημένους (3,342 άτομα) στην απογραφή του 2011 δήλωσαν την Ελλάδα ως τόπο γέννησης, δηλώνοντας παράλληλα «μακεδονική» καταγωγή.

⁶⁷ Σύμφωνα με την ίδια πηγή ο αντίστοιχος αριθμός κατά την απογραφή του 2006 ήταν 505,804 άτομα.

Η αύξηση του αριθμού των Ελλήνων της Αυστραλίας, παρά τη ραγδαία βιολογική έξοδο της πρώτης γενιάς αποδίδεται στην άφιξη μεγάλου αριθμού ατόμων από την Ελλάδα, αλλά και την Κύπρο, λόγω της οικονομικής κρίσης μετά το 2009 μέχρι και το 2014. Σχετική επιστημονική έρευνα δείχνει πως ο αριθμός αυτός ανέρχεται στα 95,000 άτομα,⁶⁸ συμπεριλαμβάνοντας 85,000 Αυστραλούς πολίτες ελληνικής καταγωγής που παλιννόστησαν στην Αυστραλία, 10,000 οικονομικούς μετανάστες, καθώς και άτομα με τουριστική ή φοιτητική βίζα, με σκοπό την προσωρινή εγκατάσταση στην Αυστραλία (Τάμης & Τσιανίκας 2014). Επιπρόσθετα, ελάχιστοι ήρθαν μέσα από κάποιο επίσημο μεταναστευτικό πρόγραμμα.⁶⁹ Αδιευκρίνιστο ποσοστό επιστρέφει πίσω στην Ελλάδα ή Κύπρο, καθιστώντας δυσκολότερο τον ακριβή υπολογισμό των Ελλήνων νεομεταναστών. Δηλαδή, το μεταναστευτικό αυτό κύμα από την Ελλάδα δεν αντιπροσωπεύει ένα ομοιογενές σύνολο ατόμων, όσο αφορά τη μεταναστευτική τους ιδιότητα και τα κίνητρα μετανάστευσης. Πολλοί από τους Έλληνες νεομετανάστες στην Αυστραλία είναι νέοι και νέες μορφωμένοι που διαφοροποιούνται από τους παραδοσιακούς μετανάστες. Η παρουσία τους ενισχύει την ελληνική πολιτισμική και γλωσσική ταυτότητα στην Αυστραλία, με σύγχρονες παραστάσεις ελληνικότητας και δυναμώνει παράλληλα τους δεσμούς της ελληνικής ομογένειας με τη γενέτειρα (Papastergiadis 2011a). Υπογραμμίζεται επίσης ότι σε σχέση με τους Ελληνοαυστραλούς η εθνοπολιτισμική τους συμπεριφορά και ο βαθμός προσαρμογής τους στην αυστραλιανή κοινωνία παρουσιάζουν ομοιογενή αλλά και ετερογενή εθνοπολιτισμικά γνωρίσματα. Οι οργανώσεις του ελληνισμού στην Αυστραλία βρέθηκαν ανέτοιμες για τη μεθοδευμένη στήριξη των Ελλήνων νεομεταναστών για την ομαλή τους ενσωμάτωση και προσαρμογή στην αυστραλιανή κοινωνία (Τάμης & Τσιανίκας 2014). Οι ελληνικές και οι αυστραλιανές αρχές βρίσκονται σε διάλογο για την υπογραφή συμφωνίας για την ενίσχυση του μεταναστευτικού ρεύματος από τον ελλαδικό χώρο και τη χορήγηση φοιτητικής βίζας με δικαίωμα εργασίας σε νέους από την Ελλάδα, κατά τα πρότυπα συμφωνιών με ασιατικές χώρες.

β) Επαγγελματική και κοινωνική ενσωμάτωση

Επαγγελματικά, οι Έλληνες της Αυστραλίας, στις αρχές του 20^{ου} αιώνα στράφηκαν, από την αναζήτηση χρυσού, σε άλλα επαγγέλματα, όπως η λειτουργία καφενείων, καταστημάτων και η καλλιέργεια οστράκων (Gilchrist 1992). Εγκαταστάθηκαν κυρίως στις μεγάλες πολιτείες, ενώ λιγότεροι εργάζονταν εποχιακά σε πόλεις όπως Darwin, Kalgoorlie, Port Pirie, Ceduna, καθώς και σε αγροτικές περιοχές κατά μήκος του ποταμού Murray (Tsounis 1993). Ιδιαίτερα, η Πέρθη ήταν από τα αστικά κέντρα όπου εγκαταστάθηκαν νησιώτες Έλληνες και ίδρυσαν εθνικοτοπικούς συλλόγους (Yannakis 1996). Αν και ο χαρακτήρας της προπολεμικής μετανάστευσης ήταν ανδροκρατικός και δεν ευνοούσε το σχηματισμό οικογενειών, ο

⁶⁸ Επίσης, έρευνα της Αυστραλο-ελληνικής κοινωνικής πρόνοιας, μέρος της οποίας παρουσιάστηκε στην ομογενειακή εφημερίδα Νέος Κόσμος αναφέρει πως στο διάστημα από 1 Ιουλίου 2012 έως 30 Μαΐου 2013 τριάντα τρεις χιλιάδες εννιακόσιοι πενήντα ένας (33,951) Ελληνοαυστραλοί και Έλληνες έφθασαν στη Αυστραλία. Από αυτούς το 60% είναι Ελληνοαυστραλοί που επέστρεψαν στην Αυστραλία, ενώ το 40% είναι Έλληνες πολίτες (Νικολόπουλος 2014).

⁶⁹ Επίσημα, την τελευταία 10ετία μεταναστεύουν κατά μέσο όρο 100 άτομα από Ελλάδα στην Αυστραλία. Συγκεκριμένα, σύμφωνα με στοιχεία του αυστραλιανού Υπουργείου Μετανάστευσης το 2010 μετανάστευσαν 792 άτομα, το 2011 ήρθαν 870. Επίσης, οι αφίξεις των Ελλήνων που ήρθαν με τουριστική βίζα το 2010 ήταν 6,655 και το 2011 ήρθαν 5,221 με τουριστική βίζα. Επιπλέον, για το έτος 2013 μόνο 501 άτομα ήλθαν ως μετανάστες, 240 στο πλαίσιο επανασύνδεσης οικογενειών και 38 ως ειδικευμένοι μετανάστες (Νικολόπουλος 2014).

οικογενειακός θεσμός συνέβαλε στην ίδρυση οικογενειακών επιχειρήσεων, ως ανάγκη συσπείρωσης απέναντι στην αφομοιωτική πολιτική της Αυστραλίας της εποχής εκείνης (Tsounis 1971).

Μεταπολεμικά, μεγάλος αριθμός Ελλήνων μετανάστευσε και εγκαταστάθηκε κυρίως σε αστικά κέντρα, ως εργατικό δυναμικό, έχοντας χαμηλό μορφωτικό επίπεδο σε αντίθεση με τους Έλληνες των προηγούμενων περιόδων, που είχαν ήδη βελτιώσει την κοινωνικοοικονομική τους θέση στην Αυστραλιανή κοινωνία (Tsounis 1971, Τάμης 2000). Η πρώτη μεταπολεμική γενιά Ελλήνων μεταναστών στην Αυστραλία απασχολήθηκε κυρίως στον πρωτογενή τομέα, ως εργάτες σε βιοτεχνίες στα μεγάλα αστικά κέντρα (Karardis & Tamis 1988). Παράλληλα, ένας ικανός αριθμός ανέπτυξε οικογενειακή επιχειρηματικότητα, σε τομείς όπως συννοικιακά «Milk bars», «Fish and chips» και επιχειρήσεις διατροφής (Alexakis & Janiszewski 1998). Από πλευράς φύλου, τις δεκαετίες του 1950 και 1960 τα δύο τρίτα των μεταναστών από την Ελλάδα ήταν γυναίκες, σύμφωνα με την αυστραλιανή πολιτική για μόνιμη εγκατάσταση ελληνικών οικογενειών (Price 1963). Η εγκατάσταση των Ελλήνων σε κοντινά προάστια των αυστραλιανών μεγαλουπόλεων και η δημιουργία ελληνικών γειτονιών ευνοήθηκε από επαγγελματικούς, οικογενειακούς και πολιτισμικούς παράγοντες (Tamis 2005). Για μεγάλο χρονικό διάστημα οι Έλληνες της πρώτης γενιάς παρέμειναν εγκλωβισμένοι επαγγελματικά, οικονομικά και οικιστικά.⁷⁰ Παράγοντες αποκλεισμού ήταν η έλλειψη γλώσσας, το χαμηλό μορφωτικό επίπεδο, η διαφορετική κουλτούρα και η δυσπιστία της αγγλοσαξονικής κοινωνίας. Επιπλέον, η αγορά εργασίας συντελούσε στον αφελληνισμό των Ελλήνων, σύμφωνα με την οποία οι μετανάστες και οι γυναίκες αντιμετώπιζαν τη μεροληψία των εργοδοτών και τοποθετούνταν σε μη προνομιούχες θέσεις, ως αποδείξεις κατωτερότητας (Castles et al 1988).

Οι επόμενες γενιές εντάχθηκαν σε μεγαλύτερο βαθμό σε σχέση με την πρώτη γενιά στον επαγγελματικό και κοινωνικό ιστό της χώρας, ύστερα από μακροχρόνιο αγώνα. Η υιοθέτηση της πολιτικής του πολυπολιτισμού και παράλληλα οι αγώνες και οι φιλοδοξίες των Ελλήνων οδήγησαν στην επαγγελματική, οικονομική, κοινωνική, πολιτική και πολιτισμική ένταξή τους στην αυστραλιανή κοινωνία. Μεγάλος αριθμός Ελληνοαυστραλών δεύτερης γενιάς αν και βίωσε τη μεροληψία και τις διακρίσεις μιας μονοπολιτισμικής εκπαίδευσης, στη διάρκεια των σχολικών χρόνων, κατάφερε να διακριθεί μορφωτικά (Dimitreas 1998, Tamis 2005). Επιπλέον, σημαντικός αριθμός Ελληνοαυστραλών δραστηριοποιήθηκε στην πολιτική ζωή της χώρας, διεκδικώντας υπουργικές και βουλευτικές θέσεις. Η παρουσία των Ελλήνων δεύτερης γενιάς στον πολιτικό, εμπορικό, επιχειρηματικό, εκπαιδευτικό και επιστημονικό χώρο προδιαθέτει ευνοϊκά για την εθνοπολιτισμική συνέχεια (Κόντης & Τάτσης 2012).

⁷⁰ Ο εγκλωβισμός αυτός αναφέρεται στη χαμηλή οικιστική κινητικότητα της πρώτης γενιάς για μεγάλο χρονικό διάστημα, πριν βελτιώσουν την οικονομική τους θέση. Ως αποτέλεσμα της βελτίωσης αυτής οι ελληνικές οικογένειες παρουσιάζουν υψηλό δείκτη κυριότητας και ιδιοκτησίας κατοικιών. Το 41.86% των Ελληνοαυστραλών είναι ιδιοκτήτες ξεπληρωμένης κατοικίας, έναντι του 25.98% σε σχέση με το μέσο Αυστραλό (ABS 2011d). Επίσης, το 40.65% των Ελληνοαυστραλών έχουν δάνειο για την κύρια κατοικία τους έναντι του 39.47% αυστραλιανού μέσου όρου. Ενώ, μόλις το 13.27% των Ελληνοαυστραλών είναι ενοικιαστές κατοικίας σε σχέση με το 26.12% του μέσου Αυστραλού.

Ανοδικά εκδηλώθηκε και η επαγγελματική κινητικότητα των αυστραλογεννημένων (της δεύτερης και τρίτης γενιάς) σε σχέση με τους ελλαδογεννημένους, που εκπροσωπούν την πρώτη γενιά, σύμφωνα με τα δεδομένα της αυστραλιανής στατιστικής υπηρεσίας (ABS 2011c), όπως διακρίνουμε στον επόμενο πίνακα.

Πίνακας 2.2: Επαγγελματική Κινητικότητα Ελληνοαυστραλιανής Ομογένειας (Σε ποσοστά)

Επαγγελματική κατηγοριοποίηση	Ελλαδογεννημένοι	Αυστραλογεννημένοι	Συνολικά αυστραλιανά ποσοστά
Διευθυντικά στελέχη, εξειδικευμένοι επαγγελματίες	7.39	19.32	15.98
Τεχνικοί και προσωπικό εμπορίου	4.16	6.80	6.62
Κοινωνικοί και θρησκευτικοί οργανισμοί, προσωπικές υπηρεσίες	4.65	13.19	11.40
Εργάτες, πωλητές, χειριστές μηχανημάτων, οδηγοί	8.79	11.86	11.38
Σύνολο εργαζομένων	25.77	51.17	46.76
Άνεργοι, εκτός εργατικού δυναμικού (π.χ. συνταξιούχοι)	70.51	22.10	29.42
Ελλιπή, ακαθόριστα στοιχεία	3.66	1.66	5.40
Ηλικία 0-14	0.84	25.07	19.80
Σύνολο ατόμων	99,935	285,487	21,507,719

Η ανάγνωση των παραπάνω στοιχείων δείχνει πως το μεγαλύτερο ποσοστό των ελλαδογεννημένων είναι εκτός εργατικού δυναμικού (70.51%), ενώ μόνο το 25.77% συνεχίζουν να εργάζονται, επιβεβαιώνοντας ότι λόγω ηλικίας βρίσκονται σε φάση επαγγελματικής ύφεσης. Το 8.79% συνεχίζουν να εργάζονται ως εργάτες, πωλητές, χειριστές μηχανημάτων και οδηγοί. Το 7.39% είναι διευθυντικά στελέχη και εξειδικευμένοι επαγγελματίες, το 4.65% εργάζονται σε κοινωνικούς, θρησκευτικούς οργανισμούς και προσωπικές υπηρεσίες και το 4.16% είναι τεχνικοί και προσωπικό εμπορίου. Επίσης, τα στοιχεία είναι ελλιπή και ακαθόριστα για το 3.66% των ελλαδογεννημένων, ενώ μόλις το 0.84% είναι μέχρι και 14 ετών. Η επαγγελματική κινητικότητα των αυστραλογεννημένων είναι η εξής: Σύνολο εργαζομένων: 51.17%, άνεργοι ή εκτός εργατικού δυναμικού: 22.10%, διευθυντικά στελέχη και εξειδικευμένοι επαγγελματίες: 19.32%, κοινωνικοί, θρησκευτικοί οργανισμοί και προσωπικές υπηρεσίες: 13.19%, εργάτες, πωλητές, χειριστές μηχανημάτων και οδηγοί: 11.86%, τεχνικοί και προσωπικό εμπορίου: 6.80%. Επίσης, τα στοιχεία είναι ελλιπή και ακαθόριστα για το 1.66% των αυστραλογεννημένων, ενώ το 25.07% είναι μέχρι 14 ετών και εκτός επαγγελματικής κατηγοριοποίησης. Τα γενικότερα αυστραλιανά ποσοστά εμφανίζονται ως εξής: σύνολο εργαζομένων 46.76%, άνεργοι και εκτός εργασίας 29.42%, διευθυντικά στελέχη, εξειδικευμένοι επαγγελματίες: 15.98%, κοινωνικοί και θρησκευτικοί οργανισμοί, προσωπικές υπηρεσίες: 11.40%, εργάτες, πωλητές, χειριστές μηχανημάτων, οδηγοί: 11.38%, τεχνικοί και προσωπικό εμπορίου: 6.62%. Τα στοιχεία είναι ελλιπή και ακαθόριστα για το 5.40% του πληθυσμού. Τέλος, το 19.80% είναι ηλικίας μέχρι και 14 ετών. Τα προηγούμενα πιστοποιούν την ανοδική επαγγελματική κινητικότητα των αυστραλογεννημένων, δηλαδή της δεύτερης κυρίως γενιάς Ελληνοαυστραλών ιδιαίτερα σε επαγγελματικά πεδία όπως διευθυντικά στελέχη, εξειδικευμένοι επαγγελματίες, κοινωνικοί και θρησκευτικοί οργανισμοί και προσωπικές υπηρεσίες, ενώ δεν παρουσιάζονται αξιοσημείωτες διαφοροποιήσεις σε άλλα επαγγέλματα σε σύγκριση με τον αυστραλιανό μέσο όρο.

γ) Θρησκευτική εξέλιξη και οργάνωση

Οι πρώτες ελληνορθόδοξες εκκλησίες (Gilchrist 1988) ήταν οι ιστορικές εκκλησίες της Αγίας Τριάδας στο Σύδνεϋ (1897) και του Ευαγγελισμού στη Μελβούρνη (1901).⁷¹ Πηγές αναφέρουν τον πανορθόδοξο χαρακτήρα των πρώτων εκκλησιών και τη συνεργασία Ελλήνων με άλλους Ορθοδόξους, ιδιαίτερα συριακής καταγωγής. Σταδιακά, ιδρύθηκαν ελληνικές Ορθόδοξες εκκλησίες, ανταποκρινόμενες στην πληθυσμιακή αύξηση των ελληνικών κοινοτήτων, αποκτώντας εθνικά ελληνικό χρώμα (Chryssavgis 1988). Ωστόσο, προέκυψαν εντάσεις μεταξύ κοινοτικών και θρησκευτικών παραγόντων για την υπαγωγή των εκκλησιών στην πνευματική δικαιοδοσία του Οικουμενικού Πατριαρχείου ή στην εκκλησία της Ελλάδας. Έτσι, το 1924, με τη δημιουργία Ιεράς Μητρόπολης στην Αυστραλία, εκδηλώθηκε διαίρεση μεταξύ αρχιεπισκοπής και κοινοτήτων. Η διαίρεση αυτή, γνωστή ως εκκλησιαστικό πρόβλημα επέδρασε ανασταλτικά στην πολιτισμική και συλλογική εξέλιξη του Ελληνισμού (Simmons 1986).

Μεταπολεμικά, αναβαθμίσθηκε η θρησκευτική οργάνωση της ελληνικής παροικίας, με την προαγωγή της Ιεράς Μητρόπολης Αυστραλίας σε Ιερά Αρχιεπισκοπή Αυστραλίας (1959) και την εξάπλωση του ενοριακού δικτύου, την περίοδο ποιμαντορίας του Αρχιεπισκόπου Ιεζεκιήλ (1959-1974). Σύντομα, η ενότητα του ελληνισμού δοκιμάστηκε με το δεύτερο σχίσμα, που δημιουργήθηκε. Ορισμένες από τις παλιές ελληνικές κοινότητες ίδρυσαν αυτοκέφαλη εκκλησία με έδρα την Αδελαΐδα, η οποία θεωρείται σχισματική από την Ιερά Αρχιεπισκοπή (Tsonis 1993). Μετά το 1974, με την άφιξη του νέου αρχιεπισκόπου κ. Στυλιανού το ενοριακό σύστημα αναπτύχθηκε πνευματικά, οργανωτικά και οικονομικά εκπροσωπώντας σήμερα κεντρικό εκφραστή της ελληνορθόδοξης παρουσίας και ταυτότητας στην Αυστραλία.⁷² Διοικητικά αποτελεί τμήμα του Οικουμενικού Πατριαρχείου Κωνσταντινούπολης, με ισχυρή αλληλεπίδραση με άλλες ελληνορθόδοξες εκκλησίες της διασποράς, την ελλαδική εκκλησία και πνευματικά κέντρα όπως το Άγιο Όρος.⁷³ Παρά τη θρησκευτική διαίρεση του ελληνισμού, καταβλήθηκαν προσπάθειες για επίτευξη συνεργασίας μεταξύ Αρχιεπισκοπής και Κοινοτήτων, οδηγώντας στη θρησκευτική ένταξη και προσχώρηση της ιστορικής Κεντρικής Ελληνικής Κοινότητας του Σύδνεϋ στο σύστημα της Αρχιεπισκοπής (Καλλός 2011). Ο εθνικός χαρακτήρας της ελληνικής Ορθόδοξης εκκλησίας στην Αυστραλία είναι ευδιάκριτος,⁷⁴ ενώ θετική χαρακτηρίζεται η συμβολή της στη γλωσσική και πολιτισμική συνέχεια του ελληνισμού. Αυτό εκδηλώνεται και από την εύνοιά της στη χρήση και διάδοση της ελληνικής γλώσσας, τόσο στον εσωτερικό της χώρο όσο και μέσω του δικτύου σχολείων που εγκαθίδρυσε. Οι μελλοντικές προκλήσεις που αντιμετωπίζει η ελληνορθόδοξη εκκλησία στην Αυστραλία συμπεριλαμβάνουν ζητήματα όπως η επέκταση της αγγλικής στο λειτουργικό της, η ενδεχόμενη αριθμητική μείωση του εκκλησιάσματος, με τη βιολογική αποχώρηση της πρώτης γενιάς και η σταδιακή απεθνικοποίησή της – δηλαδή ο σχηματισμός μιας πανορθόδοξης

⁷¹ Πριν το 1897 η ελληνορθόδοξη παροικία ήταν εκκλησιαστικά ακέφαλη, καθώς δεν υπήρχε μόνιμος ιερέας. Πρώτος ιερέας ήταν ο Αρχιμανδρίτης Δωρόθεος Μπακαλιάρος.

⁷² Στο δίκτυο της Ιεράς Αρχιεπισκοπής Αυστραλίας εντάσσονται 124 ναοί, οχτώ ημερήσια Ελληνορθόδοξα Κολέγια, 81 απογευματινά και Σαββατιανά σχολεία, 73 κατηχητικά προγράμματα, πέντε κέντρα κοινωνικής πρόνοιας, 16 γηροκομεία γνωστά ως «Βασιλειάδα» και η κυκλοφορία της εφημερίδας «Το Βήμα», σε μηνιαία βάση (Kyriakopoulou-Baltatzis 2005).

⁷³ Σύμφωνα με εκτιμήσεις της Ιεράς Αρχιεπισκοπής Αυστραλίας, περισσότεροι από 20 Ελληνοαυστραλοί μοναχοί πλαισιώνουν τις τάξεις του μοναχισμού στο Άγιο Όρος.

⁷⁴ Αποτελεί βασική θέση της Ελληνικής Ορθόδοξης εκκλησίας στην Αυστραλία πως αποτελεί θεματοφύλακα όχι μόνο της Ορθόδοξης παράδοσης αλλά και της ελληνικότητας (Χαρκιανάκης 1993).

αυστραλιανής εκκλησίας, χωρίς ωστόσο οι τάσεις αυτές να έχουν πλατιά αποδοχή στην παρούσα φάση (Kyriakoulou-Baltatzi 2005).

δ) Συλλογική συγκρότηση: αστικές κοινότητες και αδελφότητες

Πρόσφατη έρευνα στην Αυστραλία (Τάμης & Τσιανίκας 2014) έδειξε πως ο ελληνισμός εκπροσωπείται με περισσότερες από 1230 αστικές κοινότητες, εθνοτοπικές, αθλητικές, πολιτιστικές, εμπορικές, πολιτικές, θρησκευτικές και κοινωφελείς οργανώσεις. Ο κοινοτικός θεσμός («αστικές κοινότητες» σύμφωνα με το Δαμανάκη 2004), παράλληλα, με το ενοριακό σύστημα, αποτέλεσε και αποτελεί τον ενσάρκωτή της συλλογικής οργάνωσης και εξέλιξης του ελληνισμού στους αντίποδες. Συνολικά, ο κοινοτικός θεσμός, όπως και ο ενοριακός κινήθηκε με χαμηλούς ρυθμούς πριν το Β'ΠΠ. Η ίδρυση των ελληνικών κοινοτήτων στη Μελβούρνη και στο Σύνδνεϋ (1897) έπαιξε πρωταγωνιστικό ρόλο στην πολιτισμική, θρησκευτική, εκπαιδευτική και κοινωνική εξέλιξη της ελληνικής παροικίας, δίνοντας διέξοδο στις πολλαπλές κοινωνικές, πολιτισμικές, ψυχαγωγικές και εκπαιδευτικές ανάγκες της, με το πρώτο ελληνικό σχολείο να ιδρύεται το 1902 (Tsounis 1971). Παράλληλα, με τον κοινοτικό και ενοριακό θεσμό, σημαντικότατο ρόλο στην οργανωτική ζωή των Ελλήνων έπαιξαν και οι εθνοτοπικές οργανώσεις. Προπολεμικά, υπήρχαν στην Αυστραλία περισσότερες από 32 αδελφότητες, αναπτύσσοντας δίκτυα αλληλεγγύης και κοινωνικοποίησης για τα μέλη τους. Αδελφότητες όπως οι σύλλογοι Ιθακησίων και Καστελλοριζίων πρωταγωνίστησαν στη συλλογική ζωή του ελληνισμού (Allimponos 2002).

Μεταπολεμικά, τα κύματα μαζικής μετανάστευσης, ιδιαίτερα από την Πελοπόννησο και τη Μακεδονία πύκνωσαν αριθμητικά τις παλιές συλλογικές οργανώσεις και δημιούργησαν νέες κοινότητες, εθνοτοπικούς συλλόγους, πολιτιστικές και θεατρικές ομάδες, ποδοσφαιρικά σωματεία, ελληνικά απογευματινά και σαββατιανά σχολεία (Gilchrist 1988). Ωστόσο, σε πολλές περιπτώσεις δεν έλειψαν οι αντιθέσεις και ρήξεις μεταξύ των νέων και των προπολεμικών Ελλήνων μεταναστών, καθώς εκδηλώθηκε πολιτισμική, ταξική, οικονομική και ιδεολογική διαφοροποίηση μεταξύ τους⁷⁵ (Tsounis 1971). Στη δεκαετία του 1990 λειτουργούσαν στην Αυστραλία περισσότερες από 600 εθνοτοπικές οργανώσεις και 180 ελληνορθόδοξες κοινότητες και ενορίες στην Αυστραλία (Arvanitis 2000), εξυπηρετώντας τις πολιτιστικές και θρησκευτικές ανάγκες της ελληνοαυστραλιανής παροικίας. Στην εξέλιξή τους, οι εθνοτοπικές οργανώσεις αποτέλεσαν εκφραστή της πρώτης γενιάς, καλύπτοντας τις κοινωνικές, ψυχολογικές και πολιτισμικές τους ανάγκες, ως γέφυρες αλληλεπίδρασης με την ιδιαίτερη πατρίδα, ενώ παράλληλα ο ρόλος τους αναδείχθηκε υποστηρικτικός στην προβολή ελληνικών εθνικών ζητημάτων.⁷⁶ Επιπλέον, αποτέλεσαν χώρους θαλπωρής και καταξίωσης της πρώτης γενιάς, η οποία ανταποδοτικά και εθελοντικά στήριξε και έδωσε κύρος στις οργανώσεις αυτές, στο χώρο της ελληνικής παροικίας και στην ευρύτερη αυστραλιανή κοινωνία. Σήμερα, ως συλλογικά σχήματα βρίσκονται σε μεταβατική πορεία, με τη δραστηριότητα πολλών

⁷⁵ Π.χ. εκδηλώθηκαν ιδεολογικές εντάσεις μεταξύ προπολεμικών και μεταπολεμικών μελών των ελληνικών οργανώσεων (Tsounis 1971, 1993), καθώς επίσης και πολιτικές-ιδεολογικές εντάσεις την περίοδο του εμφύλιου σπαραγμού (1944-1949) και της Ελληνικής δικτατορίας (1967-1974).

⁷⁶ Οι περιπτώσεις αυτές συμπεριλαμβάνουν τη δραστηριότητα των εθνοτοπικών οργανισμών σε ζητήματα εθνικού περιεχομένου, όπως το Μακεδονικό και το Κυπριακό, που σχετίζεται με το σχετικό πρόσφατο χαρακτήρα της ελληνικής μετανάστευσης στην Αυστραλία, σε σχέση με άλλες ηπείρους (Katsikas et al 1995).

αδελφοτήτων να περιορίζεται, καθώς παρατηρείται διαγενειακή ασυνέχεια. Ο ρόλος τους και οι κοινωνικοποιητικές τους προοπτικές για τη δεύτερη και τρίτη γενιά, ως φορείς πολιτισμοποίησης, διαφοροποιούνται αναπόφευκτα σε σχέση με τον αντίστοιχο για την πρώτη γενιά. Έχουν ωστόσο τη δυνατότητα να πληροφορήσουν τις νεότερες γενιές για την τοπική κουλτούρα του τόπου καταγωγής και να μεταδώσουν βιωματικά στοιχεία της τοπικής πολιτισμικής τους ταυτότητας. Η μελλοντική τους συνέχεια και η εκπροσώπησή τους εξαρτώνται σε μεγάλο βαθμό από τη συσπείρωσή τους σε ευρύτερα σχήματα και δευτεροβάθμιες οργανώσεις (Baltatzis 2003, Δαμανάκης 2007). Πολλά από τα ελλαδογεννημένα μέλη των συλλόγων έχουν αποχωρήσει βιολογικά ή βρίσκονται σε φάση βιολογικής ύφεσης, με συνέπεια τις αυξημένες τους ανάγκες για συλλόγους και κέντρα πρόνοιας ηλικιωμένων. Οι ανάγκες αυτές της πρώτης γενιάς Ελληνοαυστραλών καλύπτονται με την ίδρυση γηριατρείων και γηροκομείων, μεταξύ των οποίων διακρίνονται η «Βασιλειάδα», η «Φροντίδα», η «Ελληνοαυστραλιανή Κοινωνική Πρόνοια» (Κυριακοπούλου 2000) και άλλοι οργανισμοί.

ε) Ελληνική γλώσσα και ελληνόγλωσση εκπαίδευση

Η ελληνική γλώσσα στην αυστραλιανή ήπειρο έχει 243,300 ομιλητές ⁷⁷ και αντιπροσωπεύει την πέμπτη περισσότερο διαδεδομένη γλώσσα στην Αυστραλία εκτός Αγγλικής (Μανδαρινική 1.7%, Ιταλική 1.5%, Αραβική 1.4%, Καντονέζικη, 1.3%, Ελληνική 1.3%, Βιετναμέζικη 1.2%). Η παρουσία της παραμένει ιδιαίτερα ισχυρή εντός της οικογένειας, της Ορθόδοξης εκκλησίας, της παροικιακής ζωής, των ελληνικών μέσων ενημέρωσης, καθώς επίσης στην πολιτική ζωή, στην πολιτιστική κίνηση (π.χ. θέατρο, μουσική, πολιτιστικές εκδηλώσεις) και στους συλλόγους ηλικιωμένων. Ιδιαίτερα σημαντική αναδεικνύεται η παρουσία των Ελληνοαυστραλών πρώτης γενιάς σε σχέση με την ελληνική γλώσσα, με δεδομένο ότι σε παναυστραλιανό επίπεδο το 93.7% της πρώτης γενιάς χρησιμοποιεί την ελληνική στο σπίτι (ABS 2011).

Οι κεντρικές (αστικές) ελληνικές κοινότητες στις αυστραλιανές μεγαλουπόλεις αποτέλεσαν τα προπολεμικά κύτταρα της ελληνόγλωσσης εκπαίδευσης στις αρχές του περασμένου αιώνα (Φίφης 2011). Στις δεκαετίες του 1960 και 1970, ο αυξημένος αριθμός μαθητών ελληνικής καταγωγής οδήγησε στην επέκταση των ελληνικών σχολείων με φορείς τις ελληνικές κοινότητες, τις ενορίες, αλλά και ιδιώτες, αρχικά στα εσωτερικά προάστια, των αστικών κέντρων (Φίφης 2000), ενώ στη δεκαετία του 1980 απλώθηκαν και στα εξωτερικά προάστια με την πληθυσμιακή μετακίνηση των Ελλήνων. Ωστόσο, δεν έλειψαν οι ανταγωνισμοί μεταξύ των φορέων ελληνομάθειας για προσέλκυση μαθητών και καθιέρωση τους στην ελληνοαυστραλιανή κοινωνία (Tamis 2005), υιοθετώντας δηλαδή πρακτικές εργαλειοποίησης της ελληνικής γλώσσας, με γνώμονα τα στενά συμφέροντα του φορέα τους. Η προώθηση της πολυπολιτισμικής εκπαίδευσης στην Αυστραλία, στα μέσα της δεκαετίας του 1970 συνέβαλε στην επέκταση της ελληνικής γλώσσας στα αυστραλιανά κρατικά σχολεία, στην ανάπτυξη δίγλωσσων προγραμμάτων, στην καθιέρωση των ελληνικών στις τελευταίες λυκειακές τάξεις, ως μάθημα εισαγωγής στο Πανεπιστήμιο. Επιπλέον, τα ελληνικά επεκτάθηκαν και στα Ελληνικά Ημερήσια Σχολεία (ΕΗΣ), από το 1979, με αποτέλεσμα να λειτουργούν σήμερα εννέα ΕΗΣ. Παράλληλα, οι Νεοελληνικές Σπουδές

⁷⁷ Ο αριθμός αυτός είναι μειωμένος κατά 8,917 άτομα σε σχέση με την απογραφή του 2006.

συμπεριλήφθηκαν και στο χώρο της τριτοβάθμιας παιδείας, στη Μελβούρνη, στο Σύδνεϋ, στην Πέρθη και τέλος στο Ντάργουιν (Arvanitis 2000).

Οι δεκαετίες του 1960 και 1970 υπήρξαν η εποχή επέκτασης της ελληνικής, ενώ η δεκαετία του 1980 αποτέλεσε μεταβατική περίοδο. Αντίθετα, η δεκαετία του 1990 (Φίφης 2000) και ιδιαίτερα η πρώτη και δεύτερη δεκαετίες του 21^{ου} αιώνα αναδεικνύονται κρίσιμες για τη μελλοντική εξέλιξη της ελληνικής γλώσσας. Παλαιότερα προβλήματα της ελληνόγλωσσης εκπαίδευσης στην Αυστραλία αφορούσαν κυρίως την έλλειψη κατάλληλου διδακτικού υλικού και την ελλιπή παιδαγωγική κατάρτιση των ομογενών εκπαιδευτικών (Kyriakorouliou – Baltatzi 2002). Την πρώτη δεκαετία του 21^{ου} αιώνα η ελληνοαυστραλιανή εκπαίδευση βρίσκεται αντιμέτωπη με διλήμματα όπως η συρρίκνωση της μαθητικής βάσης, η δραματική μείωση του χρόνου διδασκαλίας, που σε ορισμένες περιπτώσεις είναι μόνο μια περίοδος και το πολυεπίπεδο των τμημάτων στα δημόσια σχολεία, η σταδιακή πτώση του επιπέδου ελληνομάθειας, η αδυναμία προσέλκυσης ικανού αριθμού μαθητών μη ελληνικής καταγωγής και η κάμψη της ενεργοποίησης των ελληνικών οργανώσεων και των γονέων υπέρ των ελληνόγλωσσων προγραμμάτων που κινδυνεύουν (Tamis 2005, Pappas 2011). Παράλληλα, χαμηλές εμφανίζονται η συνεκτικότητα και οι δεσμοί διασυνεργασίας των διάφορων μορφών ελληνόγλωσσης εκπαίδευσης. Επιπλέον, έχει μειωθεί σημαντικά ο αριθμός των ελλαδογεννημένων εκπαιδευτικών, οι οποίοι ήταν φυσικοί ομιλητές της ελληνικής, χωρίς ωστόσο πολλές φορές να έχουν την απαραίτητη παιδαγωγική κατάρτιση. Η πλειοψηφία των ομογενών εκπαιδευτικών είναι αυστραλογεννημένοι και αυστραλοσπουδαγμένοι, με το επίπεδο της ελληνομάθειάς τους να ποικίλει από περίπτωση σε περίπτωση. Στο μέλλον, ενδεχομένως να προκύψει έλλειψη διδακτικού προσωπικού, με δεδομένο πως δεν λειτουργούν πλέον πανεπιστημιακές σχολές για μελλοντικούς εκπαιδευτικούς των νεοελληνικών και ο αριθμός των Ελλήνων αποσπασμένων έχει ήδη συρρικνωθεί σημαντικά⁷⁸ (Tsiarikas & Maadad 2013). Ο σταδιακός περιορισμός των προγραμμάτων ελληνομάθειας σχετίζεται με παράγοντες όπως οι δημογραφικές διαγενειακές μεταβολές στο χώρο της ελληνικής παροικίας, η ανάπτυξη μιας συμβολικής σχέσης με την ελληνικότητα διαγενειακά, η κάμψη του ενεργού ενδιαφέροντος της δεύτερης γενιάς για τη μετάδοση της ελληνικής γλώσσας, η οικιστική μετακίνηση της δεύτερης γενιάς σε εξωτερικά προάστια των αυστραλιανών μεγαλουπόλεων και η αύξηση των μικτών γάμων (Kyriakorouliou-Baltatzi 2002). Επιπρόσθετα, επηρεάζεται από τη μετατόπιση του ενδιαφέροντος των αυστραλιανών αρχών προς όφελος των εμπορικών ασιατικών γλωσσών, οι οποίες προτάσσουν κριτήρια οικονομικού ορθολογισμού στη χάραξη της γλωσσικής πολιτικής, με βάση το υψηλό ισοζύγιο εμπορικών συναλλαγών Αυστραλίας με ασιατικές χώρες (Lo Bianco & Slaughter 2009). Παρά την ανοδική πορεία ορισμένων ασιατικών γλωσσών, την τελευταία δεκαετία οι αριθμοί τους ακολουθούν σταδιακά φθίνουσα πορεία. Ευρύτερα, παρά την ρητορική για έμφαση στις αξίες της πολυπολιτισμικής εκπαίδευσης η προτεραιότητα των ευρωπαϊκών γλωσσών, συμπεριλαμβανομένης και της νεοελληνικής διαφοροποιήθηκε, σε πρακτικό επίπεδο (Baldwin 2011). Ακόμη ισχυρότερη συμπίεση δέχθηκαν τα

⁷⁸ Αντίθετα, στα σαββατιανά και απογευματινά τμήματα ελληνικής γλώσσας, των κοινοτήτων, ενοριών και με ανεξάρτητο φορέα δεν υφίσταται πρόβλημα στελέχωσής τους με εκπαιδευτικούς την τελευταία τριετία, λόγω του έντονου νεομεταναστευτικού ρεύματος από Ελλάδα, χωρίς ωστόσο να διαθέτουν την απαραίτητη παιδαγωγική κατάρτιση, αν και έχουν το πλεονέκτημα ότι είναι φυσικοί ομιλητές της ελληνικής γλώσσας.

προγράμματα ελληνικής γλώσσας. Ήδη με την έναρξη του 21^{ου} αιώνα επηρεάστηκαν αρνητικά οι νεοελληνικές σπουδές στο χώρο των Πανεπιστημίων, στα κρατικά σχολεία αλλά και στα εθνικά σχολεία, τα οποία εμφανίζονται ανθεκτικότερα με διαφαινόμενο μελλοντικό κίνδυνο η ελληνομάθεια να αποτελέσει σταδιακά εσωτερικό παροικιακό φαινόμενο (Τάμης & Τσιανίκας 2014). Τα στατιστικά στοιχεία αποτυπώνουν μια δυσσίωση πορεία της ελληνικής γλώσσας, ιδιαίτερα στις ανώτερες γυμνασιακές τάξεις.⁷⁹ Αντίθετα, στις πρώτες τάξεις της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης παρατηρείται μεγάλη προσέλευση μικρών μαθητών ελληνικής καταγωγής (ΓΣΕΜ 2012β). Η άφιξη μεγάλου αριθμού Ελλήνων νεομεταναστών την τελευταία πενταετία επέδρασε ευεργετικά στην εξέλιξη της ελληνογλωσσικής εκπαίδευσης, τόσο αριθμητικά όσο και ποιοτικά, ανεβάζοντας το επίπεδο ελληνομάθειας. Η εκπαιδευτική παρέμβαση της Κεντρικής Κοινότητας Μελβούρνης και Βικτωρίας με την καθιέρωση προχωρημένων τμημάτων ελληνικής γλώσσας, φαίνεται να λειτουργεί ευεργετικά υπέρ των νέο-αφιχθέντων ελλαδιτών μαθητών (Τάμης & Τσιανίκας 2014). Ωστόσο, η κίνηση αυτή έχει επικριθεί από εκπαιδευτικούς κοντινών σχολικών τμημάτων ελληνικής γλώσσας, προβάλλοντας ως βασικό ζητούμενο στη σύγχρονη ελληνοαυστραλιανή εκπαίδευση την κάλυψη των εκπαιδευτικών αναγκών της τρίτης γενιάς Ελληνοαυστραλών, παρά η δημιουργία ενός υπερσχολείου και η δημιουργία πρόσκαιρων εντυπώσεων.

Σύμφωνα με εμπειριστατωμένη ερευνητική εργασία, ο αριθμός των μαθητών παναυστραλιανά, που παρακολουθούσαν ελληνικά στο δημοτικό και στο γυμνάσιο, το έτος 2010 ανέρχονταν στους 31,615 μαθητές (Tsianikas & Maadad 2013, σ. 585). Έρευνα του Πανεπιστημίου Κρήτης έδειξε ότι για το έτος 2013 ο αντίστοιχος αριθμός ήταν 30,363 μαθητές (Τάμης & Τσιανίκας 2014). Συντηρητικότερα ωστόσο εμφανίζονται τα διαθέσιμα στοιχεία του ΓΣΕΜ. Συγκεκριμένα, το έτος 2010 η ελληνογλωσσική εκπαίδευση στην Αυστραλία είχε 28,500 μαθητές στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση (ΓΣΕΜ 2010), ενώ για το έτος 2013 ο αντίστοιχος αριθμός ήταν 25,828 (ΓΣΕΜ 2013). Επιπλέον, στο χώρο της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, παναυστραλιανά,⁸⁰ παρακολούθησαν ολοκληρωμένο κύκλο ελληνικών σπουδών σε αμιγή τμήματα 345 φοιτητές (ΓΣΕΜ 2013). Η προαναφερόμενη αριθμητική απόκλιση αντανακλά τις αντικειμενικές δυσκολίες ακριβούς υπολογισμού του αριθμού των μαθητών, τόσο από τις Ελλαδικές και τις Αυστραλιανές Πολιτειακές Εκπαιδευτικές Αρχές, όσο και από ανεξάρτητους ερευνητές και επιστημονικούς φορείς εξαιτίας του πολύμορφου και μεταβαλλόμενου χαρακτήρα της ελληνογλωσσικής εκπαίδευσης. Μεγαλύτερες ακόμη δυσκολίες προκύπτουν για απομακρυσμένες σχολικές μονάδες (στη διασπορά της διασποράς) ή ακόμη μονάδες που διακόπτουν τη λειτουργία τους ή δε διατηρούν επικοινωνία και συνεργασία με το ΓΣΕΜ. Επιπλέον, ένας ανεξακρίβωτος αριθμός μαθητών διακόπτει τη φοίτησή του, μετακινείται σε άλλο φορέα ή διδάσκεται ελληνικά κατ' οίκον.

⁷⁹ Ο αριθμός υποψηφίων στο VCE (Year 12) για την ελληνική γλώσσα, στην Πολιτεία της Βικτωρίας τη δεκαετία 1999-2009 συρρικνώθηκε κατά 120%: 658 μαθητές το 1999 και 258 μόλις μαθητές το έτος 2009 και 246 το 2011. Ενώ, στην Πολιτεία της Νέας Νότιας Ουαλίας οι μαθητές που επέλεξαν τα Ελληνικά για τις εξετάσεις του HSC (Year 12) ήταν 140 για το 2011 (ΓΣΕΜ 2012β).

⁸⁰ Παράλληλα με τους αμιγείς αυτούς κύκλους ελληνικών σπουδών 1,150 φοιτητές από την ευρύτερη αυστραλιανή κοινωνία ήταν εγγεγραμμένοι σε διατηρησιακά προγράμματα, παρακολουθώντας θεματικούς κύκλους για τη συγκριτική λογοτεχνία, τις ευρωπαϊκές και μεσαιωνικές σπουδές και γενικότερα τον ελληνικό πολιτισμό (ΓΣΕΜ 2013).

Το έτος 2011 η αυστραλιανή γλωσσική πολιτική επαναπροσδιόρισε τις προτεραιότητές της για τη διδασκαλία γλωσσών και πολιτισμών, ιδιαίτερα στο δημόσιο σύστημα εκπαίδευσης, στα πλαίσια της ACARA (Australian Curriculum, Assessment and Reporting Authority), ως συνεπακόλουθο εξειδικευμένων ερευνών που πραγματοποιήθηκαν τα τελευταία χρόνια για την αναμόρφωση της διδασκαλίας γλωσσών και πολιτισμών σε παναυστραλιανό επίπεδο (MCEETYA 2005, Lo Bianco 2009) και ιδιαίτερα ασιατικών γλωσσών (De Kretser & Spence-Brown 2010, Kohler & Mahnken 2010), αλλά και των πιλοτικών εφαρμογών που ακολούθησαν την τετραετία 2008-2012. Οι κινητοποιήσεις των συλλογικών οργανώσεων του ελληνισμού και η άσκηση πολιτικών-εκπαιδευτικών παρεμβάσεων έπαιξαν καθοριστικό ρόλο για να συμπεριληφθεί, τελικά η Ελληνική, ως μια από τις δεκατέσσερις προτεινόμενες γλώσσες, οι οποίες κατανεμήθηκαν σε τρεις δέσμες προτεραιοτήτων (Τάμης & Τσιανίκας 2014).⁸¹ Τα ελληνικά συμπεριλήφθηκαν στην τρίτη ομάδα σπουδαιότητας, ως γλώσσα υψηλής χρήσης στην Αυστραλία, έχοντας ισχυρή βάση ομιλητών στο χώρο της οικογένειας και των συλλογικών οργανώσεων. Η θεσμική αυτή κατοχύρωση αποτελεί εφιαλτήριο για παραπέρα συνέχιση της παρουσίας της Ελληνικής στο κρατικό φορέα. Ωστόσο, δε δόθηκε η απαραίτητη έμφαση στον ιστορικό ρόλο της Ελληνικής στη διαμόρφωση του δυτικού πολιτισμού. Παρά τη σημαντική θεσμική αυτή κατάκτηση η μελλοντική θέση της ελληνικής γλώσσας στα δημόσια σχολεία εξαρτάται από τη θέληση των διευθυντών των σχολικών μονάδων, από το συσχετισμό των δυνάμεων εντός της σχολικής κοινότητας (Pappas 2011), αλλά και την εγρήγορση των συλλογικών οργανώσεων του ελληνισμού για υποστήριξη των ελληνόγλωσσων προγραμμάτων (Tsiانikas & Maadad 2013).

στ) Ευρύτερη πολιτιστική ανάπτυξη και ψυχαγωγία

Η πολιτιστική ανάπτυξη του ελληνισμού στην Αυστραλία εκδηλώθηκε πολύμορφα σε ποικίλους τομείς όπως τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης (ΜΜΕ), τα γράμματα, οι τέχνες και ο αθλητισμός. Ιδιαίτερα στενή ήταν και εξακολουθεί να είναι σε μικρότερο βαθμό σήμερα, η αθλητική σχέση της ελληνοαυστραλιανής ομογένειας με το ευρωπαϊκό ποδόσφαιρο, το οποίο διαδραμάτισε κεντρικό ρόλο ως πόλος κοινωνικοποίησης της πρώτης και δεύτερης γενιάς (Tsiανikas & Maadad 2013).⁸²

Ο ελληνόγλωσσος τύπος στην Αυστραλία αναπτύχθηκε αμέσως μετά την ελληνική μεταπολεμική μαζική μετανάστευση και συνεχίζει να έχει δυναμική παρουσία (Tsiανikas & Maadad 2013).⁸³ Παράλληλα, υπάρχουν ελληνόφωνα προγράμματα στον κρατικό ραδιοσταθμό SBS, αρκετοί ραδιοφωνικοί σταθμοί στις μεγάλες πολιτείες, καθώς επίσης και σταθμοί κλειστής κυκλοφορίας. Επιπλέον, λειτουργούν και ελλαδικοί σταθμοί τηλεόρασης όπως EPTWorld-ERT (η λειτουργία της οποίας έχει ανασταλεί), ΜΕΓΑ και ANTENA, οι

⁸¹ Η πρώτη δέσμη γλωσσών συμπεριέλαβε τα Κινέζικα (Μανδαρινή) και τα Ιταλικά ως περισσότερο διαδεδομένες γλώσσες διεθνώς. Η δεύτερη ομάδα συμπεριέλαβε τα Γαλλικά, τα Γερμανικά, τα Ινδονησιακά, τα Κορεάτικα, τα Γιαπωνέζικα και τα Ισπανικά, ως γλώσσες επίσης διαδεδομένες διεθνώς. Στην τρίτη ομάδα γλωσσών κατατάχθηκαν τα Νέα Ελληνικά, τα Αραβικά και τα Βιετναμέζικα ως γλώσσες διαδεδομένης χρήσης στην Αυστραλία (ACARA 2013).

⁸² Γνωστές ομάδες είναι η Ελλάς Μελβούρνης, ο Αλέξανδρος, το Ολύμπικ στο Σύδνεϋ, η Ελλάς Αδελαΐδας, η Δόξα και η Αθηνά στο Περθ.

⁸³ Στις δέκα ελληνόφωνες εφημερίδες στην Αυστραλία συμπεριλαμβάνονται: Νέος Κόσμος, Νέα Ελλάδα, Τα Νέα, Ελληνικός Κήρυκας, Κόσμος, Αδέσμευτο Βήμα, Εκκλησιαστικό Βήμα, Αθλητική Ηχώ, Νέα Πατρίδα, Παροικιακό Βήμα. Η κυκλοφορία τους έχει συρρικνωθεί σταδιακά την τελευταία δεκαεπταετία, εξαιτίας των δημογραφικών αλλαγών και τη βιολογική αποχώρηση της πρώτης γενιάς. Η προσπάθειά τους για προσέλκυση της δεύτερης γενιάς Ελληνοαυστραλών με την καθιέρωση αγγλικού ένθετου δεν απέδωσε τα αναμενόμενα αποτελέσματα, ήδη από τις αρχές της προηγούμενης δεκαετίας (Τάμης 2001).

οποίοι προβάλλουν εικόνες από τη σύγχρονη ελληνική πραγματικότητα και προσελκύουν ιδιαίτερα το ενδιαφέρον των Ελλήνων ηλικιωμένων.

Η δραστηριότητα των Ελλήνων στα γράμματα και στον πολιτισμό εκφράστηκε με ζωτικότητα, ιδιαίτερα στη Μελβούρνη, όπου συγκεντρώνεται η πλειοψηφία του ελληνισμού στην Αυστραλία.⁸⁴ Πολλοί συγγραφείς, λογοτέχνες και ποιητές δραστηριοποιήθηκαν σε ελληνοαυστραλιανό επίπεδο, ενώ άλλοι καθιερώθηκαν στην αυστραλιανή κοινωνία ή πέτυχαν διεθνή αναγνώριση (π.χ. Στυλιανός Χαρκιανάκης, Δημήτρης Τσαλουμάς, Αντιγόνη Κεφαλά, Χρήστος Τσιόλας).⁸⁵ Σημαντική πολιτιστική δραστηριότητα εκδηλώθηκε επίσης και στο παροικιακό θέατρο, παλαιότερα και σήμερα με σημαντικές θεατρικές παρουσίες, όπως ο Νίκος Σκιαδόπουλος,⁸⁶ η Κούλα Τέο, ο Θεόδωρος Πατρικαρέας και η Σοφία Καθάρου (Tamis 2005).⁸⁷ Επιπλέον, η πολιτιστική παραγωγή εκδηλώθηκε και σε άλλους τομείς της τέχνης όπως η ζωγραφική, ενώ ορισμένοι διακρίθηκαν ως μουσικοσυνθέτες.⁸⁸ Αξιόλογη δραστηριότητα εκδηλώθηκε και στη συγκρότηση χορωδιών, με τη χορωδία των Φλωριναίων να συνεχίζει την παρουσία της στον 21^ο αιώνα. Επιπλέον, η ελληνική καλλιτεχνική παραγωγή και κίνηση εκδηλώνεται και μέσα από την ύπαρξη σύγχρονων μουσικών σχημάτων, αλλά και παραδοσιακών συγκροτημάτων. Επιπρόσθετα, δεκάδες Έλληνες καλλιτέχνες από την Ελλάδα επισκέπτονται πόλεις της Αυστραλίας, δίνοντας την ευκαιρία στο ελληνικό κοινό για άμεση επαφή με τη σύγχρονη ελλαδική καλλιτεχνική κίνηση. Ταυτόχρονα, η πολιτισμική παραγωγή και δραστηριότητα συμπεριλαμβάνει πληθώρα παραδοσιακών γεγονότων εθνοκοινοτικού χαρακτήρα, αναπαραστάσεις τοπικών εθίμων και πανηγύρια, που αποτελούν σημεία αναφοράς στην πολιτισμική ζωή της ελληνοαυστραλιανής ομογένειας, αν και παρατηρείται σταδιακή κάμψη της δραστηριότητάς τους.

Το πολιτιστικό έργο ορισμένων συλλογικών φορέων έχει αναδειχθεί σε μακροχρόνιο θεσμό (Δαμανάκης 2004γ).⁸⁹ Συνολικότερα, η πολιτιστική εξέλιξη του ελληνισμού στην Αυστραλία βασίσθηκε στις ελλαδοκεντρικές προϋποθέσεις της πρώτης γενιάς, με διηγήσεις μιας ελλαδικής ταυτότητας περασμένων εποχών (φαινόμενο γνωστό ως πάγωμα του χρόνου - frozen time), με ένα σημαντικό τμήμα του ελληνισμού, ακόμα και της πρώτης γενιάς να μην ταυτίζεται με τους σύγχρονους πολιτισμικούς νεωτερισμούς και ξενικά πρότυπα που παρατηρεί όταν επισκέπτεται την Ελλάδα (Baltatzis 2003). Παρά

⁸⁴ Η δραστηριότητά τους αντανακλάται και στα λογοτεχνικά περιοδικά που κυκλοφορούν, όπως της Ένωσης Ελληνοαυστραλών λογοτεχνών.

⁸⁵ Η λογοτεχνική παραγωγή της πρώτης γενιάς κατά κανόνα κάλυψε ζητήματα σχετικά με την μετανάστευση και την προσαρμογή τους στην Αυστραλία. Ιδιαίτερα αυξημένη παρουσιάσθηκε η παραγωγή αυτή μέχρι τη δεκαετία του 1990. Αξίζει να υπογραμμισθεί η σημαντική συγγραφική δραστηριότητα και παραγωγή των Ελληνίδων συγγραφέων τα τελευταία σαράντα χρόνια (Ηροδότου 2009). Βασικό γνώρισμα της πρώτης γενιάς των Ελληνοαυστραλών λογοτεχνών και συγγραφέων ήταν η χρήση της ελληνικής γραφής, η έντονη νοσταλγία για την πατρίδα και οι ελπίδες για νέα ζωή στη νέα πατρίδα (Καναράκης 1987). Αντίθετα, η δεύτερη γενιά Ελληνοαυστραλών λογοτεχνών υιοθετεί την αγγλική ως μέσο έκφρασης, αναφερόμενη συχνά στη διαχείριση της διπολιτισμικότητάς της και στο ταξίδι προσαρμογής της στην αυστραλιανή κοινωνία (Καναράκης 2003, Τσιανίκας 2007).

⁸⁶ Η θεατρική σκηνή «Γέφυρα» του Σκιαδόπουλου στη Μελβούρνη παρήγαγε σημαντικό έργο μεταξύ των ετών 1978-1994.

⁸⁷ Στη Μελβούρνη συνεχίζουν την παρουσία τους θεατρικοί θίασοι, όπως της Ένωσης Αιγυπτιακών Ελλήνων (ΕΕΑΜΑ) και του Μακρυγιώργου. Παράλληλα, ξεχωριστό ενδιαφέρον παρουσιάζει η θεατρική παραγωγή εθνοκοινοτικού χαρακτήρα (π.χ. το Ποντιακό Θέατρο Αυστραλίας).

⁸⁸ Μορφές που διακρίθηκαν στον χώρο αυτό ήταν πρόσωπα όπως ο μουσικοσυνθέτης Χρήστος Ιωαννίδης, η Μπέτη Εξηντάρη, ο Στέλιος Τσιόλας και άλλοι.

⁸⁹ Ενδεικτικά αναφερόμαστε στο φεστιβάλ «Αντίποδες» στη Μελβούρνη, στο «Ελληνικό Φεστιβάλ Σύδνεϋ και το «Γλέντι» στην Αδελαΐδα, από τις αντίστοιχες ελληνικές κεντρικές κοινότητες. Σημαντική επίσης πολιτιστική παρουσία είναι τα «Δημήτρια» των Παμμακεδονικών Ενώσεων Αυστραλίας.

την πλούσια πολιτιστική παραγωγή, η καλλιτεχνική δημιουργία της ελληνοαυστραλιανής παροικίας, χαρακτηρίζεται από συντηρητισμό, εσωστρέφεια και ελλαδοκεντρισμό, έχει φολκλωρικό χαρακτήρα και δεν ανέπτυξε μηχανισμούς εκτεταμένης αλληλεπίδρασης με την πλατιά κοινωνία (Tsiarikas & Maadad 2013).

ζ) Σχέσεις Ελλάδας - ελληνοαυστραλιανής παροικίας

Οι δεσμοί και οι σχέσεις της ελληνοαυστραλιανής παροικίας με την Ελλάδα είναι πολυεπίπεδοι και ισχυροί, ρεαλιστικοί και ιδεολογικοί. Εκδηλώνονται σε πολλαπλούς τομείς της ανθρώπινης δραστηριότητας, όπως ο πολιτισμός, η εκπαίδευση, η πολιτική, το εμπόριο, η θρησκεία και η καλλιτεχνική παραγωγή. Το ενδιαφέρον της ελληνικής πολιτείας για τον ελληνισμό της Αυστραλίας εμφανίσθηκε αργοπορημένα, συγκριτικά με τον ευρωπαϊκό χώρο. Η θρησκευτική, κοινοτική, εθνικοτοπική και γενικότερα πολιτισμική ανάπτυξη του αυστραλιώτη ελληνισμού για μεγάλο διάστημα βασίσθηκε σχεδόν αποκλειστικά στις δυνάμεις αυτοοργάνωσής του (Κόντης & Τάτσης 2012). Για πολλές δεκαετίες υπήρχε εδραιωμένη η ιδεολογία πως η Ελλάδα ως εθνικό κέντρο οφείλει να μεριμνά για τις ανάγκες της ελληνικής ομογένειας, στο βαθμό που αυτή διεκδικεί τη μέριμνα του κέντρου και συμβάλλει στην προαγωγή των ελληνικών συμφερόντων στην αυστραλιανή κοινωνία. Η ιδεολογία αυτή έβρισκε και βρίσκει πλατιά απήχηση μεταξύ των Ελληνοαυστραλών πρώτης γενιάς (Arvanitis 2000). Έτσι, οι σχέσεις των ελληνοαυστραλιανών οργανώσεων με την Ελλάδα χαρακτηρίστηκαν από τον ελλαδοκεντρισμό της πρώτης γενιάς και την αναπαραγωγή εξαρτώμενου λόγου. Οι εσωτερικές δομικές αδυναμίες του ελληνισμού στην Αυστραλία, ο πολυκερματισμός των δυνάμεων, το εκκλησιαστικό πρόβλημα και η απουσία οργανωμένου ελληνικού λόμπυ δυσχέραναν την ισότιμη αλληλεπίδραση με την Ελλάδα. Μέσα στο παραπάνω πλαίσιο σχέσεων η ελλαδική κρατική παρουσία και παρέμβαση στο ελληνοαυστραλιανό χώρο έχει επικριθεί στο παρελθόν από αρκετά άτομα και φορείς, καθώς επίσης και από τον Ορθόδοξο ποιμενάρχη ως μεροληπτική, σε περιπτώσεις όπως το ΣΑΕ (Greek Orthodox Archdiocese 2003) και η δραστηριότητα Ελλήνων διπλωματών ακόμη παλαιότερα (Χαρκιανάκης 1993, σ.83).

η) Δίκτυα εκπαιδευτικής συνεργασίας Ελλάδας-ελληνοαυστραλιανής παροικίας

Ένα ζωτικό πεδίο που εκδηλώθηκε η μεθοδευμένη μέριμνα των ελλαδικών αρχών για τον ελληνισμό της Αυστραλίας αφορά τη στήριξη της ελληνόγλωσσης εκπαίδευσης, με την ίδρυση και λειτουργία των Γραφείων Συντονιστών (πρώην Συμβούλων πριν το 1997) Εκπαίδευσης στην Αυστραλία (ΓΣΕΜ), το 1977. Η εκπαιδευτική βοήθεια που δόθηκε από την Ελλάδα προς τον ελληνισμό της Αυστραλίας, ήταν τεράστια σε ανθρώπινο δυναμικό και προγράμματα. Ωστόσο, δεν ανταποκρίθηκε αποτελεσματικά στις μεταβαλλόμενες ανάγκες των διδασκομένων, παρά τις νομοθετικές, θεσμικές παρεμβάσεις και τα προγράμματα που αναπτύχθηκαν (Κυριακοπούλου-Baltatzí 2002). Στην προσπάθεια αναμόρφωσης της παιδείας στην Αυστραλία συνέβαλε σημαντικά το πρόγραμμα «Παιδεία Ομογενών», του Πανεπιστημίου Κρήτης, από τα τέλη της δεκαετίας του 1990, με δράσεις όπως η παραγωγή έντυπου και ηλεκτρονικού εκπαιδευτικού υλικού για τα ελληνικά ως δεύτερη και ως ξένη γλώσσα, η επιμόρφωση ομογενών εκπαιδευτικών, η φιλοξενία μαθητών, η ίδρυση και στήριξη του εκπαιδευτικού κέντρου «Λόγος» στο Πανεπιστήμιο του Flinders και άλλες δραστηριότητες. Με την εκπνοή της πρώτης δεκαετίας του 21^{ου}

αιώνα, τα τρία Γραφεία Συντονιστών Εκπαίδευσης στην Αυστραλία το 2010 συμπύχθηκαν σε ένα, με κομβικό γραφείο της Μελβούρνης, ως μια προσπάθεια περικοπής των δημόσιων δαπανών, λόγω της οικονομικής δυσπραγίας την οποία διέρχεται η Ελλάδα. Παράλληλα, οι δράσεις του προγράμματος «Παιδεία Ομογενών»-Ε.ΔΙΑ.Μ.ΜΕ περιορίστηκαν εξαιτίας των δυσχερειών χρηματοδότησής του από τις ελλαδικές αρχές. Το έτος 2011 η ελληνική πολιτεία εισήγαγε νέο θεσμικό πλαίσιο για την ελληνόγλωσση εκπαίδευση στη διασπορά, ελαττώνοντας τον αριθμό των αποσπασμένων από 70 σε 30 (ΓΣΕΜ 2012α), ενώ επιτελικόι θεσμοί στήριξης της ελληνικής γλώσσας και πολιτισμού, όπως η Μόνιμη Μικτή Διυπουργική Επιτροπή μεταξύ Ελλάδας και Βικτωρίας έχουν αδρανοποιηθεί την τελευταία δεκαετία. Παρόμοια και οι μορφωτικές εκπαιδευτικές συμφωνίες μεταξύ Ελλάδας και Πολιτειακών Υπουργείων Παιδείας. Οι προηγούμενοι περιορισμοί μεταβάλλουν τη δυναμική σχέσεων του τρίπολου Ελλάδα - ελληνική παροικία - Αυστραλία στο πεδίο της ελληνοαυστραλιανής εκπαίδευσης και της εθνοπολιτισμικής και γλωσσικής ταυτότητας της τρίτης γενιάς Ελληνοαυστραλών. Θα πρέπει παράλληλα να συνυπολογισθούν και οι πολυεπίπεδες αδυναμίες της ελληνοαυστραλιανής παροικίας για εκπαιδευτική αυτοδιαχείριση και συνεργατική δράση των φορέων της ελληνόγλωσσης εκπαίδευσης. Ταυτόχρονα, ο οικονομικός εξορθολογισμός της αυστραλιανής γλωσσικής πολιτικής δημιουργεί επιπρόσθετες συμπίεσεις στο χώρο της ελληνομάθειας. Στη σημερινή παγκοσμιοποιημένη κοινωνία οι παραδοσιακοί τρόποι στήριξης της ελληνοαυστραλιανής εκπαίδευσης με ελλαδικά προγράμματα, όπως αυτά που εκφράζονται μέσω του Γραφείου Συντονιστή Εκπαίδευσης, αλλά και του Πανεπιστημίου Κρήτης (πρώην Παιδεία Ομογενών) χρειάζεται να αξιολογηθούν και να επαναπροσδιορισθούν καταλληλότερες δράσεις για τη στήριξη της ελληνικής πολιτισμικής και γλωσσικής ταυτότητας της τρίτης γενιάς Ελληνοαυστραλών, σε συνάρτηση με τα όρια ευθύνης και τις πολιτικές επιλογές των αυστραλιανών αρχών, αλλά και τη συνευθύνη της οργανωμένης ελληνοαυστραλιανής παροικίας.

Ανακεφαλαιώνοντας, η προπολεμική παρουσία του ελληνικού στοιχείου στην Αυστραλία κινήθηκε υποτονικά. Αντίθετα, τα μεταπολεμικά κύματα μαζικής μετανάστευσης αποτέλεσαν την κινητήρια δύναμη για τη συλλογική, εθνικοτοπική, κοινοτική, ενοριακή, εκπαιδευτική και πολιτισμική ανάπτυξη της ελληνοαυστραλιανής ομογένειας. Η πρώτη γενιά Ελλήνων κατά κανόνα περιορίστηκε εργασιακά, γλωσσικά, κοινωνικά και οικιστικά. Αντίθετα, οι επόμενες γενιές ενσωματώθηκαν στους θεσμούς της αυστραλιανής κοινωνίας, αν και στη διάρκεια της σχολικής ηλικίας ικανός αριθμός Ελληνοαυστραλών δεύτερης γενιάς κοινωνικοποιήθηκε σε μονοπολιτισμικό περιβάλλον, πριν την καθιέρωση του πολυπολιτισμού. Σημαντικό ρόλο στη συλλογική ζωή της ελληνοαυστραλιανής κοινωνίας, από θρησκευτική, εθνοπολιτισμική και κοινωνική άποψη έπαιξε και παίζει η Ορθόδοξη εκκλησία, παράλληλα με τις Κοινότητες, τις εθνικοτοπικές οργανώσεις και άλλους πολιτισμικούς φορείς. Διαγενειακά, ο ρόλος των συλλογικών οργανώσεων στην Αυστραλία μεταβάλλεται σταδιακά, καθώς διαφοροποιείται το ζητούμενο στη δεύτερη και τρίτη γενιά, σε σχέση με την ελληνικότητα και την κοινωνικοποίησή τους. Η ελληνόγλωσση εκπαίδευση ύστερα από μια λαμπρή πορεία ανάπτυξης, συρρικνώνεται σταδιακά, ως αποτέλεσμα δημογραφικών, εκπαιδευτικών, πολιτικών και πολιτισμικών μεταβολών. Παράλληλα, κάμψη παρουσιάζουν τα μέσα στήριξης της ελληνόγλωσσης εκπαίδευσης από την Ελλάδα, εξαιτίας της

οικονομικής κρίσης που διέρχεται ως χώρα. Συνολικότερα, η ελληνική γλώσσα αποτελεί μια από τις ισχυρότερες αριθμητικά γλώσσες στην Αυστραλία, ενώ τα ελληνικά μέσα ενημέρωσης, η ελληνοαυστραλιανή λογοτεχνική παραγωγή, το ελληνοαυστραλιανό θέατρο και η ελληνική καλλιτεχνική ζωή στην Αυστραλία συνεχίζουν να αποτελούν έκφραση μαζικότητας και κύρους της ελληνικής. Επιπλέον, η ελληνική παροικία στην Αυστραλία παρέμεινε ελλαδοκεντρική για μακρύ χρόνο, εκφράζοντας τους πόθους της πρώτης γενιάς για εθνοπολιτισμική διατήρηση και ανάπτυξη.

2.3.2 Ελληνοαυστραλιανή Οικογένεια: Πολιτισμικά και Στατιστικά Χαρακτηριστικά

Η παρουσίαση της ελληνοαυστραλιανής οικογένειας αποτελεί αναπόσπαστο τμήμα της θεωρητικής ανασκόπησης, με δεδομένο πως συνδέεται άμεσα με τη διαμόρφωση της ελληνικότητας των σύγχρονων Ελληνοαυστραλών εφήβων. Για το λόγο αυτό στην πορεία του παρόντος υποκεφαλαίου εξετάζονται συνοπτικά οι εξής θεματικές περιοχές:

- α) Η εξέλιξη του οικογενειακού θεσμού στην Αυστραλία
- β) Στατιστικά χαρακτηριστικά των εθνοτικών οικογενειών στην Αυστραλία
- γ) Οι εθνοτικές οικογενειακές αξίες στο αυστραλιανό πλαίσιο
- δ) Διεθνικοί γάμοι και οικογένεια
- ε) Ελληνοαυστραλιανή οικογένεια: Μετάβαση από τις πατριαρχικές δομές σε πυρηνικά σχήματα
- στ) Μορφές Ελληνοαυστραλιανών οικογενειών και έγγαμη οικογενειακή κατάσταση
- ζ) Εθνοτική διαγενειακή τυπολογία
- η) Ελληνοαυστραλιανή οικογένεια και τρίτη ηλικία
- θ) Οι ελληνικές οικογενειακές αξίες στο αυστραλιανό πλαίσιο
- ι) Σχήματα οικογενειακής εθνοπολιτισμικής συμπεριφοράς και περιοριστικοί παράγοντες

α) Η εξέλιξη του οικογενειακού θεσμού στην Αυστραλία

Για χιλιάδες χρόνια στην αυστραλιανή ήπειρο, στις πολυάριθμες φυλές των ιθαγενών δεν υπήρχε η έννοια της δυαδικής οικογένειας, ούτε ευδιάκριτα όρια, όπως τα εννοούμε στο δυτικό πολιτισμό και σκέψη (Aspin 1994, Colquhoun & Dockery 2012). Ο βρετανικός αποικισμός εγκαθίδρυσε αργοπορημένα νέες μορφές οικογενειακής οργάνωσης.⁹⁰ Ο θεσμός της οικογένειας πριν το 1850 συνδέθηκε άμεσα με την κοινωνική τάξη και εθνική προέλευση, διακρίνοντας τις οικογένειες των πρώην καταδίκων από αυτές της ανώτερης τάξης, ενώ στη διάρκεια του δέκατου ένατου αιώνα απουσίαζε στην Αυστραλία η μεσαία τάξη (de Vaus 2004). Σταδιακά, η μετανάστευση οικογενειών στην αυστραλιανή γη, από διάφορα σημεία του πλανήτη, αρχικά από τις δυτικοευρωπαϊκές χώρες, αργότερα από τη Νότια Ευρώπη και τις τελευταίες δεκαετίες από χώρες της Ασίας και της Αφρικής εμπλούτισε και διαφοροποίησε τα οικογενειακά σχήματα (Geggie et al 2007).

⁹⁰ Ο δέκατος ένατος αιώνας χαρακτηρίστηκε από τον περιορισμένο αριθμό γυναικών σε σχέση με τους άνδρες, δυσχεραίνοντας τη δημιουργία οικογενειών (Sarantakos 1996). Ήδη από τα πρώτα χρόνια της βρετανικής εποικίσης μόνο το 15% από τους 150,000 καταδίκους ήταν γυναίκες (Aspin 1994).

β) Στατιστικά χαρακτηριστικά των εθνοτικών οικογενειών στην Αυστραλία

Περισσότεροι από το ένα τέταρτο των Αυστραλών (26%) έχουν γεννηθεί εκτός Αυστραλίας, αντιπροσωπεύοντας την πρώτη γενιά, ενώ η αυστραλογεννημένη δεύτερη γενιά αποτελεί το 20% του πληθυσμού. Αντίθετα, η τρίτη και οι επόμενες γενιές συγκροτούν το μεγαλύτερο ποσοστό (53%) (ABS 2011a). Ο οικογενειακός θεσμός των εθνοτικών ομάδων στην Αυστραλία εμφανίζει ετερογενή χαρακτηριστικά από ομάδα σε ομάδα. Οι μεταναστευτικές οικογένειες έχουν κατά μέσο όρο μικρότερο ποσοστό μονογονεϊκών οικογενειών (7% σε σχέση με το γενικό μέσο όρο 11%), ενώ ομάδες από χώρες της Νότιας Αφρικής, της Μέσης Ανατολής, της Νοτιοανατολικής ή Νότιας Ασίας έχουν μεγαλύτερο αριθμό παιδιών.⁹¹ Ιδιαίτερη περίπτωση επίσης αποτελεί ο οικογενειακός θεσμός στους Αυστραλούς Ιθαγενείς, με μεγάλο δείκτη γεννητικότητας (3.3%) (ABS 2006b).⁹²

γ) Οι εθνοτικές οικογενειακές αξίες στο αυστραλιανό πλαίσιο

Αποτελεί αποδεκτή αρχή στο χώρο των κοινωνικών επιστημών ότι η οικογένεια είναι ο κεντρικότερος φορέας πρωτογενούς κοινωνικοποίησης και εθνοπολιτισμοποίησης του ατόμου. Στο χώρο της αναπτύσσονται πρωτογενείς συγγενικοί και πολιτισμικοί δεσμοί, καλλιεργούνται σχέσεις και αφοσιώσεις δομώντας την κοινωνική ύπαρξη του ατόμου (Δαμανάκης 2007).

Εξετάζοντας τα βασικά γνωρίσματα των εθνοτικών οικογενειών στην Αυστραλία, παλαιότερες και νεότερες έρευνες έχουν δείξει πως βασικό μέλημα πολλών μεταναστευτικών οικογενειών αποτελεί η ελαχιστοποίηση της διάβρωσής τους από την κυρίαρχη αγγλοσαξονική ομάδα και τους θεσμούς της κοινωνίας (Smolicz 1981, 1993, Khoo et al 2002). Επίσης, ο οικογενειακός θεσμός σε πολλές εθνότητες χαρακτηρίζεται από μεγαλύτερη σταθερότητα δομών (Cahill & Ewen 1987, Giorgas 2000) και ισχυρότερα δίκτυα οικογενειακής κοινωνικοποίησης σε σύγκριση με τον αυστραλιανό μέσο όρο (Bertelli 1985, Marjobanks 2005). Η δεύτερη γενιά μεταναστών συγκατοικεί σε μεγαλύτερο βαθμό με τους γονείς πριν το γάμο, παρά οι Αγγλο-αυστραλοί συνομιληκοί τους (Khoo 1985, Sonderegger & Barret 2004). Επιπλέον, οι εθνοτικές οικογενειακές αξίες, στον αυστραλιανό χώρο εκδηλώνονται ποικιλόμορφα, με πολλές μεταναστευτικές οικογένειες να θέτουν την οικογένεια στο επίκεντρο της προσωπικής ζωής. Σε ορισμένες νοτιοευρωπαϊκές εθνοτικές ομάδες η προσήλωση σε αξίες όπως η ντροπή, το φιλότιμο και ο σεβασμός εμφανίζεται ισχυρή, συνιστώντας κίνητρο ακαδημαϊκής, επαγγελματικής και κοινωνικής διάκρισης, στα μάτια της ομάδας και του κόσμου (Cahill & Ewen 1987, Baldassar 2007). Συνάμα, ο οικογενειακός κώδικας αξιών παρουσιάζει αποκλίσεις από εθνότητα σε εθνότητα. Πολιτισμικοί δείκτες όπως η εθνοτική γλώσσα, η θρησκευτική πίστη και οι οικογενειακοί δεσμοί διαφοροποιούνται από ομάδα σε ομάδα, ως πυρηνικά της γνωρίσματα και παράγοντες εθνοπολιτισμικής συνέχειας, με την οικογενειακή αλληλοϋποστήριξη να αποτελεί κοινό αξιακό γνώρισμα πολλών εθνοτικών οικογενειών (Sarantakos 1996, Batrouney 2002). Για

⁹¹ Επιπλέον, οικογένειες από την Νοτιοανατολική ή Βόρεια Ασία συγκατοικούν με τη μορφή πολλών νοικοκυριών μαζί σε μεγαλύτερο ποσοστό (5%) σε σχέση με τον αυστραλιανό μέσο όρο (3%). Ακόμα, οικογένειες από την Ασία, τη Μέση Ανατολή ή την Αφρική συγκροτούν εκτεταμένα οικογενειακά σχήματα (συγκατοίκηση τριών γενεών ή άλλων συγγενικών προσώπων) με ποσοστό 7% σε σχέση με το μέσο όρο (2%) της Αυστραλίας.

⁹² Η έννοια της πυρηνικής οικογένειας είναι πιο άγνωστη, ενώ οι ηλικιωμένοι παίζουν ενεργό ρόλο στην ανατροφή των παιδιών. Παράλληλα, οι Αυστραλοί Ιθαγενείς παρουσιάζουν υψηλότερα ποσοστά από το μέσο αυστραλιανό όρο μονογονεϊκών οικογενειών (ABS Population Characteristics, Aboriginal and Torres Strait Islander Australians, 2006 (4713.0).

παράδειγμα, συνεκτικές παραδοσιακές αξίες της ελληνικής οικογένειας είναι η οικογενειακή αλληλεγγύη, η προσήλωση στην ελληνική γλώσσα και η συμμετοχή στην Ορθόδοξη λατρευτική ζωή, ως κοινωνική πρακτική (Kyriakorouliou – Baltatazi 2005). Στις Ιταλικές οικογένειες η οικογενειακή αλληλεπίδραση αποτελεί το βασικότερο στοιχείο της ταυτότητάς τους στην Αυστραλία, αντίθετα με την ιταλική γλώσσα και τον καθολικισμό⁹³ (Clyne 1991, Baldassar 2005). Σε μια άλλη εθνότητα της διασποράς, την εβραϊκή κοινότητα, κεντρικότερες οικογενειακές αξίες, παράλληλα με τα ισχυρά δίκτυα οικογενειακής συνοχής αναδεικνύονται η αφοσίωση στη συλλογική, οικονομική και πολιτική διάκριση «ως ο περιούσιος λαός», με την εβραϊκή γλώσσα να παίζει ελάχιστο ρόλο εθνοπολιτισμοποίησης (Smolicz 1993).

δ) Διεθνικοί γάμοι και οικογένεια

Οι διεθνικοί γάμοι αποτελούν σημαντική παράμετρο για το μέλλον της αυστραλιανής κοινωνίας (Price 1994, Penny & Khoo 1996, Khoo 2011). Κατά κανόνα, η πρώτη γενιά πολλών εθνοτήτων εκδηλώνει χαμηλά ποσοστά μικτών γάμων.⁹⁴ Στη δεύτερη γενιά τα ποσοστά αποτυπώνονται ανοδικά, με αξιοσημείωτες αποκλίσεις από ομάδα σε ομάδα,⁹⁵ ενώ στην τρίτη γενιά οι διεθνικοί γάμοι κινούνται με ποσοστά πάνω από 75% για τις περισσότερες εθνότητες (Khoo 2004, 2011).⁹⁶ Οι άνδρες παρουσιάζουν υψηλότερη τάση επιμιξίας με άλλες φυλές, σε σχέση με τις γυναίκες, με εξαίρεση ορισμένες ασιατικές ομάδες. Επιπλέον, η τρίτη γενιά στο σύνολο των εθνικών ομάδων επιλέγει κυρίως σύντροφο αγγλόφωνης ή αγγλοσαξονικής καταγωγής, τάση που ερμηνεύεται ως δείγμα κοινωνικής ενσωμάτωσης. Αναπόφευκτα, μέσα από τη σύζευξη των υβριδικών εθνοτικών ταυτοτήτων, η προσήλωση της τρίτης γενιάς στις πατροπαράδοτες εθνοπολιτισμικές αξίες χαλαρώνει και διαμορφώνεται σταδιακά μια μικτή εθνοτικά αυστραλιανή κοινωνία (Khoo 2011).

Οι διεθνικοί γάμοι σε μια κοινωνία αποτελούν το βαρόμετρο της διαπολιτισμικής αλληλεπίδρασης (Cahill 1990). Τα κύρια επιχειρήματα που προβάλλουν οι υποστηρικτές των διεθνικών γάμων είναι ότι συμβάλλουν σημαντικά στη διαπολιτισμική αλληλεπίδραση και αποτελούν μέσο ανακάλυψης του άλλου. Δηλαδή αποτελούν αυτονόητη και βασική προϋπόθεση της κοινωνικής ενσωμάτωσης σε πολυπολιτισμικές κοινωνίες, όπως η Αυστραλία (Cahill 2003). Επίσης, επιχειρηματολογούν πως τα υψηλά ποσοστά ενδογαμίας οδηγούν σε απομονωμένα εθνοτικά σύνολα, δυσχεραίνοντας την κοινωνική συνοχή και την καλλιέργεια μιας ενιαίας αυστραλιανής ταυτότητας, έχοντας την ευχέρεια να ασκούν πολιτικές πιέσεις για την απόκτηση ιδιαίτερων δικαιωμάτων, όπως η πολυγαμία στην περίπτωση των Μουσουλμάνων. Από την άλλη πλευρά, οι ηγέτες των εθνοτικών και θρησκευτικών κοινοτήτων θεωρούν ότι οι διεθνικοί γάμοι,

⁹³ Η ιταλική γλώσσα δεν αποτελεί αυθεντικό εκφραστή μιας ενιαίας ιταλικής ταυτότητας, με δεδομένο πως οι τοπικές ιταλικές διάλεκτοι διχοτομούν μια ενιαία πολιτισμική αναφορά στους Ιταλούς. Παρόμοια, ο καθολικισμός δεν συνιστά εθνοτικό γνώρισμα συνεκτικότητας, αφού η καθολική εκκλησία είναι σαφώς υπερεθνική συμπεριλαμβανοντας διάφορες εθνότητες (Bertelli 1985, Baldassar 2005).

⁹⁴ Δυτικοευρωπαϊκές και Βορειοευρωπαϊκές εθνικές ομάδες στην Αυστραλία εμφανίζουν ήδη από την πρώτη γενιά υψηλότερη επιμιξία σε σχέση με ομάδες νοτιοευρωπαϊκών όπως οι Έλληνες και οι Ιταλοί (Price 1994).

⁹⁵ Στη δεύτερη γενιά ομάδες με αγγλόφωνη προέλευση, δυτικοευρωπαϊκή και ανατολικευρωπαϊκή παρουσιάζουν ποσοστά πάνω από 50% ενώ, οι νοτιοευρωπαϊκές και ασιατικές ομάδες κινούνται με χαμηλότερο βαθμό επιμιξίας. Όσο πιο πολυάριθμη είναι μια εθνοτική ομάδα τόσο αυξάνονται οι ευκαιρίες για τους νέους να σχηματίσουν ομοεθνοτική οικογένεια.

⁹⁶ Παρόμοιες τάσεις εκδηλώνονται για τις νοτιοευρωπαϊκές ομάδες, ενώ δεν μπορούν να διατυπωθούν απόλυτα συμπεράσματα για τις περισσότερες ασιατικές ομάδες, επειδή δεν έχουν δημιουργήσει ακόμα την τρίτη τους γενιά στην Αυστραλία (Castles & Miller 2009, Khoo 2011).

δημιουργούν μια ομογενοποιημένη πολιτισμικά αυστραλιανή κοινωνία, υποδαυλίζουν την εθνοπολιτισμική συνέχεια και το μέλλον των εθνοτικών ομάδων στην Αυστραλία, συμβάλλουν στην αύξηση των διαζυγίων, και οδηγούν σε χαλαρή σχέση των επόμενων γενιών με τις εθνοτικές πολιτισμικές, γλωσσικές και θρησκευτικές παραδόσεις (Castles & Miller 2009).

ε) **Ελληνοαυστραλιανή Οικογένεια: Μετάβαση από τις πατριαρχικές δομές σε πυρηνικά σχήματα**

Πριν το Β'ΠΠ ο ελληνικός οικογενειακός θεσμός στην Αυστραλία ήταν περιορισμένος, με δεδομένες τις ανδροκρατικές δομές της ελληνικής μετανάστευσης. Μεταπολεμικά, τα κύματα μαζικής μετανάστευσης από την Ελλάδα και η ταυτόχρονη μετανάστευση ανδρών-γυναικών δυνάμωσαν το σχηματισμό οικογενειών. Είναι γνωστή μάλιστα, η προγραμματισμένη εγκατάσταση στην Αυστραλία, το 1962 χιλιάδων ανύπαντρων γυναικών, γνωστές στην ελληνοαυστραλιανή ιστορία με το όνομα νύφες, για τη δημιουργία οικογενειών (Gilchrist 1992, Δαμανάκης 2004β). Το φαινόμενο του προξενιού έπαιξε σημαντικό ρόλο στην δημιουργία οικογενειών και εθνοπολιτιστικής συνέχειας κατά την περίοδο 1950-1975, με βάση προσωπικές μαρτυρίες γυναικών (Νάζου 2013).

Οι ελληνοαυστραλιανές οικογένειες, τις πρώτες δεκαετίες της μαζικής μετανάστευσης, είχαν πατριαρχικές δομές, εκφράζοντας τις αυξημένες προσδοκίες της πρώτης γενιάς για μετάδοση του οικογενειακού κώδικα αξιών στη δεύτερη γενιά και ιδιαίτερα στα κορίτσια⁹⁷ (Tsolidis 1985, Price 1994, Tsolidis 2011). Σταδιακά, ο πατριαρχικός χαρακτήρας της ελληνοαυστραλιανής οικογένειας μεταβλήθηκε και οι νέες εργασιακές και πολιτισμικές συνθήκες ευνόησαν τη συγκρότηση πυρηνικών οικογενειών (Mistilis 1985). Η έξοδος των Ελληνίδων στην αγορά εργασίας και η αλληλεπίδραση της δεύτερης γενιάς με τον αυστραλιανό κοινωνικό περίγυρο συνέβαλαν στη μεταβολή αυτή⁹⁸ (Tsolidis 1995).

στ) **Μορφές ελληνοαυστραλιανών οικογενειών και έγγαμη οικογενειακή κατάσταση**

Οι μορφές των ελληνοαυστραλιανών οικογενειών συγκρινόμενες με τον αντίστοιχο αυστραλιανό μέσο όρο (ΑΜΟ), παρουσιάζουν την ακόλουθη εικόνα, όπως διακρίνουμε στον επόμενο πίνακα (ABS 2011e):

Πίνακας 2.3: Μορφές Οικογενειών: Αυστραλία-Παροικία (Σε ποσοστά)

	Μέσος όρος ελληνικής παροικίας	Αυστραλιανός μέσος όρος
Ζευγάρια με παιδιά	56.86	48.42
Ζευγάρια χωρίς παιδιά	19.34	20.64
Μονογονεϊκές οικογένειες	11.94	11.97
Νοικοκυριά ενός ατόμου	8.10	9.22
Ομαδικά νοικοκυριά (π.χ συγκατοίκηση οικογενειών)	1.64	3.49
Άλλες μορφές οικογενειών	1.01	4.35
Αδιευκρίνιστο	0.90	1.87

⁹⁷ Ερευνητές όπως οι Bottomley et al (1983) και η Tsolidis (1985, 2011) διαπίστωσαν διαφορετικές οικογενειακές προσδοκίες απέναντι στα κορίτσια και στα αγόρια και την αυξημένη επιρροή των μητέρων στις θυγατέρες τους στην επιλογή Έλληνα συντρόφου.

⁹⁸ Παρόμοιες μεταβολές στις πατριαρχικές ελληνικές οικογένειες παρατηρήθηκαν τα τελευταία 40 έτη και στην ελλαδική κοινωνία, με τη μετακίνηση πληθυσμών στα αστικά κέντρα, την ανάπτυξη της παιδείας, την βελτίωση της θέσης της γυναίκας, την υπογεννητικότητα, τη μεταβολή των ρόλων των φύλων εντός της οικογένειας (Georgas 2010).

Τα ποσοστά δείχνουν πως η μέση ελληνοαυστραλιανή οικογένεια εμφανίζεται περισσότερο οικογενειακεντρική συγκριτικά με τον αυστραλιανό μέσο όρο (ΑΜΟ). Συγκεκριμένα, η ελληνοαυστραλιανή οικογένεια χαρακτηρίζεται από περισσότερα ζευγάρια με παιδιά (56.86%), έναντι 48.42% του ΑΜΟ. Παρόμοια εμφανίζονται τα ποσοστά ζευγαριών χωρίς παιδιά 19.34%, σε σύγκριση με το 20.64% του ΑΜΟ. Ισομεγέθη επίσης είναι τα ποσοστά των μονογονεϊκών οικογενειών: 11.94% για την ελληνική παροικία και 11.97% τον ΑΜΟ. Επιπλέον, χαμηλότερα είναι τα ποσοστά νοικοκυριών ενός ατόμου για την ελληνική παροικία: 8.10% έναντι 9.22% του ΑΜΟ, όπως επίσης και των ομαδικών νοικοκυριών: 1.64% η ελληνική παροικία και 3.49% ο ΑΜΟ. Παρόμοια, τα ομαδικά νοικοκυριά είναι λιγότερα στην ελληνική παροικία με ποσοστά 1.64% σε σύγκριση με 3.49% του ΑΜΟ. Επιπρόσθετα, το 1.01% της ελληνικής παροικίας και το 4.35% του ΑΜΟ δήλωσαν άλλες μορφές οικογενειών. Τέλος, η μορφή των οικογενειών παραμένει αδιευκρίνιστη για το 0.90% της ελληνικής παροικίας και το 1.87% για του ΑΜΟ.

Εξετάζοντας παραπέρα τις μορφές ελληνοαυστραλιανών οικογενειών με κριτήριο τη χώρα γέννησης, βασισμένοι σε στοιχεία της αυστραλιανής στατιστικής υπηρεσίας (ABS 2011e), διαπιστώνονται τα εξής: οι αυστραλογεννημένοι, παρουσιάζουν πολύ υψηλότερο ποσοστό (64.56%) ζευγαριών με παιδιά σε σύγκριση με τους ελλαδογεννημένους (38.10%) καθώς και με τον ΑΜΟ. Επίσης, οι αυστραλογεννημένοι εκδηλώνουν μικρότερα ποσοστά (12.38%) ζευγαριών χωρίς παιδιά σε σχέση με τους ελλαδογεννημένους (39.08%) και τον ΑΜΟ. Το υψηλό ποσοστό ζευγαριών χωρίς παιδιά στους ελλαδογεννημένους οφείλεται στον ηλικιακό παράγοντα και στις άδειες από παιδιά πλέον οικογενειακές φωλιές.

Παρόμοια, τα δεδομένα που παρουσιάζονται στον επόμενο πίνακα (ABS 2011f) για την έγγαμη οικογενειακή κατάσταση δείχνουν συντηρητικότερη συμπεριφορά της ελληνικής παροικίας σε σχέση με τον ΑΜΟ για δείκτες μέτρησης όπως ο γάμος και η ελεύθερη συμβίωση. Ενώ δεν παρουσιάζονται ισχυρές διαφοροποιήσεις για δείκτες όπως η χηρεία, η διαζυγιότητα, τα ζευγάρια σε διάσταση, τα ανύπαντρα άτομα και τα άτομα κάτω των 14 ετών.

Πίνακας 2.4: Έγγαμη Οικογενειακή Κατάσταση: Αυστραλία – Παροικία (Σε ποσοστά)

	Μέσος όρος ελληνικής παροικίας	Αυστραλιανός μέσος όρος
Γάμος	44.98	39.5
Ελεύθερη συμβίωση	3.69	6.86
Χηρεία	4.88	4.28
Διαζευγμένοι	4.69	5.30
Σε διάσταση	1.82	2.11
Ανύπαντρος / η	21.17	22.68
Κάτω των 14 ετών	18.72	19.77

Τα ποσοστά γάμου για την ελληνοαυστραλιανή οικογένεια εμφανίζονται υψηλότερα (44.98%) σε σύγκριση με το 39.5% του ΑΜΟ. Χαμηλότερα εμφανίζονται τα ποσοστά ελεύθερης συμβίωσης για την ελληνική παροικία, με 3.69%,⁹⁹ σε σχέση με το 6.86% του ΑΜΟ. Ο αριθμός των ατόμων που βρίσκονται σε χηρεία εμφανίζεται με παρόμοιους δείκτες, με 4.88% για την ελληνική παροικία και 4.28% για τον ΑΜΟ. Ο

⁹⁹ Τα ποσοστά αυτά κινούνται ανοδικά στους αυστραλογεννημένους με δείκτη 4.49%.

δείκτης διαζυγιότητας¹⁰⁰ παρουσιάζεται με χαμηλές διαφοροποιήσεις, με ποσοστά 4.69% για την ελληνική παροικία, σε σύγκριση με 5.30% του ΑΜΟ. Παρόμοια, χαμηλή διαφοροποίηση εμφανίζεται για τα άτομα που βρίσκονται σε διάσταση με ποσοστά 1.82% για την ελληνική παροικία έναντι 2.11% του ΑΜΟ. Επιπλέον, δε διαφέρουν αξιοσημείωτα τα ποσοστά ατόμων κάτω των 14 ετών: 18.72% για την ελληνική παροικία σε σχέση με 19.77% του ΑΜΟ. Τέλος, η ηλικία γάμου αργοπορεί και για τα δυο φύλα, γύρω στα 30.¹⁰¹ Η προηγούμενη στατιστική παρουσίαση μαρτυρεί ότι η ελληνοαυστραλιανή παροικία κινείται από οικογενειακή άποψη ανάμεσα στις συντεταγμένες της αυστραλιανής κοινωνίας, αλλά και των αξιών που μεταφυτεύτηκαν από την Ελλάδα. Ορισμένες διαστάσεις εκδηλώνονται με πιο οικογενειοκεντρικά σχήματα συγκριτικά με τον ΑΜΟ, όπως ο γάμος και ζευγάρια με παιδιά, ενώ μειώνονται σταδιακά οι στατιστικές τους διαφοροποιήσεις.

ζ) Εθνοτική διαγενειακή τυπολογία

Η τυπολογία των ελληνικών οικογενειών στην Αυστραλία κατηγοριοποιείται σε έξι τύπους με βάση την εθνοτική καταγωγή των γονέων, δείχνοντας πως η ελληνοαυστραλιανή οικογένεια αποτελεί ετερογενές και ανομοιογενές σύνολο (πίνακας 2.5).

Πίνακας 2.5: Τυπολογία Οικογενειών

Χρονικό κριτήριο	Εθνοτικό κριτήριο	
	ομοεθνοτική οικογένεια Α	διεθνική οικογένεια Β
1. Οικογένεια 1 ^{ης} γενιάς	+	+
2. Οικογένεια 2 ^{ης} γενιάς	+	+
3. Οικογένεια 3 ^{ης} γενιάς	+	+

(Δαμανάκης 2001, Προλεγόμενα Αναλυτικού Προγράμματος για την Ελληνόγλωσση Εκπαίδευση στη Διασπορά)

Το χρονικό κριτήριο αποδίδει τη διαγενειακότητα των ελληνοαυστραλιανών οικογενειών, ενώ το εθνοτικό κριτήριο αναφέρεται στην εθνοτική σύνθεση της οικογένειας.¹⁰² Σήμερα (ABS 2011a), η πλειοψηφία των Ελλήνων στην Αυστραλία είναι δεύτερης (44.8%) και τρίτης γενιάς (24.3%), με ποσοστό ελλαδογεννημένων 30.9% (πρώτη γενιά) και επομένως το αντιπροσωπευτικότερο σχήμα ελληνοαυστραλιανής οικογένειας είναι: παπούδες και γιαγιάδες ελλαδογεννημένοι (ή καταγωγή από Κύπρο) και γονείς αυστραλομεγαλωμένοι ή αυστραλογεννημένοι.

Παραπέρα, ένας κεντρικός παράγοντας που διαμορφώνει την μελλοντική εικόνα της ελληνοαυστραλιανής οικογένειας, αλλά και της ελληνοαυστραλιανής ταυτότητας είναι η ανοδική πορεία των διεθνικών γάμων, στους αυστραλογεννημένους, με ποσοστά πάνω του 60% για τη δεύτερη και τρίτη γενιά μαζί. Αντίθετα, στην πρώτη γενιά Ελληνοαυστραλών οι διεθνικοί γάμοι κινήθηκαν με χαμηλούς ρυθμούς (12% στους άνδρες και 9% στις γυναίκες). Επιπλέον, οι μικτοί γάμοι στην τρίτη γενιά στην πλειοψηφία τους (δύο

¹⁰⁰ Στο 50% των περιπτώσεων, τόσο για την ελληνική παροικία όσο και παναυστραλιανά υπάρχουν δυο παιδιά κατά μέσο όρο.

¹⁰¹ Συγκεκριμένα, η ηλικία γάμου για τους άνδρες στην Αυστραλία είναι 31.6 ετών και στην ελληνοαυστραλιανή ομογένεια 30 ετών. Ενώ, η ηλικία γάμου για τις γυναίκες στην Αυστραλία είναι 29.3 ετών και στην ελληνική παροικία 28 ετών.

¹⁰² Στις ομοεθνοτικές οικογένειες και οι δυο σύζυγοι είναι ελληνικής καταγωγής, ενώ οι διεθνικές οικογένειες αφορούν μεικτούς γάμους.

τρίτα) αφορούν σύντροφο αγγλόφωνης καταγωγής (Kho0 et all 2009, ABS 2011g), φανερώνοντας το βαθμό αλληλεπίδρασης και ενσωμάτωσης.

η) **Ελληνοαυστραλιανή οικογένεια και τρίτη ηλικία**

Τις πρώτες μεταπολεμικές δεκαετίες ο αριθμός των Ελλήνων τρίτης ηλικίας ήταν περιορισμένος, με δεδομένο ότι η συντριπτική πλειοψηφία των Ελλήνων μεταναστών ήταν νέοι.¹⁰³ Σταδιακά, αντιστράφηκαν οι δημογραφικοί όροι και αυξήθηκε ο αριθμός των ηλικιωμένων. Ήδη, στα τέλη της δεκαετίας του 1990 είναι εμφανείς οι ραγδαίες δημογραφικές μεταβολές στη μορφή της ελληνοαυστραλιανής παροικίας (Φίφης 1997), με δραματικές συνέπειες στην εθνοπολιτισμική της συνέχεια. Συχνά, δε συγκατοικούν με τις οικογένειες των παιδιών τους, αλλά κατοικούν σε κοντινή απόσταση, σε «σχέση ανακλητέας απομάκρυνσης»¹⁰⁴ (Κυριακοπούλου 2000). Ένας αξιοσημείωτος, αλλά αδιευκρίνιστος αριθμός Ελληνοαυστραλών ηλικιωμένων εναλλάσσουν μεγάλα διαστήματα διαβίωσης στην Αυστραλία και στην Ελλάδα, κινητικότητα που τουςμπολιάζει πολιτισμικά με σύγχρονες παραστάσεις ελλαδικής ελληνικότητας, ενδυναμώνοντας με τον τρόπο αυτό την ικανότητά τους να αποτελούν πολλαπλασιαστές τους ελληνικού πολιτισμού, προς τα εγγόνια τους, πρακτική που χαρακτηρίζει επίσης και άλλες νοτιοευρωπαϊκές ομάδες ηλικιωμένων (Hugo 2013). Σήμερα, η πρώτη γενιά, καθώς περνά βιολογικά από το προσκήνιο στο παρασκήνιο της οικογενειακής ζωής, συνεχίζει να αποτελεί παράγοντα συναισθηματικής σταθερότητας για τις οικογένειές τους, συμβάλλοντας στη φροντίδα των εγγονών και στην καλλιέργεια της ελληνόγλωσσης συγκρότησής τους (Κυριακοπούλου-Baltatzi 2011). Ωστόσο, ο ρόλος της πρώτης γενιάς στην εθνοπολιτισμοποίηση της τρίτης γενιάς υφίσταται περιορισμούς, από παράγοντες όπως οι παρακάτω: α) η φυσική απουσία των ηλικιωμένων, β) τα διάφορα προβλήματα σωματικής και ψυχικής υγείας, γ) η χηρεία, δ) η απομόνωση και η μοναξιά, ε) η εισαγωγή τους σε ιδρύματα φροντίδας ηλικιωμένων, στ) ο τζόγος, ζ) η μόνιμη εγκατάσταση στην Ελλάδα ή σε άλλη πόλη, η) η διατάραξη διαγενειακής επικοινωνίας για λόγους όπως κληρονομικές διενέξεις και εντάσεις για ζητήματα επιλογής συντρόφου, θ) το χαμηλό μορφωτικό επίπεδο πολλών ατόμων της πρώτης γενιάς και η μη ικανοποιητική γνώση της αγγλικής από αυτούς και της ελληνικής αντίστοιχα από τα εγγόνια και τέλος, ι) το φυσιολογικό διαγενειακό χάσμα επικοινωνίας και κοσμοαντίληψης από γενιά σε γενιά ως αποτέλεσμα διαφορετικών συνθηκών κοινωνικοποίησης (Κυριακοπούλου 2000, Κυριακοπούλου-Baltatzi 2011). Πρόσφατη ερευνητική εργασία έδειξε πως Ελληνοαυστραλοί ηλικιωμένοι, που βρίσκονται σε κατάσταση χηρείας βιώνουν εντονότερα καταστάσεις που σχετίζονται με τη μοναξιά, το άγχος, τη διατάραξη της ψυχολογικής και συναισθηματικής ευεξίας, με αρνητικές επιδράσεις στους ρόλους που επιτελούν (Panagiotopoulos 2013). Τα προηγούμενα έχουν τεκμηριωθεί και από άλλες ερευνητικές εργασίες, υπογραμμίζοντας την ανάγκη για τα ηλικιωμένα μέλη της ελληνοαυστραλιανής οικογένειας, να μην προσεγγίζονται μονοσήμαντα ως πηγή συναισθηματικής σταθερότητας και αστείρευτης προσφοράς για τις οικογένειές τους, αλλά και ως άτομα που χρειάζονται αμφίδρομο και ανταποδοτικά τη φροντίδα και την υποστήριξη των οικογενειών τους, αν

¹⁰³ Επομένως ο οικογενειακός ιστός αναπτύχθηκε πολιτισμικά με την απουσία του παππού και της γιαγιάς για χιλιάδες εγγόνια.

¹⁰⁴ Με τον όρο αυτό υπογραμμίζεται η επιλογή των ηλικιωμένων να κατοικούν σε κοντινή απόσταση από τις οικογένειες των παιδιών τους και να διατηρούν αλληλέγγυους δεσμούς. Αντίθετα, η συγκατοίκηση τριών γενεών αποτελεί αξιοσημείωτη πηγή ενδοοικογενειακών εντάσεων (Κυριακοπούλου 2000).

και εργασιακοί και οικονομικοί ή πρακτικοί παράγοντες αποδυναμώνουν αυτή τη λειτουργία της οικογένειας (Walker et all 2003). Για το λόγο αυτό υπογραμμίζεται η ανάγκη υποστήριξης των οικογενειών από τις αρμόδιες κυβερνητικές υπηρεσίες, ιδιαίτερα όταν διαπιστώνεται ότι οι ηλικιωμένοι αδυνατούν να ζουν αυτόνομα και χρειάζονται εξειδικευμένη φροντίδα (Ghobrieyal 2013).

θ) Οι ελληνικές οικογενειακές αξίες στο αυστραλιανό πλαίσιο

Η συμβολή του ελληνικού πολιτισμού στην οικοδόμηση της αυστραλιανής κοινωνίας αναδεικνύεται σημαντική¹⁰⁵ (Smolicz et all 2001). Ο ελληνισμός της Αυστραλίας μεταφύτεψε στη νέα του πατρίδα τις ιδιαίτερες οικογενειακές πολιτισμικές αξίες¹⁰⁶ και τις θρησκευτικές του παραδόσεις. Η γλώσσα, η Ορθόδοξη πίστη και η οικογενειακή συνοχή συνιστούν τρεις πυρηνικές αξίες ελληνικότητας¹⁰⁷ και η αποκοπή του ατόμου οδηγεί από αυτές οδηγεί στην αποξένωσή του από τον κορμό της ελληνικής παροικίας (Smolicz et all 1985). Ο γλωσσοκεντρισμός της ελληνικής πολιτισμικής ταυτότητας, αντανakλά τον ιστορικό ρόλο της ελληνικής γλώσσας στην εξέλιξη άλλων γλωσσών και την αποφασιστική της συμβολή στον παγκόσμιο πολιτισμό (Kyriakopoulou-Baltatzi 2005). Επιπλέον, ο ελληνοαυστραλιανός τρόπος ζωής, όπως εκδηλώθηκε στην Αυστραλία τις πρώτες τουλάχιστο δεκαετίες μεταπολεμικά, έχει οικογενειοκεντρική βάση και διαφοροποιείται από τα αγγλοσαξονικά πρότυπα (Jeffrey 1998, Smolicz et all 2001). Συνήθως, οι νέοι εξακολουθούν να συγκατοικούν με τις πατρικές τους οικογένειες, μέχρι να σχηματίσουν δική τους οικογένεια.¹⁰⁸ Η ταυτότητα και οι στάσεις ζωής των νέων Ελληνοαυστραλών δεύτερης γενιάς νοηματοδοτούνται στα όρια της οικογενειακής ομάδας. Με αυτή την έννοια παρατηρείται μικρότερη αυτονομία από την οικογένεια σε σύγκριση με τα αγγλο-αυστραλιανά οικογενειακά πρότυπα (Kyriakopoulou-Baltatzi 2011). Παράλληλα, η σύγχρονη ελληνοαυστραλιανή οικογένεια της δεύτερης μεταναστευτικής γενιάς, συγκρινόμενη με τα παλαιότερα πατριαρχικά κλειστά σχήματα της πρώτης γενιάς αλληλεπιδρά πιο εκτεταμένα με το αυστραλιανό πολιτισμικό πλαίσιο, μέσα στο οποίο εξελίσσεται (Riak 2005). Συνάμα, ισχυρά εμφανίζονται τα δίκτυα οικογενειακής διαγενειακής αλληλεπίδρασης, με την πρώτη γενιά να παίζει κεντρικό ρόλο στη γλωσσική και εθνοπολιτισμική συγκρότηση της τρίτης γενιάς (Kyriakopoulou-Baltatzi 2013).

¹⁰⁵ Η έννοια της δημοκρατίας, οι επιστήμες και η φιλοσοφία που συνιστούν τη βάση του δυτικού πολιτισμού και της αυστραλιανής κοινωνίας αποτελούν αξίες που εδραιώθηκαν στον ελλαδικό χώρο.

¹⁰⁶ Οι πολιτισμικές αξίες στην ελληνική οικογενειακή παράδοση δίνουν ιδιαίτερη θέση σε αρετές όπως το φιλότιμο, η φιλοξενία, η υπερηφάνεια, η λεβεντιά, η εργατικότητα, ο σεβασμός στους ηλικιωμένους, η κοινωνική υπόληψη και καταξίωση, ως μέτρο κοινωνικού ελέγχου, με την ομάδα να συνιστά τον εγγυητή του άγραφου αξιακού αυτού κώδικα (Sarantakos 1996).

¹⁰⁷ Οι αξίες αυτές σε ένα συγχρονικό πλαίσιο αναφοράς δε θα μπορούσαν να έχουν καθολική αποδοχή για το σύνολο των Ελλήνων, απανταχού της γης. Ο γλωσσοκεντρισμός της ελληνικής πολιτισμικής ταυτότητας διαμορφώθηκε μέσα από τη μακρά πορεία του ελληνισμού, αποτελώντας βασικό δείκτη ελληνικότητας. Η λατρεία των Ελλήνων στην εθνική τους γλώσσα συνδέεται με τον αναντίρρητο ρόλο που διαδραμάτισε στη διαμόρφωση του παγκόσμιου πολιτισμού. Ωστόσο, η εθνοπολιτισμική συνείδηση του ελληνισμού εκφράστηκε και διατηρήθηκε από ελληνικές κοινότητες της ιστορικής διασποράς που απώλεσαν την ελληνική μητρική γλώσσα, για να αναφερθούμε σε τουρκόγλωσσες κοινότητες μικρασιατών του 1922.

¹⁰⁸ Η τάση αυτή βρίσκεται σε αντιδιαστολή με πρακτικές που ακολουθούνται από οικογένειες με αγγλοσαξονική ή δυτικοευρωπαϊκή προέλευση και ξενίζει πολλούς Ελληνοαυστραλούς. Η διαδεδομένη αυτή αγγλοσαξονική αντίληψη υιοθετείται ως μέσο προετοιμασίας των νέων για την ενήλικη ζωή και αντανakλά την πεποίθηση πως κάθε υπηρεσία πληρώνεται (Smolicz 1988). Κατά παράδοση οι νέοι αδειάζουν τις οικογενειακές φωλιές νωρίτερα στις αγγλοσαξονικές οικογένειες παρά στις μεταναστευτικές. Ωστόσο, εκδηλώνονται και αντίστροφες τάσεις σε χώρες όπως οι ΗΠΑ, η Ισπανία, η Ιταλία και ιδιαίτερα η Ελλάδα. Η αύξηση της ανεργίας οδηγεί πολλούς νέους ενήλικες πίσω στην οικογενειακή εστία, συμπεριφορά γνωστή ως "boomerang", σε αντιδιαστολή με τις πρακτικές των γονιών τους πριν 30-40 χρόνια (Newman 2011).

1) Σχήματα οικογενειακής εθνοπολιτισμικής συμπεριφοράς και περιοριστικοί παράγοντες

Οι εθνοπολιτισμικοί τύποι των οικογενειών στην ελληνική διασπορά εκφράζονται με ενδιάμεσα σχήματα μεταξύ των παρακάτω πόλων: α) ελλαδοκεντρικές και ελληνοκεντρικές οικογένειες¹⁰⁹ και β) αφομοιωμένες πολιτισμικά από την κυρίαρχη κουλτούρα της χώρας εγκατάστασης και αποστασιοποιημένες από την παροικιακή ομάδα. Από γλωσσική άποψη, στην πρώτη περίπτωση η ελληνική γλώσσα είναι ο βασικός κώδικας επικοινωνίας ενώ στη δεύτερη υπάρχει μονογλωσσία της χώρας διαβίωσης. Από διαγενειακή άποψη οι οικογένειες χαρακτηρίζονται ως α) πυρηνικές (γονείς και παιδιά) και β) εκτεταμένες. Η ελληνική οικογένεια στη διασπορά συγκρινόμενη με την αντίστοιχη ελλαδική είναι περισσότερο εκτεταμένη παρά πυρηνική, όχι ως συμβίωση τριών γενεών αλλά ως οικογενειακή αλληλεγγύη, με ισχυρούς δεσμούς συνοχής για την αντιμετώπιση των δυσκολιών προσαρμογής στη νέα κοινωνία. Οι οικογενειακοί αυτοί δεσμοί αλληλεγγύης αποκτούν ιδιαίτερη προοπτική εθνοπολιτισμοποίησης, εφόσον επεκτείνονται και στα όρια οικογένειας-παροικίας, παροικίας-Ελλάδας (Δαμανάκης 2007). Οι ελληνικές οικογένειες στις αυστραλιανές μεγαλουπόλεις έχουν μεγαλύτερη προσβασιμότητα σε θεσμούς ελληνικότητας για την ανάδειξη μιας εξελλαδικής, αλλά ελλαδοπροσανατολισμένης ελληνικότητας, παρά όσοι ζουν σε μακρινές περιφέρειες και επαρχιακές περιοχές, δηλαδή τη διασπορά της διασποράς (Δαμανάκης 2004a). Ωστόσο, παρατηρούνται αξιοσημείωτες αποκλίσεις από το γενικό αυτό κανόνα (Tsianikas 2009).¹¹⁰ Εξετάζοντας τη λειτουργία της οικογένειας ως παράγοντα γλωσσικής συνέχειας έχει παρατηρηθεί πως οι ομοεθνοτικές ελληνικές οικογένειες υιοθετούν την ελληνική γλώσσα σε μεγαλύτερο βαθμό σε σύγκριση με τις διεθνικές ελληνικές οικογένειες.

Διαγενειακά, ο ρόλος της ελληνικής οικογένειας ως θεσμός γλωσσικής συνέχειας αποδυναμώνεται, λαμβάνοντας υπόψη ότι υιοθετείται η γλώσσα της χώρας διαβίωσης και στην περίπτωση της ελληνοαυστραλιανής οικογένειας η αγγλική, ιδιαίτερα στις περιπτώσεις μικτών γάμων για επικοινωνιακή αμεσότητα. Ενώ, άλλες επικράτειες χρήσης της Ελληνικής όπως το ελληνικό σχολείο και η εκκλησία αποτελούν σταθερότερους χώρους εθνογλωσσικής συνέχειας, με τη διείσδυση της αγγλικής στην επικράτεια της οικογένειας σε εντονότερο βαθμό σε σχέση με το σχολείο (Δαμανάκης 2007).

Συνολικότερα, οι περιορισμοί που υφίσταται η μέση σύγχρονη ελληνοαυστραλιανή οικογένεια στη μετάδοση του εθνοπολιτισμικού της πλαισίου σχετίζονται με μεταβολές που συμβαίνουν εντός και εκτός των ορίων της. Σε αυτές συμπεριλαμβάνονται η δημογραφική γήρανση της ελληνικής παροικίας, η σταδιακή υποχώρηση στη χρήση της ελληνικής γλώσσας, η έλλειψη συστηματικής αλληλεπίδρασης της δεύτερης γενιάς με τις οργανωτικές δομές του ελληνισμού (Παπαδημητρίου & Ρατούλιας 2001, Χολέβα

¹⁰⁹ Η ελλαδοκεντρικότητα εκδηλώνεται με τάσεις όπως: μέλη ελληνικών οργανώσεων, ταξίδια στην Ελλάδα, ελληνικός τρόπος ζωής, σχέση με την εκκλησία, κοινωνικοποίηση με άλλους Έλληνες, παρουσία συγχρονικών στοιχείων ελληνικότητας στην οικογενειακή ζωή και υψηλός δείκτης γλωσσικής συγκράτησης.

¹¹⁰ Η προσέγγιση αυτή δε δικαιώνεται σε περιπτώσεις όπως ο επαρχιακός ελληνισμός του Riverland της Νοτίου Αυστραλίας, όπου εκδηλώνονται ισχυρά οικογενειακά και κοινωνικά δίκτυα εθνοπολιτισμικής και εκπαιδευτικής συγκράτησης, αλλά και ανοδική οικονομική και αγροτική επιχειρηματικότητα και επαφή με τον ελλαδικό χώρο (Tsianikas 2009).

2004) και ιδιαίτερα η κατακόρυφη άνοδος των διεθνικών γάμων στην τρίτη γενιά,¹¹¹ οι οποίοι συγκροτούν εξορισμού δίγλωσσα/πολύγλωσσα περιβάλλοντα με δυναμικές αλληλεπιδράσεις, ενώ η θέση της ελληνικής γλώσσας και της ελληνικότητας εξαρτώνται από τη δυναμική των σχέσεων που αναπτύσσονται ενδοοικογενειακά και διαγενειακά (Δαμανάκης 2007). Ταυτόχρονα, η ελληνοαυστραλιανή οικογένεια, παρόμοια με τη μέση αυστραλιανή οικογένεια δέχονται περιοριστικές επιδράσεις από το αυστραλιανό και παγκόσμιο πλαίσιο μέσα στα οποία κινούνται. Αυτές συμπεριλαμβάνουν την παγκοσμιοποίηση και την ομογενειοποίηση των πολιτισμικών και καταναλωτικών προτύπων, τον εντατικό τρόπο ζωής, τα εξαντλητικά ωράρια εργασίας, την ανεργία και την οικονομική ύφεση¹¹² (Κυριακοπούλου – Baltatzi 2011).

Ανακεφαλαιώνοντας, ο οικογενειακός θεσμός στην Αυστραλία, από δημογραφική άποψη παραμένει ισχυρός. Η παραδοσιακή μορφή της οικογένειας με δυο γονείς και παιδιά εξακολουθεί να αποτελεί τη συνηθέστερη μορφή οικογένειας. Ωστόσο, εκδηλώνονται σημαντικές μεταβολές στη δομή και στις λειτουργίες του οικογενειακού θεσμού, με φαινόμενα όπως τα παρακάτω: αύξηση οικογενειών χωρίς παιδιά, ολιγοτεκνία, αποφυγή τεκνοποίησης, αναβολή ηλικίας γάμου, διαζυγιοτήτα, δεύτερος γάμος και ηλικιακή γήρανση του πληθυσμού. Οι μεταβολές αυτές σημαίνουν πως ολοένα και περισσότεροι άνθρωποι βιώνουν αλλαγές στη ζωή τους όπως μικρότερο μέγεθος οικογένειας, ή ολοένα περισσότερα ανύπαντρα άτομα. Επιπρόσθετα, ο οικογενειακός θεσμός στην Αυστραλία αποκτά συνεχώς πιο πολύμορφο χαρακτήρα, με νέα σχήματα που προκύπτουν από την αύξηση των μικτών γάμων. Μέσα στο προηγούμενο πλαίσιο αναφοράς, η ελληνοαυστραλιανή οικογένεια διέρχεται περίοδο δημογραφικών και πολιτισμικών ανακατατάξεων. Ο χαρακτήρας της γίνεται πιο πυρηνικός και απομακρύνεται από τα παραδοσιακά πατριαρχικά πολυμελή σχήματα. Παρουσιάζει μεγαλύτερη σταθερότητα δομών σε σύγκριση με το αυστραλιανό μέσο όρο και προσήλωση στη δημιουργία οικογένειας και στην ανατροφή παιδιών. Από διαγενειακή άποψη η δεύτερη γενιά πρωταγωνιστεί στο προσκήνιο της οικογενειακής ζωής. Η πρώτη γενιά βρίσκεται σε φάση βιολογικής αποχώρησης, αλλά εξακολουθεί να αποτελεί τον εγγυητή της εθνοπολιτισμικής συνοχής. Ωστόσο, ανακύπτουν περιορισμοί στην εθνοπολιτισμική αποστολή της ελληνοαυστραλιανής οικογένειας, που σχετίζονται με τη γήρανση της ελληνικής παροικίας, την ανάπτυξη μιας συμβολικής σχέσης με την ελληνικότητα και τους θεσμούς που την κατοχυρώνουν, περιορισμοί που αντανακλούν τις επιδράσεις που δέχεται από το αυστραλιανό τρόπο ζωής, τα υπερκαταναλωτικά παγκοσμιοποιημένα πρότυπα και τη διεθνοποίηση της οικονομικής κρίσης.

2.3.3 Ελληνοαυστραλοί Μαθητές: Ανασκόπηση Εργασιών για την Εθνοπολιτισμική τους Συμπεριφορά

Στο καταληκτικό υποκεφάλαιο της θεωρητικής τεκμηρίωσης γίνεται η ανασκόπηση των σημαντικότερων ερευνητικών εργασιών στον αυστραλιανό χώρο για την εθνοπολιτισμικότητα της δεύτερης και τρίτης

¹¹¹ Οι μικτοί γάμοι στην τρίτη γενιά Ελληνοαυστραλών στην πλειοψηφία τους αφορούν σύντροφο αγγλόφωνης καταγωγής, φανερώνοντας το βαθμό αλληλεπίδρασης και ενσωμάτωσης. Ως αποτέλεσμα της τάσης αυτής, το ένα τέταρτο των παιδιών στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση προέρχεται από διεθνικούς γάμους (24.5%), ποσοστό που αυξάνεται σταθερά.

¹¹² Άμεσο αποτέλεσμα των περιορισμών αυτών είναι η συνεπακόλουθη ολιγόωρη οικογενειακή αλληλεπίδραση.

γενιάς Ελληνοαυστραλών και τη συμβολή του οικογενειακού θεσμού σε αυτή. Η διαδικασία αυτή είναι απαραίτητη, ώστε να εντοπισθούν οι κενές περιοχές οι οποίες θα πρέπει να διερευνηθούν στη διάρκεια της παρούσας έρευνας.

Στον αυστραλιανό χώρο πριν την διάδοση του πολυπολιτισμού και ιδιαίτερα, πριν τα μέσα της δεκαετίας του 1970 απουσιάζουν οι μελέτες σχετικά με την εθνοπολιτισμική συμπεριφορά των Ελληνοαυστραλών δεύτερης γενιάς, με δεδομένο ότι η εθνοτική ταυτότητα της δεύτερης και τρίτης γενιάς στην Αυστραλία¹¹³ προσεγγίσθηκε από παλαιότερους μελετητές κυρίως ως πεδίο συγκρούσεων, ιδιαίτερα για τα κορίτσια (Goodnow & Burns 1979). Τις δεκαετίες του 1970 και 1980 αξιόλογες ερευνητικές εργασίες μελέτησαν την ελληνική οικογένεια και το ρόλο της, ως παράγοντα εθνοπολιτισμικής διαμόρφωσης.¹¹⁴ Οι έρευνες της Isaacs (1975 και 1981) έδειξαν πως οι ελληνικές οικογένειες αποτελούν πυλώνες διατήρησης της ελληνικής παράδοσης και ότι τα αγγλοσαξονικά πολιτισμικά πρότυπα δεν αλλοίωσαν σε εκτεταμένο βαθμό την εθνοπολιτισμικότητα της δεύτερης γενιάς. Η Bottomley (1975, 1979) διαπίστωσε βαθμιαίες αλλαγές στις αξίες της ελληνοαυστραλιανής οικογένειας, με κεντρική αιτία την ενδοοικογενειακή μεταβολή στους ρόλους των φύλων, η οποία επέδρασε καταλυτικά στην κοινωνικοποίηση της δεύτερης γενιάς. Αντίθετα, η Mackie (1975), υποστήριξε πως οι σχετικές αλλαγές στο πατροπαράδοτο σύστημα αξιών οφείλονται κυρίως στην εκπαίδευση και στη στενότερη επαφή της δεύτερης γενιάς με το κυρίαρχο αυστραλιανό περιβάλλον. Επιπρόσθετα, οι έρευνες της Bottomley (1975) και της Mackie (1975), μέσα από αναλύσεις κοινωνιογραμμαμάτων αποτύπωσαν την ύπαρξη ισχυρών δικτύων ελληνικής κοινωνικοποίησης της δεύτερης γενιάς. Άλλοι ερευνητές (Rosenthal και Hrynevich 1985)¹¹⁵ υπογράμμισαν τη συναισθηματική προσήλωση των Ελληνοαυστραλών εφήβων στην εθνοτική τους καταγωγή και στα συλλογικά γεγονότα της παροικιακής ζωής. Επιπλέον, οι Ελληνοαυστραλοί έφηβοι εμφάνισαν υψηλά ποσοστά εθνικής υπερηφάνειας, ενώ ο βαθμός επίδρασης της αγγλοσαξονικής κουλτούρας ήταν χαμηλός και τα επίπεδα πολιτισμικής έντασης στις ελληνοαυστραλιανές οικογένειες ήταν περιορισμένα. Επίσης, επισημάνθηκαν τάσεις ανεξαρτητοποίησης των εφήβων από τις αντιλήψεις των γονέων τους, διατηρώντας στενότερη επικοινωνία με τη μητέρα παρά με τον πατέρα¹¹⁶ (Rosenthal 1989). Μια άλλη έρευνα (Hill 2005) μελέτησε την προσήλωση τριών γενεών καστελλοριζακής και κυθηριακής καταγωγής στην Αυστραλία, στην ελληνική κουλτούρα και ιδιαίτερα στις εθνικοτοπικές παραδόσεις. Διαπιστώθηκαν ισχυρές οικογενειακές σχέσεις και δίκτυα αλληλεπίδρασης μεταξύ των τριών γενεών. Αλλά βαθμιαία η συμμετοχή των νεότερων γενεών στα τοπικά πολιτισμικά και θρησκευτικά γεγονότα χαλαρώνει και ατονεί.¹¹⁷

¹¹³ Οι εργασίες για την πολιτισμική προσαρμογή και διατήρηση της δεύτερης γενιάς, πριν την καθιέρωση του πολυπολιτισμού τείνουν να υποστηρίζουν πως η προσήλωση της δεύτερης γενιάς σε εθνοπολιτισμικές αξίες όπως η γλωσσική παράδοση, αποτελεί ανασχετικό παράγοντα στην ομαλή εκπαιδευτική και πολιτισμική ένταξη και εξέλιξη των μαθητών και συχνά οι εκπαιδευτικοί αποθάρρυναν την παράλληλη εκμάθηση της μητρικής γλώσσας. Ενώ, μεταγενέστεροι παιδαγωγοί και υπέρμαχοι της πολυπολιτισμικής εκπαίδευσης εξήραν τα πλεονεκτήματα της διγλωσσικής και διπολιτισμικής ικανότητας των μαθητών (Cahill 1987).

¹¹⁴ Στις εργασίες αυτές συμπεριλαμβάνονται οι μελέτες των Isaacs 1975 και 1981, Mackie 1975, Bottomley 1975, 1979, Bottomley et al 1983, Rosenthal & Hrynevich 1985, Rosenthal 1989, Hill 2005, και Νάζου 2014.

¹¹⁵ Η συγκεκριμένη έρευνα αφορούσε τη συγκριτική μελέτη 450 εφήβων δεύτερης γενιάς εργατικής προέλευσης, Αγγλοαυστραλών, Ελληνοαυστραλών και Ιταλοαυστραλών.

¹¹⁶ Επιπλέον, δε διαπιστώθηκε διαγενειακή πολιτισμική ένταση, αλλά επιβεβαιώθηκε μικρότερη αυτονομία στους Ελληνοαυστραλούς εφήβους, σε σχέση με τους Αυστραλούς συνομηλίκους, αντανακλώντας τη συντηρητικότερη δομή της ελληνικής οικογένειας.

¹¹⁷ Αν θελήσουμε να παραλληλίσουμε τα προηγούμενα αποτελέσματα με ανάλογες έρευνες στο χώρο της ελληνικής διασποράς αξίζει να αναφερθεί ότι σε παλαιότερες έρευνες στις Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής (ΗΠΑ) βρέθηκαν παρόμοια αποτελέσματα.

Παλαιότερη εμπειριστατωμένη έρευνα των αυστραλιανών κυβερνητικών υπηρεσιών για την προσαρμογή και εθνοπολιτισμικότητα νεανικών ομάδων στην Αυστραλία συμπεριέλαβε αναφορές για την εθνοπολιτισμική συμπεριφορά νέων ελληνικής καταγωγής (Cahill & Ewen 1987).¹¹⁸ Βρέθηκε ότι οι νέοι εθνικής προέλευσης, σε σύγκριση με τους Αγγλοαυστραλούς συνομήλικους αντιμετωπίζουν μεγαλύτερες δυσκολίες στο σχηματισμό της ταυτότητάς τους. Επίσης, προέκυψε πως οι νέοι ελληνικής καταγωγής δεύτερης γενιάς, στην πλειοψηφία τους αισθάνονται εθνική υπηρηφάνεια για την καταγωγή τους. Ταυτόχρονα, αυτοπροσδιορίζονται ως Έλληνες και Αυστραλοί. Αλλά, νιώθουν ότι η αξία της ελληνικής κουλτούρας δεν είναι πλήρως κατανοητή στην Αυστραλία.¹¹⁹ Επιπλέον, έχουν έντονη τη συναίσθηση πως κινούνται πολιτισμικά στα όρια δύο κόσμων. Ο μισός αριθμός του δείγματος θεωρεί ότι κινείται παράλληλα στους δύο αυτούς κόσμους, εντός και εκτός του οικογενειακού περιβάλλοντος.¹²⁰ Αντίθετα, οι άλλοι μισοί Ελληνοαυστραλοί νέοι δήλωσαν πως είναι φορείς ταυτόχρονα και των δύο κόσμων, όπου και να βρίσκονται, ακόμα και αν αυτό αποτελεί πηγή εντάσεων με τους γονείς τους ή τους πληγώνει. Τέλος, οι Ελληνοαυστραλοί δεύτερης γενιάς, αποδέχονται ότι έχουν την αμέριστη υποστήριξη από τις οικογένειές τους στους στόχους που θέτουν ως άτομα, στις σπουδές και στη ζωή τους.

Τις δεκαετίες του 1990 και 2000 εκπονήθηκαν μελέτες και έρευνες που εξέτασαν πτυχές της εθνοπολιτισμικής ταυτότητας των μαθητών ελληνικής καταγωγής στην Αυστραλία,¹²¹ δείχνοντας πως οι μαθητές ελληνικής καταγωγής αναπτύσσουν σταδιακά διαφορετική πολιτισμική ευαισθησία και ιδεολογική ταυτοποίηση απέναντι στην ελληνική κουλτούρα, ως αποτέλεσμα της κοινωνικοποίησης τους στα πλαίσια της ελληνικής παροικίας και της μη συστηματικής επαφής τους με την Ελλάδα (Kalantzis 1999).

Ο Αθανασού (1989) εξετάζοντας την εθνοτική καταγωγή και ταυτότητα Ελληνοαυστραλών εφήβων,¹²² διαπίστωσε τη θετική αλληλεπίδραση του δείγματος με θεσμούς και πρακτικές ελληνικότητας: Το 91% παρακολουθούσε ελληνικό απογευματινό σχολείο, το 85.3%, διάβαζε με άνεση στα ελληνικά, το 63.8% ένιωθε το ίδιο άνετα μεταξύ Ελληνοαυστραλών ή μη συνομηλικών, το 61.9% είχε φίλους κυρίως Ελληνοαυστραλούς, το ένα τρίτο έπαιρνε μέρος σε δραστηριότητες ελληνικών νεολαίων, ενώ το 53.9% αυτοπροσδιορίστηκε ως μέτρια θρησκευόμενο. Τα αποτελέσματα της προηγούμενης εργασίας επιβεβαιώθηκαν, με μικρές αποκλίσεις από μεταγενέστερη έρευνα¹²³ (Αθανασού & Γεωργούσης 1993),

---

Ειδικότερα, διαπιστώθηκε η αφοσίωση της δεύτερης γενιάς Ελληνοαμερικανών στην ελληνική γλώσσα, παράδοση και θρησκευτική πίστη, παράλληλα με τον αυτοπροσδιορισμό της στα πλαίσια της αμερικάνικης κοινωνίας (Vlachos 1968). Άλλες εργασίες ανέδειξαν τον κεντρικό ρόλο της ελληνοαμερικάνικης οικογένειας δεύτερης γενιάς στη μετάδοση της ελληνικής κουλτούρας στη τρίτη γενιά (Scourby 1980).

¹¹⁸ Η κυβερνητική αυτή εργασία αφορούσε 20 εθνικές νεολαίες από μη αγγλόφωνες χώρες μεταξύ 14-25 ετών. Εξέτασε την κινητικότητα προσαρμογής τους στην αυστραλιανή κοινωνία, συμπεριλαμβάνοντας ζητήματα σχετικά με την εθνική τους καταγωγή και κουλτούρα. Στην συγκεκριμένη έρευνα το μεγαλύτερο μέρος της νεολαίας χαρακτηρίζεται ως μεταναστευτική (55%), δηλαδή γεννημένοι εκτός Αυστραλίας, και σε μικρότερο βαθμό αυστραλογεννημένοι δεύτερης ή τρίτης γενιάς (45%).

¹¹⁹ Συγκεκριμένα, εκφράστηκε η πεποίθηση των Ελλήνων νέων πως εκδηλώνονται συμπεριφορές διαχωρισμού από Αγγλοαυστραλούς, που εκφράζονται με διαχωριστικούς λεκτικούς όρους ('όπως wogs'), νιώθοντας ότι στοχοποιούνται μέσα από αυτούς τους αρνητικούς λεκτικούς προσδιορισμούς.

¹²⁰ Μάλιστα, η συναίσθηση αυτή περιγράφεται ως σύνδρομο της «μπροστινής πόρτας». Σύμφωνα με αυτό ο εξωτερικός αυστραλιανός περίγυρος σταματά καθώς οι νέοι περνούν το κατώφλι του σπιτιού, όπου επικρατούν οι οικογενειακές αξίες.

¹²¹ Athanasou 1989, Athanasou & Georgousis 1993, Arvanitis 2000, Kyriakopoulou-Baltatzi 2005.

¹²² Η έρευνα εφαρμόστηκε με τη μορφή ερωτηματολογίου σε ένα δείγμα 1,029 ατόμων.

¹²³ Στην έρευνα μελετήθηκαν η εθνική ταυτότητα και τα πρότυπα πολιτισμικής συμμετοχής 400 Ελληνοαυστραλών εφήβων, που φοιτούσαν σε Ελληνικά Ημερήσια Κολέγια.

που αφορούσε ΕΗΣ της Μελβούρνης, δείχνοντας περιορισμένο βαθμό πολιτισμικής αφομοίωσης των Ελληνοαυστραλών εφήβων από τον κυρίαρχο αυστραλιανό πολιτισμό.

Σε έρευνα της Αρβανίτη (2000),¹²⁴ διαπιστώθηκαν ισχυρές τάσεις διπολιτισμικότητας στους γονείς, ενώ οι πλειοψηφία των μαθητών ταυτίζονται συμβολικά με την ελληνική τους καταγωγή. Τα τρία τέταρτα των μαθητών είχαν συχνή επαφή με παροικιακά πολιτιστικά γεγονότα. Κυρίαρχα θέματα των οικογενειακών συζητήσεων ήταν η Ελλάδα και η ελληνική κουλτούρα, παρά η ζωή και η δραστηριότητα της ελληνικής παροικίας στην Αυστραλία. Οι γονείς αυτο-περιγράφηκαν εθνοτικά μέσα από τους όρους «Έλληνας», «Ορθόδοξος» και «Ελληνοαυστραλός» σε μεγαλύτερο βαθμό από ότι οι μαθητές. Επίσης, διαπιστώθηκε ισχυρή διγλωσσία των γονέων, με την αγγλική να αποτελεί την κυρίαρχη γλώσσα. Επιπρόσθετα, η γλώσσα κατά την άποψη των γονέων, αποτελεί το βασικότερο στοιχείο διπολιτισμικής ταυτότητας των μαθητών, παρά η θρησκευτικότητα και η κουλτούρα. Ακόμη, η επαφή των μαθητών με την ελληνική γλώσσα έχει συναισθηματικό παρά επικοινωνιακό περιεχόμενο και αφορά την συναισθηματική τους επικοινωνία με τους παππούδες και άλλους ηλικιωμένους συγγενείς (Αρβανίτη 2000). Τέλος, οι γονείς δεύτερης γενιάς βρήκαν δύσκολο να διατηρηθεί η ελληνική γλώσσα στα παιδιά τους μόνο μέσα από το σχολείο και τη γενικότερη κοινωνικοποίησή τους.

Σε μια άλλη εργασία (Baltatzis 2003) ερευνήθηκαν οι διαστάσεις της εθνικοτοπικής ταυτότητας των Ελληνοαυστραλών μαθητών.¹²⁵ Διαπιστώθηκαν χαμηλά ποσοστά ένταξης των μαθητών στις εθνικοτοπικές οργανώσεις, που αφορούσε σχεδόν αποκλειστικά τη συμμετοχή τους στα τοπικά χορευτικά συγκροτήματα (15.8%) και σε μικρότερο βαθμό σε αθλητικά σωματεία των συλλόγων αυτών (5.6%). Το 58% του δείγματος παρακολούθησε με την οικογένειά του εθνικοτοπικά γεγονότα φολκλορικού χαρακτήρα, αρκετές φορές το χρόνο. Ένα μικρό σύνολο μαθητών (4.5%) πήρε μέρος σε εθνικοτοπικά προγράμματα φιλοξενίας, στην Ελλάδα. Οι περισσότεροι (85%) έλαβαν μέρος σε εθνικοτοπικούς μαθητικούς διαγωνισμούς.

Η θρησκευτική ταυτότητα των μαθητών, που φοιτούν στα Ελληνορθόδοξα Κολέγια της Αυστραλίας αποτέλεσε αντικείμενο επιστημονικής μελέτης (Κυριακοπούλου-Baltatzi 2005). Προέκυψαν υψηλά ποσοστά υπερηφάνειας παιδιών και γονέων για την ελληνική τους καταγωγή (87.4% παιδιά, 92.5% γονείς) και την Ορθόδοξη πίστη (παιδιά 85.3%, 90.7% γονείς). Οι μαθητές θεώρησαν ως πρώτη κεντρικότερη διάσταση της ελληνορθόδοξης ταυτότητάς τους την επαφή με την ελληνική κουλτούρα (36.8%), δεύτερη την ελληνική γλώσσα (32.5%) και τρίτη την Ορθόδοξη πίστη (30.7%). Στην επικοινωνία μεταξύ παιδιών - γονέων τα τρία τέταρτα των μαθητών (76.%) χρησιμοποιούν κυρίως την αγγλική, ενώ οι μισοί από τους γονείς επιλέγουν την ελληνική¹²⁶ (Κυριακοπούλου-Baltatzi 2005). Επιπλέον, το 52.6% των μαθητών κουβεντιάζουν συχνά θέματα ελληνικότητας, ιδιαίτερα με το παπού και γιαγιά, ενώ το 30% συζητούν

¹²⁴ Η έρευνα αφορούσε τα ελληνικά εθνικά απογευματινά σχολεία την Αυστραλία, στα τέλη της δεκαετίας του 1990.

¹²⁵ Στην έρευνα συμμετείχαν 145 μαθητές των δυο τελευταίων τάξεων του δημοτικού στα Ελληνικά Ημερήσια Κολέγια της Βικτώριας. Μελετήθηκε η εθνοπολιτισμικότητά τους και τα επίπεδα σχέσεών τους με τις εθνικοτοπικές αδελφότητες.

¹²⁶ Παραπλήσια ποσοστά βρέθηκαν από την Arvanitis (2000), με το 68% των παιδιών να προτιμά την αγγλική ως κώδικα επικοινωνίας, ενώ το 59% των γονέων επιλέγουν την ελληνική.

συχνά για ζητήματα σχετικά με την Ορθόδοξη εορταστική παράδοση (π.χ ονομαστικές γιορτές). Επιπλέον, οι παρέες και οι φιλίες των μαθητών προέρχονταν κυρίως από τον κύκλο των συμμαθητών τους στα ΕΗΣ (61.1% φίλοι ελληνικής καταγωγής). Η στάση των μαθητών απέναντι στη φιλία με μαθητές άλλης καταγωγής ήταν ανοιχτή, αφού το 64.1% δε θεωρούν ως σημαντικό λόγο την εθνοτική καταγωγή στην επιλογή φίλων, ενώ αντίθετα για τους γονείς (78.5%) θεωρείται σημαντικός λόγος. Παράλληλα, η συντριπτική πλειοψηφία των γονέων (86.9%) τάχθηκε υπέρ της επιλογής Ελληνοαυστραλού συντρόφου, ενώ ήταν αντίθετοι σε γάμους με ασιατικές εθνικές ομάδες και μουσουλμάνους. Επιπρόσθετα, παρουσιάσθηκαν αναποφάσιστοι ή διαφώνησαν απέναντι σε γάμους με άλλα χριστιανικά δόγματα, εκφράζοντας, με αυτό τον τρόπο την επιθυμία τους για εθνοπολιτισμική συνέχεια. Ωστόσο, οι προτιμήσεις αυτές συγκρούονται με την πραγματικότητα και την άνοδο των διεθνικών γάμων. Παραπέρα, το 70.3% των μαθητών αυτοπροσδιορίσθηκε ως μέτρια θρησκευόμενο και τα 2/3 δήλωσαν πως εκκλησιάζονται κατά μέσο όρο μία φορά το μήνα.¹²⁷

Συνοψίζοντας, στις παραπάνω εργασίες εξετάσθηκε η προηγούμενη γνώση για την εθνοπολιτισμική ταυτότητα και συμπεριφορά των μαθητών ελληνικής καταγωγής στην Αυστραλία και το ρόλο των οικογενειών τους. Η συμβολή τους στην κατανόηση της ελληνοαυστραλιανής ταυτότητας της δεύτερης γενιάς κρίνεται σημαντική. Ταυτόχρονα, προκύπτει η ανάγκη εμπάθυνσης της γνώσης αυτής, υπό το πρίσμα των νέων εξελίξεων στον ελληνοαυστραλιανό, αυστραλιανό και διεθνή χώρο, αφού τοπικές και παγκόσμιες δυναμικές επαναποθετούν τη σχέση ταυτότητας-ετερότητας σε νέα βάση. Για παράδειγμα, οι παλαιότερες εργασίες (Bottomley 1979, Issacs 1975 και 1981, Rosenthal & Hrynevich 1985, Athanasou 1989, Αθανασού και Γεωργούσης 1993), αφορούσαν τις συνθήκες κοινωνικοποίησης των Ελληνοαυστραλών μαθητών περασμένων δεκαετιών, πολλοί από τους οποίους αποτελούν τους σημερινούς γονείς των μαθητών τρίτης γενιάς. Παράλληλα, εργασίες όπως αυτές της Arvanitis (2000) και της Kyriakopoulou-Baltatzi (2005), ασχολούνται αποσπασματικά με την εθνοπολιτισμική ταυτότητα και συμπεριφορά των μαθητών δημοτικού σχολείου και δεν αφορούν την εφηβική ηλικία, η οποία παρουσιάζει διαφορετικά χαρακτηριστικά και αποτελεί ερευνητικό αντικείμενο της παρούσας εργασίας.

Στην πορεία της βιβλιογραφικής ανασκόπησης εξετάσθηκαν ζητήματα σχετικά με τη μετανάστευση και τη διασπορά, την εθνοπολιτισμική ταυτότητα και διαμόρφωσή της, την ελληνική διασπορά στο διεθνή χώρο, τον ελληνισμό και την ελληνική οικογένεια στην Αυστραλία. Τέλος, εξετάσθηκαν προηγούμενες εργασίες για την εθνοπολιτισμική συμπεριφορά των Ελληνοαυστραλών μαθητών και εφήβων. Η ανασκόπηση αυτή αποτελεί σταθερή βάση προκειμένου να περάσουμε στην επόμενη φάση της εργασίας, που είναι η μεθοδολογία και οι στρατηγικές συγκέντρωσης και ανάλυσης των δεδομένων.

¹²⁷ Οι θρησκευτικές πρακτικές αποτελούν δείκτες θρησκευτικότητας, αλλά και δείκτες κοινωνικής ζωής και συνήθειας.